

Зовнішні справи

№ 11-12 2019

ISSN 2663-2675

ISSN 2663-2683

**НАСОЛОДЖЕННЯ ВІД “FREE
RIDER” (СТРУКТУРНО-СИЛОВІ
АСПЕКТИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ)**
стор. 5

**ДРУГА «ХОЛОДНА
ВІЙНА»: ПОПЕРЕДНІ
НАСЛІДКИ** стор. 41

**ШКОЛА
ДИПЛОМАТІЇ
США**
стор. 51

SOPHIA

BUSINESS CENTER

З питань оренди:

тел.: +38 044 277 94 12

01001, м. Київ, пров. Рильський, 6

www.Sophiabc.com.ua

**Редакційна колегія журналу «Зовнішні справи»
зі спеціальностей «Політичні науки» та «Історичні науки»**

В.о. головного редактора – Сидорук Тетяна Віталіївна,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних відносин
Національного університету «Острозька академія»

Члени редакційної колегії:

Власенко Валерій Миколайович – кандидат історичних наук,
доцент, завідувач секції історії кафедри конституційного права,
теорії та історії держави і права Навчально-наукового інституту
права Сумського державного університету

Гізіцький Войцех – доктор політичних наук
(доктор габілітований), професор, Католицький
університет ім. Івана Павла II в Любліні (Республіка Польща)

Гошовська Валентина Андріївна, доктор політичних наук
академік Української Академії політичних наук

Гуменюк Борис Іванович, доктор історичних наук,
професор завідувач кафедри публічного управління
та міжнародних відносин Національного педагогічного
університету ім. М. Драгоманова

Жив'юк Андрій Анатолійович – кандидат історичних наук,
доцент, професор кафедри історії Міжнародного економіко-
гуманітарного університету імені академіка С. Дем'янчука

Зернецька Ольга Василівна, доктор політичних наук,
професор, завідувач відділу глобальних і цивілізаційних
процесів ДУ «Інститут всесвітньої історії» НАН України

Козачук Олег Олександрович, доктор політичних наук,
доцент, Чернівецький національний університет,
кафедра міжнародних відносин

Конта Ростислав Михайлович, доктор історичних наук,
професор, Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Кшиштоф Жарна – доктор політичних наук
(доктор габілітований), професор,
Жешувський університет (Республіка Польща)

Матяш Ірина Борисівна, доктор історичних наук,
професор, Голова правління Громадської організації «Наукове
товариство історії дипломатії та міжнародних відносин»

Мацей Франц – доктор історичних наук (доктор габілітований),
професор, Університет ім. Адама Міцкевича в Познані
(Республіка Польща)

Мельничук Любов Нестірівна, кандидат політичних наук,
Чернівецький національний університет,
кафедра міжнародних відносин

Нобіс Адам, доктор історичних наук (доктор габілітований),
професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща)

Перга Тетяна Юріївна, кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Ржевська Ніна Федорівна, доктор політичних наук,
професор, завідувач кафедри міжнародних відносин,
інформації, Чернівецький національний університет

Станчев Михайло Георгійович, доктор історичних наук,
завідувач кафедри нової та новітньої історії
імені історичного факультету Харківського
національного університету імені В.Н. Каразіна

Толстов Сергій Валеріанович, кандидат історичних наук,
завідувач відділу трансатлантичних досліджень
ДУ «Інститут всесвітньої історії» НАН України

Ціватий Вячеслав Григорович, кандидат історичних наук,
заступник декана історичного факультету Київського
Національного університету ім. Тараса Шевченка

Випусковий редактор – Таукач Ольга Георгіївна

Електронна адреса: olga_taukach@ukr.net

Видавець – Громадська спілка

«Редакція журналу «Зовнішні справи»

Голова Правління – Володимир Хандогій,
Президент Асоціації зовнішньої політики України,
Надзвичайний і Повноважний Посол.

Позиція авторів не завжди збігається
з позицією редакції.

Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання
на «Зовнішні справи» забороняється. Редакція не несе
відповідальності за зміст рекламних оголошень.

Над номером працювали: Ольга Таукач,
Анатолій Корж, Марина Григоренко, Віталій Бумажний.

Наказами Міністерства освіти і науки від 12 листопада
2013 р. та від 14 лютого 2014 р. журнал «Зовнішні
справи» включено до Переліку наукових фахових
видань, у яких можуть публікуватися результати
дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів
докторів і кандидатів наук за спеціальностями
«Історичні науки» та «Політичні науки».

«Зовнішні справи», науково-публіцистичний журнал,
2019 № 11, виходить щомісяця, засновник ГС «Редакція
журналу «Зовнішні справи». Адреса редакції

Україна, м. Київ, провулок Рильського, 6,
тел. +38 067 209 47 39

Реєстраційне свідоцтво № 23533-13373 ПР

Друк ТОВ «Про формат»

Наклад 500 примірників

Ціна договірна

Передплату здійснює ТОВ «АС-Медіа»:

+380 44 500 05 06,

+380 44 353 88 15,

+380 95 570 05 06

publisher@smartpress.com.ua

Зміст

<i>Микола Капітоненко.</i> Насолодження від “free rider” (структурно-силові аспекти євроатлантичної інтеграції України)	5
<i>Микола Капітоненко.</i> Нова роль НАТО в Європі?	9
<i>Сергій Толстов.</i> НАТО: повернення до першооснов	13
<i>Вадим Гречанінов.</i> Думки вголос	17
<i>Олександр Полторацький.</i> НАТО – Ukraine Relations Dynamics	19
<i>Людмила Чекаленко.</i> Європа. Безпека. Україна. Дипломатія	23
<i>Микола Фесенко.</i> Україна як фактор трансформації світового порядку	27
<i>Сергій Шергін.</i> Україна, США, ЄС: криза дипломатії доби глобалізації	31
Криза сучасної системи міжнародної безпеки: причини і наслідки	37
<i>Олександр Потехін.</i> Друга «холодна війна»: попередні наслідки	41
<i>Сергій Шергін.</i> Національна безпека. Сутність. Типологія. Пріоритети	45
<i>Людмила Чекаленко.</i> Школа дипломатії США	51
У Києві відкрили новий офіс представництва НАТО	57

Насолодження від “free rider”

(структурно-силові аспекти євроатлантичної інтеграції України)

Микола КАПІТОНЕНКО,
доцент Інституту
міжнародних відносин
Київського національного
університету
ім. Тараса Шевченка

Євроатлантична інтеграція України в її нинішньому стані – тема надто спекулятивна та чутлива для того, щоб бути розглянутою в усіх нюансах у рамках невеликої статті. Фактичний матеріал, з огляду на хронологію розвитку відносин між Україною та НАТО, вражає своїм обсягом. Спроби концептуального охоплення цього матеріалу розчаровують спекулятивністю та поверховістю. Відповідно, стратегічно-нормативна та прогностична складова академічного дослідження проблематики євроатлантичної інтеграції часто виявляється недорозвинутою або просто відсутньою. За таких умов навряд чи доцільно ще раз систематизувати численні аргументи «за» й «проти» приєднання

України до НАТО. Натомість цікавіше подивитися на цю проблему під дещо іншим кутом.

Теоретичною основою для такого погляду є концепція «структурної сили» та проблематика її реалізації у сучасних реаліях світової політики. Застосування цього знаряддя дає можливість поміркувати над проблемами й дилемами євроатлантичного курсу з точки зору далекосяжних стратегічних наслідків, своєрідного переосмислення арсеналу традиційної зовнішньої політики та приведення його у відповідність до складних викликів сучасності. При цьому доведеться пожертвувати деякими популярними міфами про «нейтралітет», «цивілізаційний вибір», «нову «холодну війну» тощо.

Дилему стосовно НАТО часто зображують у чорнобілому кольорі. Або Україна приєднується до Альянсу і отримує гарантії безпеки з його боку ціною участі у колективних операціях та погіршення відносин із Росією, або залишається поза НАТО, зберігаючи перспективи продовження політики багатовекторності та залишаючись умовно «нейтральною». В основі кожної із ліній аргументації лежать численні міфи та викривлення сприйняття проблем сучасної міжнародної безпеки; але серйозніша проблема полягає дещо в іншому.

Реалії сучасного світу та-

In the opinion of Mykola Kapitonenko, a Ukrainian scholar of the younger generation and docent at the Institute of International Relations of the Kyiv National University of Taras Shevchenko, Euro-Atlantic integration today has far greater purposes than merely creating a system for collective security. The strategic gains from cooperation with the Alliance are based on the cumulative enhancement of the opportunities for all participants thanks to access to adopted collective decisions. The transformation of NATO changed the organization not merely into a medium for realizing aggressive or defensive foreign policies, but more so into a center for composing a daily agenda for global politics. For many states, especially small ones, membership in this club will result in a true breakthrough of opportunities. This has a specific meaning for Ukraine inasmuch as the political environment is constantly changing in such a way that in a short time any relationships with neighboring states may become asymmetrical and not beneficial for our state.

кі, що не сприймають простих, одномірних, відповідей. Натомість вони вимагають комплексних підходів, викриття нелінійних зв'язків і здатності управляти складними процесами із відкладеними або прихованими наслідками. Століття тому зовнішня політика держави могла, в принципі, бути зведеною до вибору «правильного» союзника та підготовки до наступної війни. Коаліції будувалися за принципом арифметичного додавання силових арсеналів учасників з єдиною метою – отримати ресурсну перевагу у високмовірному (а іноді – невідворотному) насильницькому конфлікті, який майже завжди був грою з нульовою сумою. У такому світі простих розрахунків realpolitik логіка, яку часто застосовують сучасні прибічники та критики євро-

атлантичної інтеграції України, була б доречною. Її ключовою рисою є намагання представити міжнародну ситуацію як сукупність прямих, симетричних викликів здебільшого військового характеру. Готовність до такого роду викликів означає правильний вибір союзників; і поглиблення відносин України із НАТО, відповідно, розглядається в термінах такої гри виключно як арифметичне «додавання» потенціалу України до силових можливостей Альянсу. Невідворотним наслідком застосування такої логіки є висновок про однозначну ворожість такого кроку по відношенню до Росії (а взагалі-то – до всіх країн, що не є членами НАТО).

На наш погляд, така простота є недоречною, оскільки викривлює реальний стан речей у царині сучасної між-

народної політики. Виклики, які визначають зовнішню політику держави, не є чи то виключно військовими, чи то прямими, чи, і особливо для України, симетричними. Століття тому основним засобом зовнішньої політики була війна, вся стратегія провідних держав зводилася до підготовки до наступної війни, та окрім самих провідних держав мало що впливало на результати та наслідки міжнародних процесів. У такому світі приєднання до одного з військових альянсів могло б означати драматичне погіршення відносин із державами, які до такого альянсу не входять, демонстрацію відкритої ворожості по відношенню до таких держав, а також різку мілітаризацію зовнішньої політики та збільшення ступеня її агресивності.

Через низку причин світова політика XXI століття є принципово іншою, а логіка існування та роботи міждержавних коаліцій не може бути розкрита адекватно за допомогою лише теоретичних напрацювань часів Першої світової війни. Світ сьогодні став складнішим: розширилося коло учасників міжнародних процесів, зросла питома вага міжнародних організацій, зокрема, недержавних; арсенали зовнішньополітичних засобів зазнали кардинальних змін. У деяких частинах світу понад шістдесят років відсутні війни, зростає взаємозалежність, стрімко розвиваються процеси інтеграції. Важливо пам'ятати, що ці зміни не сталися раптом після завершення «холодної війни», але є наслідками тривалих процесів.

Ці процеси мають об'єктивно-суб'єктивний характер. З одного боку, держави не можуть просто залишитися осторонь – так чи інакше вони стають частинами глобальних економічних, комунікаційних, соціальних і ціннісних систем. Однак, з ін-

шого боку, держави можуть управляти темпами та наслідками таких змін. Вони, як демонструє актуальний для України приклад СОТ, можуть приєднуватися або уникати членства у міжнародних режимах, прагнути або ігнорувати інструменти багатосторонньої взаємозалежності, розширювати або звужувати коло своїх партнерів. Наслідками таких дій буде активніша чи пасивніша участь у структурах світової політики? Що це означатиме для «основи основ» зовнішньої політики – захисту національних інтересів?

Для відповіді на це запитання ми використаємо концепцію «структурної сили».

Сила до сьогодні вважається спільним знаменником всіх зовнішньополітичних прагнень, хоча розуміння її суттєво розширилося за останні шістдесят років.

Існують два базові шляхи розуміння сили: 1) як атрибуту, певних характеристик або якостей її носіїв; та 2) як здатності такі якості й характеристики використовувати, наприклад, з метою змінити поведінку інших. Третій підхід являє собою різноманітні спроби поєднання двох попередніх. Різниця між підходами очевидна: перший звертає увагу на матеріальність сили, так би мовити, на «фізичні» її атрибути. Він наближений до інтуїтивного розуміння сили як сукупності якихось вмінь, навичок та деяких фізичних показників. Сила людини в цьому випадку визначатиметься його фізіологічними даними, сила ж держави – її ресурсами. Другий підхід, визнаючи важливість фізичних можливостей і наявності ресурсів, тим не менш ключовою роллю наділяє їхнє використання. Про його результати (а отже й про силу тих, хто їх використовує) можна довідатися, спостерігаючи за наслідками, – з яких найважливішим є змінені поведінка інших.

Серед численних теоретиків, які намагалися вхопити суть сили саме як контролю над ресурсами, можна згадати кількох найвпливовіших. Окрім Г. Моргентау, який вважав «елементами» сили особливості географії, природні ресурси, промислові можливості, рівень військової підготовки, населення, національний дух, якість дипломатії, якість загального керівництва – досить-таки різноманітний коктейль, варто згадати А. Органського, К. Кнорра, Б. Рассета та Д. Зінгера. В роботах А. Органського перераховано основні фактори сили держави (атрибути) – кількість населення, ефективність її уряду та рівень економічного розвитку, причому автором виведено узагальнюючий показник – національний дохід, як найкращий сумарний індикатор. Відомий американський політекономист К. Кнорр, звертаючи увагу на довгострокові показники могутності, вважає економічний розвиток найбільш адекватним відображенням сили держави, а найкращим відображенням економічного розвитку – також національний дохід.

Генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер та Міністр закордонних справ України Володимир Огризко спілкуються перед початком засідання Комісії Україна-НАТО на рівні послів за участю міністрів закордонних справ і оборони України у Києві 16 червня 2008 р. Візит делегації Північноатлантичної Ради відбувся на запрошення Президента України Віктора Ющенка для активізації політичного діалогу між Україною та Альянсом і у зв'язку з рішенням Бухарестського саміту НАТО почати період інтенсивних контактів з Україною на високому політичному рівні.

Б. Рассет, інший американський дослідник, розглянувши ряд параметрів, дійшов висновку, що найкращим ін-

Офіцери команди американського фрегата «Джон Л. Холл» з представниками командування ВМСУ 9 травня 2008 р. на церемонії покладання вінків до меморіалу захисникам Севастополя 1941-1945 рр. Вперше за останні кілька років прихід корабля Військово-Морських сил США, країни-члена НАТО, до бухти Севастополя не супроводжувався антинатівськими пікетами.

дикатором є рівень споживання державою палива та електроенергії. Найбільш системного вигляду спроби такого роду набули, на наш погляд, у рамках проекту *Correlates of War*, здійсненого групою вчених під керівництвом Д. Зінгера. Проаналізувавши міжнародні конфлікти в період між 1816 та 1965 роками, вони визначили групу атрибутів сили держави, яка включає демографічні можливості (загальна кількість населення та рівень урбанізації), промислові можливості (виробництво заліза до та сталі після 1895 року; та споживання енергії після 1885 року) та військові можливості (загальні військові видатки та кількість військовослужбовців, виключаючи резерви). Слід зазначити, що побудова стратегії України в її відносинах із НАТО на основі такого розуміння основних його результатів є найменш продуктивною.

Із часом стало очевидним, що якщо силу й можна представити у вигляді атрибутів – характеристик її носіїв, то це має бути комплексна оцінка. З'явилися різного роду нелінійні методи обчислювання сили, прикладом яких і є наведений метод Д. Зінгера. Основних проблем з подібного роду методиками дві. По-перше, вони

не завжди технічно досконалі, й іноді результати таких обчислень є неочікуваними та дивними. Наприклад, відомий метод Р. Клайна, який передбачає розрахунок комплексного показника сили держави за формулою $P = (C+E+M)(S+W)$, де перша сума є т.зв. «можливостями» (C – «критична маса» (населення та територія), E – економічні можливості, M – військові), друга – «рівнем підготовленості» (S – коефіцієнт національної стратегії, W – коефіцієнт «державної рішучості») – оголошує найсильнішою державою станом на 1980 рік СРСР із значним відривом від другого місця – США (458 та 304 бали відповідно).¹ Залишається враження, що хоча ми отримали значення силових потенціалів двох наддержав (за всієї їхньої дискусійності), нам все ще мало відомо про їхню відносну силу. Критика такого методу може не лише бути спрямована проти довільного та суб'єктивного визначення автором коефіцієнтів другої групи, а й викривати недоліки такого розуміння сили в цілому. Врешті, навіть найбільш досконалі методи подібного обчислювання зустрічатимуться із серйозною проблемою, яка і є другою, тепер вже концептуальною, склад-

ністю на шляху розвитку саме такого підходу до проблеми сили.

Євроатлантичний курс України часто розглядається виключно крізь призму матеріального розуміння силових процесів. І в цьому полягає проблема. Оскільки не можна стратегічно зрозуміти наслідки участі чи неучасті у НАТО, оцінюючи лише сукупності ресурсів, витрачених та отриманих в результаті.

Як у рамках атрибутивного, так і в рамках біхевіористичного підходів, спроби звести силу до чогось визначено-конкретного не стали надто успішними. Або взята як кількість, приміром, дивізій, або як здатність перетворити цю кількість на змінену поведінку інших володарів дивізій, сила втрачала частину своєї загадковості, але не ставала від цього зрозумілішою. Те саме відбувалося й при спробах пояснити силу за допомогою концепцій контролю над ресурсами або акторами. Здавалося, що існує щось, що допомагає державам ефективно контролювати результати міжнародно-політичних процесів, але при цьому не зводиться до володіння матеріальними чи нематеріальними ресурсами або здатності примушувати окремих суб'єктів до окремих дій.

Концептуалізація таких здібностей відбулася шляхом запровадження поняття «структурної сили», точніше, запозичення його з міжнародної політекономії. За визначенням американської дослідниці С. Стрендж структурною силою є «здатність визначати порядок речей, створювати рамки взаємодії держав, народів і корпоративних підприємств...»² Визначення рамок взаємодії відрізняється від примусу не лише, так би мовити, кількісно, а й якісно. Розуміння сили як здатності впливати на порядок денний, змінювати системи цін-

ностей опонентів, поширювати, наприклад, власні цінності та, в результаті, впливати на всю структуру світової політики принципово відрізняється від розуміння сили як здатності до двостороннього або багатостороннього примусу. Структурна сила передбачає роль міжнародних норм, інститутів та режимів у подоланні анархії міжнародної системи, і саме здатність використовувати ці інститути та механізми є запорукою могутності. У масштабах держави з цим можна порівняти джерела могутності, наприклад, бюрократії. Прибічники структурного підходу у визначенні сили також визнають її центральним та ключовим параметром в дослідженні міжнародних відносин.³

Структурна сила є набагато важливішим індикатором зовнішньополітичних цінностей в умовах сучасної політики, ніж володіння ресурсами. Вона дозволяє державі протистояти непрямим, невійськовим та асиметричним викликам. Зокрема, і для України це актуально, нарощування структурної сили може компенсувати дефіцит ресурсів або прямих переговорних можливостей із сильнішим опонентом.

Структурний підхід до проблеми НАТО (а подекуди – і в цілому до зовнішньополітичного курсу України) допомагає розв'язати кілька фундаментальних проблем:

1. По-перше, він дає змогу адекватно охопити основні цілі, яких гравці прагнуть досягти в сучасній світовій політиці. У цьому випадку дії великих держав і регіональних лідерів підпорядковуються потребам збільшення ефективності використання непрямого примусу та впливу – іншими словами, побудови сприятливих для себе структур міжнародних відносин.

2. По-друге, логіка «управ-

Зустріч делегації Північноатлантичної Ради та Генерального секретаря НАТО Яапа де Хооп Схеффера з Головою ВР України, головами профільних парламентських комітетів і лідерами депутатських фракцій, у Києві 16 червня 2008 р.

ління структурами» передбачає не менш фундаментальні та далекосяжні зміни у засобах ведення зовнішньої політики. В їх арсеналі прямому насильству відводиться маргінальна роль. Натомість держави прагнуть максимально використувати доступ до різноманітних процедур прийняття рішень, впливу на формування міжнародних режимів тощо.

3. Нарешті, структурний підхід дозволяє об'єднати різноманітні за характером та спрямованістю ресурси у комплекс зовнішньополітичних можливостей, ефективність якого залежить не лише від встановлення контролю над територіями, населенням, фінансовими потоками чи ідеологіями, а й від способів використання такого контролю.

На жаль, публічні та академічні дискусії навколо НАТО в Україні здебільшого точаться у площині атрибутивного розуміння цього процесу. Ознаками «атрибутивності» є спроби підрахувати кількість витрачених та отриманих ресурсів різного роду, калькуляція дивізій, танків та літаків, намагання представити діяльність Альянсу здебільшого як суму діяльностей його членів. Часом помітною є біхевіористська логіка: приєднання чи неприєднання до НАТО дозволить Україні змінювати поведінку своїх сусідів, що свідчитиме про зростання чи, навпаки, занепад її зовнішньополітичних можливостей.

На нашу думку, в ході таких суперечок втрачено найбільш складний та неоднозначний вимір діяльності НАТО в Європі та світі. Сучасний Альянс не є просто арифметичною сукупністю силових потенціалів держав-членів. Він насамперед є механізмом прийняття рішень та формулювання політичних пріоритетів у континентальному, а часом – і у світовому масштабі. У цьо-

му відношенні Альянс більше нагадує ООН, ніж Антанту. Складна і суперечлива трансформація НАТО перетворила організацію не стільки на засіб реалізації агресивної чи оборонної зовнішньої політики, скільки на центр формулювання порядку денного світової політики. Деякі спостерігачі не помітили або не захотіли помітити цієї зміни, продовжуючи сприймати НАТО у термінах «холодної війни».

Насправді ж сучасний процес євроатлантичної інтеграції має куди більш далекосяжні цілі, ніж простотворення системи колективної безпеки. Стратегічним вииграшем від такої співпраці буде кумулятивне збільшення можливостей кожного з її учасників завдяки доступу до прийняття колективних рішень. Для деяких, особливо малих держав, такий доступ стане справжнім проривом можливостей лобювання та впливу, на який годі було й сподіватися за виключно односторонніх дій чи політичної нейтралітету.

НАТО володіє значною структурною силою в сучасному світі. Без застосування прямого насильства Альянс стримує будь-які прояви агресії щодо своїх членів, а також забезпечує кожному з них більш сприятливі умови для розв'язання будь-яких двосторонніх конфліктів із державами, що не є членами НАТО. Окрім того, НАТО дає можливість насолоджуватися «free rider» – себто споживати гарантії безпеки за рахунок інших, витрачаючи на це мінімум ресурсів.

Для України всі ці проблеми є актуальними та важливими. І вони стають дедалі гострішими, оскільки політичний простір навколо невпинно трансформується таким чином, що незабаром будь-які відносини із сусідами можуть бути асиметричними не на користь нашої держави. Оточена могутніми сусідами – Росією та ЄС,

Україна стоїть перед проблемою драматичного звуження власних можливостей із захисту національних інтересів та простору для маневру.

Найбільш ефективне та, ймовірно, єдине розв'язання цієї проблеми полягає у забезпеченні доступу до ефективних засобів лобювання власних інтересів та активній участі у багатосторонніх форматах співробітництва та міжнародних режимах. Приєднання до СОТ та активна регіональна співпраця – кроки у вірному напрямі, але їх може виявитися недостатньо. В цій ситуації НАТО, при всіх суперечливих моментах ідеологічного, історичного та політичного характеру, виступає для України як найпривабливіше джерело структурної сили; можливість отримати доступ до формування порядку денного європейської політики, впливати на колективні рішення та мати власний голос у розв'язанні найважливіших проблем сучасної безпеки у широкому розумінні. Жодна зі стратегій нейтралітету, навіть за умов бездоганної реалізації, на надає нічого подібного.

Ця стаття не є агітацією за чи проти НАТО. Вона є спробою подивитися на діяльність Альянсу та кроки України із точки зору структурного впливу. Цей вплив іноді важко одразу помітити, але він, можливо, є сьогодні основною діяльністю Альянсу. І, звичайно, є нюанси у розумінні. Якщо мати на увазі лише матеріальні аспекти сили, то НАТО здебільшого виглядає як збережене та вдосконалене знаряддя біполярного про-

Учасники громадянської акції «Ми – за НАТО!» – на Соборній площі Одеси 26 травня 2008 р. Організатори наголосили на тому, що ця акція є спільною громадянською ініціативою низки організацій, спрямованою на роз'яснення населенню важливої місії Північноатлантичного альянсу та численні переваги, які матимуть українці після вступу до НАТО.

тистояння, приєднання до якого може резонно трактуватися як намагання підготуватися до «вчорашньої війни». Та якщо звернути увагу на змінений контекст міжнародних відносин в Європі, функції та значення НАТО для України стають іншими. На сьогодні взаємодія із Альянсом є для нас єдиною можливістю якісно вдосконалити механізми безпеки на регіональному рівні, отримати «право голосу» у вирішенні майбутнього континентальної системи міжнародних відносин та зміцнити власні позиції у розв'язанні будь-яких проблем двостороннього та субрегіонального рівня, яких останнім часом стає дедалі більше.

¹ Cline R. *World Power Assessment: A Calculus of Strategic Drift*. – Boulder: Westview Press, 1975; Cline R. *World Power Trends and US Foreign Policy in the 1980s*. – Boulder: Westview Press, 1980.

² Strange S. *States and Markets 2nd ed.* – London: Frances Pinter, 1994 – P. 25.

³ Див., наприклад, Guzzini S. *Structural Power: The Limits of Neorealist Power Analysis // International Organization* – Vol. 47, No.3, 1993 – P. 477.

Нова роль НАТО в Європі?

Микола КАПІТОНЕНКО,
кандидат політичних наук,
доцент Інституту
міжнародних відносин КНУ,
Виконавчий директор
Центру дослідження
міжнародних відносин

3–4 квітня у німецьких містах Келі, Баден-Бадені та французькому Страсбурзі відбувся ювілейний саміт НАТО, присвячений 60-річчю Альянсу. Ця подія вже за кілька тижнів до свого початку спровокувала численні інтриги, коментарі та оцінки. Символічність франко-німецького спільного прийому високих гостей полягає в тому, що саме ці країни являють собою ядро так званої старої Європи – Європи, яка виступила проти американської війни в Іраку у 2003 році, проти надання Плану для членства (ПДЧ) Україні у 2008 році, а напередодні саміту сформулювала власне бачення майбутнього НАТО та всієї системи безпеки в Європі. Яке місце в цій системі належало Україні, і чи здатні будуть ФРН та Франція реалізувати свої амбітні наміри?

Саміт виявився більшою мірою присвячений робочим питанням, ніж урочистостям. Атмосферу свята було також поставлено під сумнів активними акціями протесту, які розгорнулися в Страсбурзі; суперечками, викликаними позицією Туреччини щодо кандидатури

нового Генерального секретаря Альянсу; а також – окремо для України – фактичним підтвердженням найпесимістичніших оцінок її перспектив членства у найближчому майбутньому.

Дві події в контексті підготовки до саміту мали знаковий характер. По-перше, Франція оголосила про повернення до військових структур НАТО після тривалої перерви, викликаной свого часу розбіжностями в розумінні ролі Альянсу в період апогею «холодної війни». По-друге, 4 лютого Президент Франції Саркозі та федеральний канцлер ФРН Меркель опублікували у газеті Le Monde спільну статтю під назвою «Безпека, наша спільна місія»[1], в якій викладено основні ідеї спільного франко-німецького бачення майбутнього Альянсу та всього комплексу трансатлантичних відносин. Резонанс статті підсилено очевидними концептуальними змінами у зовнішній політиці США з приходом до влади Президента Обами. Для України все, що відбувається, може мати вирішальне значення в контексті реалізації наших євроатлантичних намірів.

Востаннє стратегічна концепція НАТО зазнавала суттєвих змін десять років тому – коли Альянс відзначав своє 50-річчя в нових, незвичних умовах, викликаних військовою операцією проти Сербії та переоцінкою викликів та загроз безпеці країн-членів, і переглядом власної зони відповідальності. З того часу порядок денний світової політики знову принципово змінився, вивівши на передній план боротьбу з тероризмом; проблеми розширення НАТО та ЄС; регіональну стабільність; розгортання систем ПРО в Європі; та поси-

NATO's anniversary summit marked important developments both within the Alliance and in its mission. Due to its geopolitical position and foreign policy strategies Ukraine is sensible to all major changes in Euroatlantic security arrangements. This article probes the changes in NATO's attitudes towards its future in global political architecture; challenges Ukraine would face due to refo-cusing of Alliance's goals; and the impact, which the shift of NATO's priorities will have on European security.

лення впливу Росії. Наслідком цього всього є те, що ефективність Альянсу сьогодні здається значно нижчою, ніж вона була десять років тому, коли НАТО і «дієва система регіональної безпеки» були практично синонімами. У 1999 Альянс переосмислював наслідки розширення зони власної відповідальності; у 2009 він стоїть перед проблемами дефіциту єдності та різних підходів до самого змісту поняття «безпека».

Усе це не може не турбувати країни-члени НАТО, так само як і її сусідів, до яких належить і Україна. Навіть якщо б співпраця із НАТО й не була б серед наших найвищих зовнішньополітичних пріоритетів, масштабні трансформації діяльності Альянсу безпосередньо вплинули б на національну безпеку. А з врахуванням багаторічних зусиль, спрямованих на вступ до НАТО і, особливо, краху надій отримати ПДЧ на саміті в Буха-

ресті минулого року, порядок денний саміту набуває для України особливого значення.

Стаття Президента Саркозі та Канцлера Меркель містить основні елементи, які визначатимуть підходи Франції та ФРН до системи європейської безпеки в найближчому майбутньому. Вони зводяться до наступного:

1. Визнання складності стратегічної обстановки та визначення основного кола загроз, до якого входять конфлікт на Кавказі (перший збройний конфлікт в Європі у XXI ст.); подальша невизначеність на Близькому Сході; ядерна програма Ірану; міжнародний тероризм; конфлікти в Африці; а також світова фінансова криза. В цих умовах, на думку авторів статті, необхідно продемонструвати єдність і ширше розуміння проблеми міжнародної безпеки – розуміння, яке виходило б за рамки військової сфери.

2. Переконавання в тому, що подальше поглиблення франко-німецького партнерства є шляхом до посилення ролі Європейського Союзу у підтриманні безпеки в Європі та світі.

3. Підкреслення неефективності односторонніх рішень і дій, заклик до «духу партнерства» у трансатлантичних відносинах.

4. Констатація того, що стратегічне партнерство між НАТО та ЄС «не виправдовує сподівань», в першу чергу завдяки протиріччям між «деякими країнами».

5. Заклик до перебудови відносин із Росією із метою ширшого залучення її до розв'язання проблем європейської безпеки, зокрема підкреслення того, що будь-яке розширення НАТО має сприяти загальним інтересам європейської системи безпеки, невід'ємною частиною якої є Росія.

6. Прагнення зміцнювати режими контролю над озброєнням, особливо режим нерозповсюдження ядерної зброї та режим, запроваджений Договором про звичайні збройні сили в Європі.

Характеризуючи статтю в цілому, можна сказати, що вона є закликом до перенесення центру тяжіння прийняття політичних рішень стосовно європейської безпеки до Європи; активного залучення Росії до цього процесу; та корекції курсу НАТО з урахуванням нової стратегічної обстановки.

Якщо франко-німецькі задуми здійснюватимуться, Україні доведеться переглянути основні форми своєї співпраці із НАТО та участі у системі європейської безпеки в цілому. «Консенсусність» рішень, до якої закликають лідери Франції та Німеччини, є, фактично, спробою зафіксувати тенденцію протистояння волі проатлантичних держав, яка проявилася на саміті в Бухаресті. Тоді Франція та Німеччина фактично заблокували надання Україні та Гру-

Лідери України, Франції та Німеччини під час Бухарестського саміту НАТО у 2008 р.

зії ПДЧ, посиляючись на приблизно ті самі аргументи – про необхідність «комплексного» підходу до європейської безпеки та врахування інтересів Росії.

Основна проблема, з якою неодмінно зіштовхнуться ці красиві заклики, полягає в суттєвій обмеженості можливостей Франції, ФРН та «старої Європи» в цілому впливати на європейську, а тим паче – глобальну безпеку. Досвід розв'язання проблеми Косова (як і Югославських конфліктів загалом); тривалого, але безрезультатного формування Спільної зовнішньої політики та політики безпеки в інституційній структурі ЄС; розв'язання регіональних конфліктів на кшталт Придністровського; вирішення внутрішніх проблем, пов'язаних із етнічними, релігійними та соціальними факторами, не надає підстав для оптимізму. Мало хто виступає проти активнішої участі європейських держав в облаштуванні системи регіональної безпеки, але поки що далі розмов справа майже не йшла.

Без кардинального «прориву» на цьому напрямі фрази про «активнішу роль» Європи та «рівноправне партнерство» між НАТО та ЄС залишаться напівпорожніми. І це не зміцнюватиме безпеку в Європі, а навпаки, підірватиме її. Європейські країни мають усвідомити, що лише суттєве збільшення оборонних витрат – фі-

нансових, організаційних – та демонстрація політичної готовності втручатися у розв'язання численних проблем безпеки можуть створити підстави для повнішої участі Європи у формуванні контурів світового порядку.

Схоже на те, що амбітні плани Франції та ФРН залишаться декларацією про наміри; в той час як реальні зміни ролі Альянсу залежатимуть від рішень нової американської адміністрації. Пріоритетами її виступають війна в Афганістані, перегляд відносин із Росією, Близький Схід та Іран із його ядерною програмою, чим і визначатимуться обсяги та межі американських поступок. Іншими словами, НАТО має «вбудуватися» у більш широку систему політичних інтересів США в глобальному масштабі, і лише тоді стане зрозуміло, якою буде роль Європи в цьому поки що асиметричному партнерстві.

Для України залишається небезпека виступити предметом компромісів. Щоправда, винними в цьому будуть не Франція, Німеччина чи Росія, а сама Україна. У згаданій статті Саркозі й Меркель у чергове справедливо підкреслюється, що для членства в НАТО демократична країна має бути готовою до виконання обов'язків, робити реальний внесок у підтримання безпеки союзників. Сумніватися в обґрунтованості цієї вимо-

ги не доводиться, але Україною мало що зроблено для її виконання. Рік, що минув, не дав відповіді на питання Бухарестського саміту, проте додав нових проблем. Розгортання подій на Кавказі пішло зовсім не тим шляхом, який наблизив би Україну до членства в НАТО. В результаті шанси на регіональне лідерство та активну політику у Центральній та Східній Європі значно зменшилися, натомість зросла вразливість до різноманітних зовнішніх втручань внаслідок загострення внутрішньополітичної боротьби та впливу світової фінансової кризи.

Основні проблеми, що винеслися на розгляд лідерів 28 держав-членів (включно із щойно прийнятими Албанією та Хорватією), стосувалися перспектив розширення Альянсу; повернення Франції до його військових структур; переобрання Генерального секретаря; продовження операцій в Афганістані; ставлення НАТО до «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі та загальних принципів архітектури системи європейської безпеки. Підсумки саміту не стали революційними, але вони заклали важливі тенденції розвитку Альянсу та визначили пріоритети у його подальшій діяльності:

1. НАТО зазнала структурних трансформацій. Її членами стали Хорватія та Албанія; Франція поверну-

лася до військових структур. У підсумковій декларації саміту [2] підкреслено, що все це відбувається відповідно до традиційних цінностей євроатлантичної єдності, демократії та колективної безпеки. На цих самих засадах в НАТО очікують вступу колишньої Югославської республіки – Македонії найближчим часом.

2. Ключовим пріоритетом поточної діяльності Альянсу залишається операція в Афганістані. Президенту Обамі вдалося переконати європейських партнерів спрямувати додатково близько 5 тисяч солдатів до Афганістану, хоча більше половини з них знаходитимуться там тимчасово, для забезпечення проведення виборів у серпні. З іншого боку, США майже вдвічі, до 68 тисяч, збільшить власну присутність в Афганістані, маючи на меті поступово посилити власне афганські сили безпеки й створити передумови для виведення військ НАТО. Таким чином, на саміті було випробувано стратегію взаємних американсько-європейських поступок, яку Президент США Обама взяв на озброєння після приходу до Овального офісу. Поступки європейців стали не надто вражаючими: Британія, Німеччина та Іспанія взялися надіслати додаткові контингенти до Афганістану (600–900 чоловік кожна).

3. Із 1 серпня поточного року Генеральним секретарем НАТО стане прем'єр-міністр Данії Андерс Фог Расмусен. Його кандидатура лобіювалася європейськими державами та підтримувалася США (Данія традиційно займає проатлантичні позиції в НАТО); але проти неї публічно виступила Туреччина. Пов'язано це було із публікацією в Данії у 2005 році карикатур на пророка Мухаммада, реакція на які Расмусена була недостатньо чутливою до позиції мусульман. Врахо-

вуючи операцію НАТО у мусульманському Афганістані, символізм такого роду був би неприпустимим, вважала Туреччина [3]. Расмусен також відомий своїми заявами про те, що Туреччина ніколи не стане повноправним членом Європейського Союзу. Зрештою, домовленість була досягнута. Туреччина отримала дві додаткові посади в апараті НАТО; обіцянку переглянути дві складові частини угоди із ЄС про членство з метою прискорення процесу своєї інтеграції в ЄС; а Расмусен публічно озвучить свою позицію щодо розуміння турботи мусульманського світу з приводу публікації карикатур на пророка.

4. Балкани залишаються важливим пріоритетом діяльності НАТО і ключем до європейської безпеки. Продовження діяльності KFOR відповідно до поточного мандату становитиме собою наймасштабніші зусилля НАТО з підтримки стабільності в Європі. Розвиток демократичного Косова, в якому захищені права нацменшин, залишається пріоритетом Альянсу.

5. НАТО традиційно вже звернула увагу на події, що відбуваються поза межами її зони відповідальності, насамперед на проблему піратства, гуманітарні кризи в Африці (Дарфур у Судані та Сомалі) та ситуації на Близькому Сході. Окремим напрямом діяльності Альянсу залишається боротьба із міжнародним тероризмом, не лише в Афганістані, а й по всьому світу.

У Декларації саміту прозвучали добре відомі слова – про посилення трансатлантичної єдності та збереження дії положень статті 10 Вашингтонського договору, про відкритість дверей Альянсу для всіх європейських демократичних країн, які поділяють його цінності, готові до виконання обов'язків, пов'язаних із членством, та вступ яких до

НАТО сприятиме зміцненню спільної безпеки та стабільності.

Україні присвячено два параграфи Декларації, в яких підтверджуються рішення Бухарестського саміту минулого року; а також окреслюється формат подальших відносин, що визначатиметься Хартією про особливе партнерство аж 1997 року. Це – констатація глухого кута у відносинах, які так і не набули нової якості за 12 років. НАТО в черговий раз пов'язала це з дефіцитом політичних та економічних реформ в Україні.

Значно більше уваги приділено відносинам із Росією. НАТО задекларувала стратегічну важливість взаємин із Російською Федерацією, у сферах від регіональної стабільності й до ядерного роззброєння та систем протиракетної оборони. Цим самим перед Росією відкривається широкий діапазон засобів впливу на Альянс та, зокрема, на його відносини із третіми країнами.

Україна ж може засвоїти кілька важливих уроків, що випливають із результатів саміту НАТО 2009 року:

1. Очевидний вже давно висновок: без внутрішніх перетворень, насамперед у політичній системі, правовому полі, судовій системі та відносинах між цивільними та військовими інститу-

тами можна забути не лише про членство у НАТО, а й про поглиблення співпраці з Альянсом.

2. Україна є важливим елементом для досягнення цілей НАТО в галузі забезпечення європейської стабільності. Від позиції України залежить розвиток системи регіональної безпеки в басейні Чорного моря; залишається активною роль України у врегулюванні «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі; від України залежить стан відносин НАТО з Росією; і, зрештою, Україна – єдина з держав, що не є членами НАТО, яка бере участь у всіх миротворчих ініціативах під егідою Альянсу. Це відкриває можливості відстоювати власні інтереси, навіть без набуття членства у НАТО.

3. Спекуляції на тему російської загрози більше не є ефективною стратегією переконання у відносинах із Альянсом. Новий курс адміністрації США, зміна російської ролі в європейських системах безпеки та невпинне розширення сфери відповідальності НАТО зміщують пріоритети. Для найбільш вигірених переговорних позицій у відносинах з Альянсом Україні доцільно чітко демонструвати чим, як і на яких умовах вона може бути корисною для

6 квітня 2009 р. в ході київської зустрічі Президента України Віктора Ющенка та голови Парламентської Асамблеї НАТО Джона Таннера глава української держави підтвердив, що розглядає НАТО як єдину ефективну систему забезпечення безпеки на трансатлантичному просторі та наголосив на важливості подальшого продовження політики «відкритих дверей» до Альянсу

трансатлантичної системи безпеки.

4. Тактичний висновок полягає в тому, що вчергове розвіяно міф про нав'язування чиеїсь волі в рамках Альянсу. Приклад позиції Туреччини щодо кандидатури Генерального секретаря Альянсу свідчить, що навіть технічні питання можуть стати засобом просування своїх інтересів, навіть ціною протистояння консолідованій позиції всіх інших членів організації. Консенсусний механізм прийняття рішень надає будь-кому з членів широкі можливості захисту власних прав та інтересів.

Саміт НАТО не відкрив принципово нової сторінки в її історії. Проблеми, пріоритети, розподіл обов'язків залишилися приблизно тими самими. Та нова зовнішньополітична лінія США в найближчому майбутньому справлятиме сильний вплив на конкретизацію форм діяльності Альянсу, на його відносини із сусідами, включаючи Україну. Підсумовуючи, можна зазначити, що у рішеннях, прийнятих самітом, відчувається прагнення до багатосторонності зусиль із побудови системи європейської безпеки та зменшення напруги та конфронтації. Які впливи це матиме для України – говорити поки що зарано, але результати саміту обов'язково мають бути враховані при розробці стратегії подальших відносин з Альянсом.

Часу для внесення коректив залишається явно не-

Під час українсько-американських військово-морських навчань із запрошенням інших країн "Сі Бриз-2008"

достатньо, враховуючи чергову відставку міністра МЗС та невизначеність середньострокових зовнішньополітичних пріоритетів. За великим рахунком, все, що залишається Україні, – це спробувати зіграти на протиріччях між, умовно кажучи, проатлантично та проєвропейські налаштованими країнами. Але для цього потрібно знати, якою є остаточна мета такої гри. Мета проміжна більш-менш зрозуміла – не стати розмінною картою у переформатуванні відносин між ЄС та Росією. Важливішим та масштабнішим викликом для України буде представлення власного бачення системи європейської безпеки в нових реаліях та, насамперед, – місця України в ній, неза-

лежно від того, буде вона членом НАТО чи ні. Елементами такого бачення можуть стати:

1. Розуміння того, що характер викликів системі безпеки змінився і продовжує змінюватися. Європі сьогодні загрожують не традиційні військові виклики, а соціальні проблеми, нетрадиційні загрози, неконтрольована міграція, нерівномірність розвитку та регіональні внутрішні конфлікти.

2. Визнання того, що нові лінії розподілу та «залізні завіси» не сприятимуть розв'язанню таких проблем, отже, ставка на протистояння та антагонізми виявиться програшною.

3. Пошук активної ролі України у багатосторонніх форматах врегулювання проблем європейської безпеки, таких як ОБСЄ та регіональні організації.

4. Готовність робити більший внесок у безпеку своїх партнерів, брати ініціативу у врегулюванні тих проблем, які безпосередньо стосуються України, а саме: енергетична безпека, захист від нелегальної міграції та підтримка регіональної стабільності. Все це є несумісним із політикою нейтралі-

тету, спекуляції навколо якої необхідно припинити.

Франко-німецькі ініціативи можуть і не стати якісно новим етапом у розвитку НАТО, але вони чітко окреслюють коло проблем, навколо яких найближчим часом йтиме дискусія та шукатимуться компроміси. Для ефективності власної політики на євроатлантичному напрямі Україні необхідно усвідомити важливість цих проблем, зрозуміти, що вступ до НАТО – це не стільки гра у створення антиросійської коаліції, скільки кропітка робота, націлена на спільне розв'язання кола різноманітних проблем, які стоять перед кожною європейською державою.

Список використаної літератури

1. Sarkozy N, Merkel A. *Security, Our Joint Mission* // *Le Monde*, Paris, 4 February 2009.
2. NATO Strasbourg/Kehl Summit Declaration. Official text at http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease
3. Lacinier S. *Rasmussen, Turkey, and the NATO* // *The Journal of Turkish Weekly*, 4 April, 2009.

НАТО — повернення до першооснов

Сергій ТОЛСТОВ,
провідний науковий
співробітник Інституту
світової економіки і
міжнародних відносин
НАН України

За Вашингтонським договором 1949 р. головне завдання НАТО полягає у виконанні функцій оборонного союзу держав-членів. Попри існуючі відмінності в підходах та поглядах, лідери держав НАТО час від часу називають Альянс провідною структурою європейської безпеки, хоча й погоджуються з тим, що після закінчення «холодної війни» завдання і функції Альянсу були визначені доволі розпливчасто. Адекватність такої оцінки ролі НАТО мала б означати, що всі інші європейські структури та інституції або мають підпорядковуватись НАТО при розподілі функціональних ролей, або ж мусять координувати з Альянсом свою діяльність у режимі взаємодоповнення — як елементи взаємопроникаючої (interlocking) системи інституцій.

Від початку 1990-х років у формат європейської безпеки було закладено принци-

пи переплетіння та взаємодоповнення. Такий підхід жодною мірою не передбачав застосування принципу несумісності чи взаємного виключення, й навпаки, обстоював необхідність широкої співпраці на засадах сприяння НБСЄ, яка мала відігравати центральну роль у створенні «співтовариства вільних і демократичних держав від Ванкувера до Владивостока».

Посилання на доцільність співпраці та взаємодоповнення різних європейських структур містяться в документах НБСЄ/ОБСЄ та численних рішеннях НАТО. Проте, якщо Декларація Хельсінкської зустрічі держав НБСЄ на найвищому рівні (10 липня 1992 р.) передбачала поєднання зусиль європейських, трансатлантичних та існуючих регіональних інституцій [1], в останніх рішеннях НАТО йдеться лише про співпрацю ідеологічно споріднених структур, які базуються на спільних цінностях і «продовжують надавати всі можливості країнам істотно залучатися до євроатлантичної безпеки». Коло цих споріднених інституцій обмежується чотирма структурами, включаючи власне НАТО, а також ЄС, ОБСЄ та Раду Європи.

У декларації 60-го саміту НАТО (2–4 квітня 2009 р.) до основних ціннісних принципів перелічених структур віднесено повагу до прав людини, територіальної цілісності, суверенітету всіх держав, включаючи їхнє право укладати угоди про власну безпеку, а також до вимог відповідності міжнародним зобов'язанням і угодам [2].

Перелічені принципи виз-

начають ставлення НАТО до проблем Південної Осетії та Абхазії чи мотивації розширення НАТО, проте ніяк не пояснюють проголошення незалежності Косова, відмову від ратифікації адаптованого договору про звичайні збройні сили в Європі чи спроби розміщення об'єктів ПРО США в Чехії та Польщі.

Також слід зазначити, що за винятком договірно закріпленого розподілу повноважень між НАТО і ЄС, взаємозв'язок низки інших європейських інституцій ніде формально не визначений. В документах ОБСЄ поділ міжнародних організацій на пріоритетні чи непріоритетні взагалі відсутній. Допоки з міжнародно-правової точки зору міжінституціональний зв'язок європейських і євроатлантичних інституцій не конкретизований, з формального боку він не може розглядатися як обов'язковий стандарт. До певної міри питання залишається відкритим, якщо, звичайно, не брати до уваги конспірологічної версії глобальної політики, за якою цілі всіх західних інституцій співпадають, оскільки визначаються потребами світового

панування і глобального управління.

Тривалі дискусії з приводу моделі європейської безпеки, що мали місце в 1990-х роках, не призвели до узгоджених рішень. Після кризи 1999 р. в Югославії обговорення різних сценаріїв та підходів було на певний час припинено, а з початком війни США проти Іраку ці дебати взагалі зійшли нанівець. Власне з того часу НАТО й почало розглядатися як основна структура безпеки, яка, відповідно до документів НБСЄ, разом з ЄС, ЗЄС, СНД та іншими інститутами і механізмами мала надавати підтримку діяльності з підтримання миру, «в тому числі шляхом надання своїх ресурсів».

Питання про завдання і функції НАТО має не стільки академічне чи дискусійне, скільки пряме практичне значення. Адже від формального визначення завдань та функцій НАТО чималою мірою залежать подальші перспективи діяльності Альянсу як оборонного та до певної міри — військово-політичного союзу.

Окрім установчих документів завдання НАТО виз-

1949 рік. Під час підписання Вашингтонського договору

начаються стратегічною концепцією, що покликана тлумачити цілі Альянсу та визначати засоби їх реалізації. Наразі, чинна концепція НАТО, ухвалена в 1999 р., не відбиває нових нюансів та завдань. Виходячи з цього уряди ряду європейських країн, включаючи Францію та ФРН, домоглися рішення 60-го саміту НАТО доручити робочій групі розробку її нової редакції до наступної зустрічі глав держав та урядів.

Переоцінка стану міжнародної системи, який переконливо свідчить про розвиток тенденцій багатополосності, вимагає уникнення спрощених оцінок, властивих «моменту однополярності». У цьому сенсі західними експертами дедалі частіше визнається потреба чіткішого уточнення ролі та завдань НАТО в сучасному світі.

На ювілейному, 60-му саміті НАТО 4 квітня 2009 р. глави держав та урядів країн-членів ухвалили надзвичайно цікавий базовий документ під назвою «Декларація про безпеку Альянсу», який уточнює роль і місце НАТО в сучасному світі. В документі зазначається, що лідери країн НАТО підтверджують цінності, цілі та зобов'язання Вашингтонського договору 1949 р., який поєднує Європу зі США та Канадою, і який «забезпечив нашу трансатлантичну спільноту безпрецедентною ерою миру та стабільності» [3].

Головна теза документу полягає в підтвердженні ролі НАТО як «важливого трансатлантичного форуму для консультацій між союзниками з питань безпеки». Підтверджується, що Стаття 5 договору та колективна оборона, що базується на неподільності союзної безпеки, залишається наріжним каменем союзу. Абсолютно чітко конкретизовано, що «стримування, яке ґрунтується на відповідному співвідношенні ядерних і звичайних можливостей, зали-

шається основним елементом загальної стратегії».

Зміни в міжнародному середовищі вважаються головним чинником, який визначає необхідність еволюції НАТО. Однак міркування про можливість скорочення військових та оборонних та військових функцій НАТО теж не знаходять підтвердження в документах Альянсу. Незалежно від ситуативних і тактичних обставин головна функція НАТО визначається його форматом військового союзу. Це стосується і зміцнення контролю над озброєннями, і заохочення ядерного та звичайного роззброєння відповідно до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та зусиль, пов'язаних з нерозповсюдженням.

Водночас підтверджується правильність процесу розширення НАТО, історичний успіх якого полягає в наближенні союзників до бачення Європи як «цілісної та вільної». Тому двері НАТО залишаються «відкритими для всіх європейських демократій, які поділяють цінності Альянсу, які готові й здатні прийняти на себе обов'язки і зобов'язання членства, і чие включення може сприяти загальній безпеці і стабільності». До речі, ця ремарка побічно обмежує сферу подальшого розширення європейським простором.

У декларації зазначено, що нації-члени Альянсу та світ у цілому стикаються з новими, дедалі більш глобальними загрозами, до яких належать тероризм, розповсюдження зброї масового знищення та засобів їх доставки, кібернапади, енергетична безпека, зміни клімату, небезпека, що походить від нестабільних і крихких держав. Ці чинники можуть негативно впливати на безпеку союзників та міжнародну безпеку. Тому безпека членів Альянсу «все більшою мірою пов'язується з безпекою інших

Президент Річард Ніксон (у центрі) вітає міністрів країн НАТО у квітні 1969 року в тому самому залі у Вашингтоні, де 20 років назад був підписаний Північноатлантичний договір

регіонів».

Новим елементом оціночного підходу можна вважати умовний поділ безпеки на «безпеку союзників», або «союзну безпеку», та міжнародну безпеку, що має ширший контекст. Такий підхід є свідомим наслідком тлумачення трансатлантичного простору як специфічної, більш консолідованої зони в межах ширшого світового контексту, яка в загальних рисах відповідає концепції про відносно гомогенне міжнародне суспільство та ширше міжнародне співтовариство. Виходячи з цього, НАТО має поліпшити здатність відповідати на виклики безпеки, з якими члени Альянсу стикаються «безпосередньо на території Альянсу», «на стратегічній відстані» або ж поблизу його кордонів. Це вимагає справедливого розділу ризиків і обов'язків між союзниками.

Як зазначено в декларації, союзники мають зробити свої можливості «гнучкішими та придатними для розгортання, аби мати можливість давати швидку і ефективну відповідь скрізь, де цього потребує виникнення нових криз». Це вимагає вдосконалення структур НАТО, щоб створити стрункішу та рентабельнішу організацію. Таким чином НАТО має посилити спроможність «виконувати важливу роль

в кризовому управлінні та врегулюванні конфліктів там, де залучені наші інтереси».

Таке промовисте проголошення намірів НАТО щодо колективного домінування до певної міри пом'якшується формальним підтвердженням співпраці з іншими міжнародними акторами, включаючи ООН, ЄС, ОБСЄ та Африканський Союз. Члени НАТО підтверджують відданість цілям та принципам Статуту ООН. Однак це жодним чином не передбачає обмеження завдань НАТО. Навпаки, мета співробітництва з іншими міжнародними акторами функціонально підпорядкована меті посилення здатності Альянсу забезпечувати всебічний підхід для надання відсічі новим викликам безпеки та більш ефективне поєднання цивільних і військових можливостей. Прикладами такого підходу вважаються операції НАТО в Афганістані та Західних Балканах.

Дістало чіткого відображення і прагнення запобігати суперечностям між НАТО і ЄС. Відносини НАТО і ЄС визначаються як «по-справжньому функціонуюче стратегічне партнерство», з чим згодні обидві сторони. Ці відносини мають бути взаємно підсилюючими та взаємодоповнюючими. З цією метою декла-

Від куль до виборчих бюлетенів: зміни в Афганістані знову піддавалися перевірці під час виборів в країні

рація визнає важливість сильнішої та більш спроможної Європейської оборони і вітає зусилля ЄС щодо посилення його можливостей та спроможності реагувати на спільні виклики безпеки. Гарантується максимально можливе сприяння цьому з боку союзників – не членів ЄС.

Перспективні завдання Альянсу чітко підпорядковуються реагуванню на існуючі та передбаченню майбутніх ризиків. З цією метою Генеральний секретар НАТО має організувати роботу експертів для напрацювання нової Стратегічної концепції, яка має бути висунута на наступний саміт.

Для характеристики відносин НАТО з зовнішніми партнерами застосовується поняття «спільних зобов'язань, що стосуються кооперативної безпеки». Зовнішні партнери НАТО відіграють «ключову роль в просуванні візії спільноти, що поділяє спільні цінності та відповідальність». Зовнішні партнери надають підтримку шляхом залучення до операцій та місій Альянсу.

Відносини з Росією визначаються як «сильне, кооперативне партнерство», яке ґрунтується на «повазі до всіх принципів» Основного положення акта 1997 р. та Римської декларації 2002 р.,

які найліпше слугують безпеці в євроатлантичному ареалі. Межі цієї співпраці визначаються протидією спільним викликам, що постають перед обома сторонами.

Як бачимо, перед НАТО напругу не ставиться жодних «позабезпечуваних» завдань, хіба що змінилося саме тлумачення поняття безпеки, яке вже не обмежується суто військовими факторами, проте включає широкий спектр глобальних загроз (тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, енергетичну безпеку, кліматичні зміни, дестабілізуючий вплив держав, що не відбулися). Через це створюється враження, нібито інтереси і зобов'язання НАТО поширюються на ширше коло питань невоєнного характеру. Проте сегмент «ширшої» політичної співпраці віднесений до компетенції Ради євроатлантичного партнерства – парасолькової структури, яка опікується програмами з залученням євразійських країн – не членів Альянсу, та низки організацій, які співпрацюють з НАТО в політичній та невійськовій сфері.

Отже, першочергова функція НАТО залишається в незмінному вигляді. Альянс і надалі залишатиметься механізмом, покликаним підтримувати в межах постійно

діючої інституційної структури високий рівень оборонної та відповідної політичної взаємодії держав Європи і Північної Америки, що становлять владно-силове ядро сучасної міжнародної системи. Звідси впливає комплекс пріоритетних завдань, якими НАТО керується в повсякденній практиці, включаючи визначення викликів і загроз, відпрацювання засобів і форм реагування на них, забезпечення політичної координації, а також здійснення впливу на прилеглі регіони (так звану напівпериферію), що власне пов'язано з процесами розширення географічних меж діяльності та збільшення членства в НАТО.

Офіційне визнання нового тлумачення проблем глобальної безпеки позбавляє від необхідності визначати узгоджені, універсальні орієнтири та підходи до вирішення глобальних проблем, однак дозволяє зосередити увагу на формуванні «середовища безпеки» країн євроатлантичної спільноти. В такому ракурсі ставиться в переоцінку завдань НАТО в сенсі «визначення ролі Альянсу в глобальному середовищі, умов застосування сили та форм використання Сил реагування НАТО» [4].

Після 11 вересня 2001 р. прагнення урядових кіл США до «глобалізації» НАТО нагтовхнулися на незгоду урядів Франції та ФРН, з боку яких висловлювалося занепокоєння з приводу можливих негативних наслідків такого курсу. В 2003 р. подібні настрої спричинили відмову Франції, ФРН та ряду інших країн ЄС від участі в війсьній операції США в Іраку. Водночас стало очевидним, що посилення розбіжностей загрожувало порушенням традицій трансатлантичної солідарності. Врахування цих тенденцій посилювало переконання, що чіткіше визначення статусу та уточнення

функціональних завдань НАТО мають використовуватися як важіль системної еволюції міжнародних відносин.

США пропонували просторове розширення як спосіб посилити потенціал НАТО в сенсі застосування його військових та невоєнних засобів – економічних, технологічних, інформаційних, тощо. За цими міркуваннями, якщо головна мета Альянсу – не територіальна оборона, а об'єднання країн зі спільними цінностями та інтересами заради вирішення глобальних проблем, для НАТО нема потреби залишатися суто трансатлантичним союзом [5].

Натомість європейські держави, насамперед Франція та Німеччина, висловлювали занепокоєння, що вступ до НАТО ряду держав тихоокеанського регіону, включаючи Японію, Південну Корею, Австралію, перетворює НАТО на глобальну структуру й послабить здатність оперативно ухвалювати рішення. Після обрання президентом США Б.Обами компроміс було знайдено шляхом глобалізації завдань НАТО за умов збереження євроатлантичного характеру цього союзу. Відтак, за нинішніх обставин розширення НАТО за рахунок вступу держав Азії чи Латинської Америки не передбачається.

Певна пауза ймовірно спіткатиме і розширення НАТО в Європі, де найближчим часом не варто очікувати на вступ до Альянсу нових членів, хіба що окрім Македонії, вступ якої відкладено через суперечки довкола назви країни, обумовлені чинником загостреного відчуття національного престижу з боку Греції.

Російський фактор як і раніше становить найбільш вагомий зовнішній проблему через наміри російського керівництва моделювати участь Росії у європейських та глобальних відносинах у

ролі автономного центру сили. Висловлені з боку Росії пропозиції передбачають укладення договору про європейську безпеку, здатного послабити напруженість у відносинах між Росією та НАТО й надати чіткіших міжнародно-правових засад діяльності міжнародних інституцій та відносинам між окремими країнами. Цілком очевидно, що укладення такого договору навряд чи призвело б до встановлення вічного миру. Проте, вірогідно, укладення договору могло б зняти конфліктність і напруження на досить тривалий термін, принаймні на наступні 15–20 років.

Встановлення міжнародного режиму, позбавленого жорстких обмежень біполярності чи беззастережної одноосібної гегемонії США, змушує світ пристосовуватися до нових реалій. За цих обставин стає очевидним зростання інтересу до НАТО з боку самих держав-членів, оскільки збереження механізму активного трансатлантичного зв'язку між США та основними європейськими країнами дозволяє їм зберегти формат оборонного союзу, поширивши

його на нові форми загроз та викликів спільній безпеці.

Оскільки НАТО перестала слугувати прямим інструментом трансформації міжнародного середовища, це означає до певної міри повернення Альянсу до першооснов – відтворення та посилення функцій євроатлантичного оборонного союзу розвинених країн. При цьому, за умов глобальної економічної кризи та її непередбачуваних наслідків функція оборони поширюється на всі основні важелі впливу спільноти розвинених країн та збереження їхнього привілейованого статусу. Не менш вагому роль починає виконувати і «внутрішня» функція НАТО, яка полягає в обмеженні конфліктів у середовищі самих країн-членів, покликана протидіяти істотному перерозподілу глобальної владно-силової композиції.

Список використаної літератури

1. Декларація Хельсінкської зустрічі на найвищому рівні (10 липня 1992 р.) // *Політика і час*. – Травень 1993. – № 5. – С. 62–67.

НАТО виповнилося 60 років – як і раніше відстоюються цінності Північноатлантичного союзу

2. *Strasbourg / Kehl Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Strasbourg / Kehl on 4 April 2009 / Press Release: (2009) 044.* – http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52837.htm?mode=pressrelease

3. *Declaration on Alliance Security. 04 Apr. 2009. – Press Release: (2009) 043.* – http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52838.htm?mode=pressrelease

4. Korba M., Valasek T.

North Atlantic Treaty Organisation in the Process of Transformation // Panorama of Global Security Environment. 2005-2006 / L.Luptak, A.Hersi, R.Ondrejcsak, V.Tarasovic (eds.). – Bratislava: MoD of the Slovak republic, Department of Security and Defence Policy, 2006. – P. 16.

5. Alessandri E. *Global NATO: Its place in the evolving Atlanticist tradition // Journal of The Streit Council for a Union of Democracies. – Series II. – Vol. III. – No. 2. – Winter 2008-2009. – P. 241–247.*

На шляху до євроатлантичної інтеграції

На замовлення Міністерства закордонних справ України за сприяння Посольства Норвегії в Україні наприкінці минулого року відбулася презентація Всеукраїнського соціологічного дослідження ставлення українських громадян до євроатлантичної інтеграції України. Очолював проект Інститут трансформації суспільства (директор Олег Соскін) на основі розробленої методології з використанням досвіду держав – членів НАТО останніх двох хвиль розширення. Експертну підтримку здійснювали науковці-соціологи Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка та Українського фонду „Громадська думка”. Була створена уніфікована методика вивчення зовнішньополітичних орієнтацій громадян, яка дає можливість здійснювати порівняльний аналіз і виявляти тенденції пререференцій населення різних регіонів. Ця методика закладена в основу моніторингу вивчення ставлення населення України до євроатлантичної інтеграції. Терміни проведення польового етапу

дослідження: 13 – 24 листопада 2008 року.

Генеральна сукупність дослідження: громадяни України віком від 18 років і старші. Обсяг вибіркової сукупності: 2000 респондентів.

Виходячи зі статистичних даних про структуру та демографічні ознаки населення України за її окремими областями, за даними Інституту статистики України станом на 01.01.2007 р., була розрахована відповідна квотна вибірка. Тип вибірки: багатоступенева, випадкова, квотний відбір на останньому ступені. Для збирання інформації застосовувалося стандартизоване інтерв'ю „віч-на-віч” в оселі респондента. Введення та аналіз інформації здійснювався системою ОСА.

Думки вголос

**Вадим ГРЕЧАНІОВ,
генерал-майор**

В українському суспільстві обговорюються послання Президента Віктора Януковича «Не люди для реформ, а реформи для людей». Торкнувся його одного окремого розділу «Зовнішня політика і політика безпеки», в якому вказується, що вирішення цих проблем «вимагає прагматичного підходу щодо наших інтересів».

Судячи з заяв, президент та його команда переключують свою увагу на внутрішні проблеми безпеки, вказавши на те, що в державі «критично ослаблені... органи сектора безпеки». Президент навів, не приховуючи, загалом широко відомі для фахівців дані, про те, що «Фінансування українсько-

го сектора безпеки в розрахунку на одного співробітника втричі менше, ніж у РФ і на порядок менше, ніж у країнах НАТО. Збройні сили України обмежено готові для виконання завдань за призначенням. Озброєння і військова техніка морально та фізично застаріли, недостатньо фінансується проведення бойової підготовки».

Зважаючи на те, що нинішній президент людина справи, а не тільки декларацій, можна сподіватися на поліпшення становища в цьому питанні.

Тим паче, що Віктор Янукович далі з одкровенням розмірковує про те, що «політика позаблоковості та вимог достатньої обороноздатності вимагають від нас швидких і рішучих дій щодо розвитку нашого сектора безпеки. Необхідні термінові заходи. Серед них – відновлення ролі Ради національної безпеки та оборони України як центру вироблення політики перетворень у цьому секторі. Після прийняття нового Закону «Про основи зовнішньої та внутрішньої політики» на часі – «Стратегія національної безпеки і Військової доктрини».

Щодо послідовності в

підготовці таких документів, то все це вірно, проте зміст вище згаданого закону, який уже прийнятий Верховною Радою (259 голосами народних депутатів із 279 зареєстрованих у залі) викликає здивування і тривогу.

Йдеться насамперед про встановлення для України статусу позаблокової держави за умов продовження терміну перебування оперативного морського об'єднання РФ – ЧФ на нашій території на настільки тривалий термін.

Бажання деяких наших керівників, виправдовуючи себе, показати, що Чорноморський Флот РФ – це «заржавіле залізо» і що це тільки політичний аргумент балансування Росії в регіоні Чорного моря – у корені не вірне.

По-перше, необхідно представляти, що в басейні Чорного моря військові судна всіх прибережних країн – це, в основному, старі, які відслужили всі строки, проекти. Дещо в кращий бік відрізняється флот Туреччини, який базується й у Середземному, і в Чорному морях. Слід розуміти й те, що будь-яка дія з посилення, переоснащення та модернізації морського угруповання однієї з країн викликає відпо-

відну реакцію з боку всіх інших. Так, уже широко відомо, що у відповідь на посилення морської бази Констанца і морського угруповання Румунії – країни НАТО, Росія закуповує у Франції вертолітоносці «Мінстраль» у комплексі з передачею технології та замовлення для російських підприємств для виробництва цих кораблів. За задумом, одне з цих суден із охороною базуватиметься в Чорному морі.

Найбільшу цінність представляють для всіх чорноморських держав умови базування кораблів і розміри прибережних територій, якими володіє країна. По суті, усі країни мають тільки відкриті рейди для стоянок і базування кораблів, виключення становлять деякою мірою база в Констанці та частково узбережжя Туреччини. Безумовно, у жодне порівняння з відкритим розташуванням кораблів не можна уявити базування Чорноморського флоту в природних бухтах Севастополя, який тепер ще на 32 роки знаходитиметься в розпорядженні Росії.

По-друге, регіон Чорного моря, як і багато інших районів на планеті, є місцем зіштовхування інтересів військово-політичних угруповань і організацій, що протистоять один одному. У нашому районі це були НАТО і Росія на чолі з ОДКБ. РФ у своїй новій Військовій доктрині 2010 року прямо зазначила, що головною зовнішньою небезпекою для себе вважає наближення військової інфраструктури країн-членів НАТО до кордонів РФ шляхом розширення блоку. Зрозуміло, що таке розширення можливе було тільки за рахунок України, Грузії, Молдови і, мо-

же, Білорусі. Таким чином, Україна, добровільно відмовившись від інтеграції в НАТО, стає в російських доктринальних планах територіальним позаблоковим буфером, який не має реальних гарантій від зовнішньої небезпеки.

По-третє, після розширення НАТО за рахунок Болгарії та Румунії в регіоні Чорного моря порушився баланс сил на користь альянсу. З одного боку опинилися три країни НАТО: Туреччина, Румунія та Болгарія, а також дві країни, що прагнуть в НАТО: Грузія та Україна. З іншого – одна Росія, яка після грузинсько-російської війни 2008 року зуміла розширити свої берегові територіальні володіння, фактично підпорядкувавши собі Абхазію. Нині в чорноморському регіоні склався цілком прийнятний для Росії і практично рівний баланс сил. І головну роль у цьому зіграла Україна, не стільки за рахунок збільшення складу сил на стороні Росії, скільки за рахунок території, узбережжя Криму та, особливо, за рахунок базування ЧФ РФ у Севастополі.

Слід сказати, що українська сторона в обстановці, що склалася, все-таки зуміла на свою користь вирішити низку питань, які чекали цього ще з 1997 року. Так, після ратифікації Угоди про продовження терміну перебування ЧФ у Криму до 2042 року, у рамках підкомі-

сії з питань функціонування ЧФ РФ і його перебування на території України, був обговорений проект концепції Протоколу між урядами України та Росії щодо узгодження пересувань військових формувань ЧФ РФ територією України поза місцями їхньої дислокації. Узгоджено також текст міжурядового договору про взаємодію під час проведення інспекційних заходів у місцях дислокації військових формувань ЧФ у рамках багатосторонніх міжнародних документів з роззброєння. Триває робота над проектами двосторонніх угод про дії держав у кризових ситуаціях, взаємодії в попередженні надзвичайних ситуацій та ліквідації їхніх наслідків у місцях дислокації ЧФ РФ на території України.

Слід підкреслити, що проблеми перебування ЧФ РФ в Україні насправді ще з 1997 року вимагали та вимагають подальшого врегулювання. Сьогодні ж посилюється ризик того, що реалізація досягнутих нині домовленостей матиме наслідки для національної безпеки в середнь- і довгостроковій перспективі, які полягають у тому, що ЧФ РФ узагалі не залишить Крим і Севастополь. Адже угода, яка передбачає пролонгацію перебування ЧФ РФ у Криму до 2042 року, є безпрецедентним політико-економічним бартером – обміном умовних економічних преференцій РФ на стратегічні полі-

тичні поступки з боку України. При цьому залишається відкритим і питання делімітації Азово-Керченської акваторії, існує загроза відходу України від власних переговорних позицій і передача Керч-Єникальського каналу в спільне користування.

Можна скільки завгодно називати себе позаблоковою державою, видавати з цього приводу закони, але все це, просто виходячи з об'єктивних умов, не дасть можливості Україні бути фактично самостійною позаблоковою державою.

Якщо підходити до проблеми з позиції забезпечення військової безпеки, то позаблоковий статус України вимагає прийняття досить тривалих за часом і дороговартісних заходів. Це й перетворення структури, збільшення чисельності ВР і призовного континенту з одночасним продовженням строку термінової служби до 1,5–2-х років, зміцнення загальної мобілізаційної системи та оборонно-промислового потенціалу.

Тому виникає природне запитання, що Україна може зробити сьогодні, у терміновому порядку, як указує Президент, чи, скажімо, впродовж року, для забезпечення військової безпеки в інтересах здійснення даного проекту позаблоковості?

Напевно, на його під-

тримку можна здійснити дві–три основних дії. Перше – збільшити численність Збройних сил України на 100 і більш тисяч за рахунок більшого призову в армію в ході 2–3-х майбутніх осіннього і весняного призовів і друге – збільшити строк служби для призовників до 1,5–2-х років. Але все це коштує великих грошей, адже військовий бюджет якщо і збільшено у 2010 році порівняно з попереднім, то дуже незначно.

Слід сказати, що в перелік прийнятих першочергових заходів варто віднести і той позитивний факт, що нова влада оперативно вирішила (в інтересах бойової підготовки армійських та інших підрозділів) питання щодо повної участі українських підрозділів у всій серії запропонованих, як із боку НАТО, так і Росії, навчань і миротворчих заходів.

Що ж до інших, теж важливих заходів у забезпеченні позаблокового статусу України, які пов'язані з придбанням сучасної військової техніки, створенням професійної армії, вирішенням соціальних проблем військових, зокрема, житлової (за останніми даними, у черзі стоїть 47 тисяч чоловік), то ці питання вимагають значних коштів і часу, обчислювального роками.

Лютий, 2010 рік

NATO – Ukraine Relations Dynamics

**Dr. Oleksandr
S. POLTORATSKYY**
Associate Professor
Department of Regional
Systems and European
Integration
Diplomatic Academy
of Ukraine
Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine

Since the end of the Cold War the policy of building broad and comprehensive partnerships with many countries became the most successful element of NATO's strategy. In the course of two decades, a global network of partner relations has been created based on common goals, voluntariness, mutual benefit and respect. Various programs, flexible partnership formats along with individual approach tailored to each partner have always served as key elements to successful peace-building and strengthening security and stability in Europe and beyond. In this regard Ukraine so far has never been and hopefully will never be an exception

The First Stage: From Initial Cooperation to the Distinctive Partnership (1991-2002)

Politically since gaining its independence in the early 1990-s Ukraine has been committed to contributing to international security and to the establishment of regional relations on a new basis. NATO-Ukraine relations were formally launched in 1991, when Ukraine joined the North Atlantic Cooperation Council (succeeded by the Euro-Atlantic Partnership Council in 1997), immediately upon achieving independence with the break-up of the Soviet Union. Later on, after Ukraine's accession to the Partnership for Peace Framework Document in February 1994 along with the PfP development Ukraine has considered Partnership as a principle mechanism for creating practical security ties between the Alliance and its partners as well as the way towards the improvement of interoperability between Partners and the Alliance.

The level of a distinctive partnership was provided due to the Charter on a Distinctive Partnership between NATO and Ukraine signed in Madrid in 1997 which set legal framework for such cooperation. It's important to emphasize the pivotal significance of Ukraine for European security and stability as it was stipulated in the Charter as well as the interdependence between

Статтю присвячено розгляду характеру формування відносин між Україною та Північноатлантичним альянсом крізь призму аналізу особливостей їх основних етапів, починаючи з моменту відновлення Україною незалежності у 1991 році до сьогодення. Особливу увагу приділено динаміці розвитку основних сучасних напрямів поглибленого конструктивного партнерства, а також практичної та взаємовигідної взаємодії між Україною та НАТО.

Ukraine's security and the security of all European States. The Charter established the framework of cooperation through several mechanisms:

- NATO-Ukraine Commission at the ambassadorial level for coordination and further development of a distinctive partnership;
- consultations with NATO committees in the "19+1" format;
- high-level visits and the exchange of expert groups;
- Crisis consultative mechanism in case of a direct threat to Ukraine's territorial integrity, political independence or security.

In December 1997 according to the Decree of the President of Ukraine the Ukrainian Mission to NATO was appointed. In 1998 both parties initiated the establishment of a Joint Working Group on Defence Reform (JWGDR) that remains today an effective form of partnership in defense sphere between our country and the Alliance including the establishment of civilian and democratic control over the military organization of the state and the conduct of the multinational military exercises and peacekeeping operations.

The Second Stage: Towards Membership (2002-2010)

On 23 May 2002 just before the fifth anniversary of the Charter a serious practical step was made as concerns the implementation of the relevant priorities of NATO-Ukraine relations. The National Security and Defence Council of Ukraine announced of its decision to start elaboration of the strategy aiming at Ukraine's eventual accession to the system of security based on the Atlantic Alliance.

It should be stressed here that this announcement was highly appreciated by NATO top authorities. Steps were also taken to deepen and broaden the NATO-Ukraine relationship with the adoption of the NATO-Ukraine Action Plan in November 2002, which supports Ukraine's reform efforts on the road towards Euro-Atlantic integration, thus defining political, economic, military and other reform areas where Ukraine is committed to make further progress and where NATO will continue to assist.

On 8 July, 2002 the President of Ukraine in accordance with the Article 107

of the Constitution of Ukraine made effective the National Security and Defence Council decision by his Decree "On Ukraine's Strategy towards the North Atlantic Treaty Organization (NATO)".

Tactical steps in realization of the aforesaid strategic foreign policy tasks in the Euro-Atlantic direction were defined by NATO-Ukraine Target Plan for 2003 and successive years.

In the wake of the "Orange Revolution", NATO leaders expressed support for the new President's ambitious reform plans for Ukraine and agreed to sharpen and refocus NATO-Ukraine cooperation in line with the new government's priorities. At the NUC meeting of foreign ministers in Vilnius, Lithuania, in April 2005, the Allies and Ukraine launched an Intensified Dialogue on Ukraine's aspirations to NATO membership. They also announced a package of short-term actions designed to enhance NATO-Ukraine cooperation in key reform areas.

At the Bucharest Summit in April 2008, Allied leaders agreed that Ukraine may become a NATO member in future.

In August 2009, a "Declaration to Complement the Charter on a Distinctive Partnership between NATO and Ukraine" was signed. It gives the NUC a central role in deepening political dialogue and cooperation, and in underpinning Ukraine's reform efforts pertaining to its membership aspirations.

The Third Stage: Back to the Distinctive and Towards the Constructive Partnership (2010-present days)

After the 2010 presidential elections, Ukraine has radically changed the security element of its foreign policy. The newly elected government made it clear that while Ukraine was not pursuing NATO membership, it wished to maintain the existing level of cooperation with the Alliance and to fulfill existing agreements. Continued political and military dialogue for regional stability, practical support for NATO-led operations and defense reform were identified as the main tasks for NATO-Ukraine cooperation. All in all, active political dialogue between Ukraine and the Alliance is provided both domestically and internationally.

International dimension implies several elements: the 1997 Charter for a Distinctive Partnership, enhanced by the August 2009 Declaration remains the basic foundation underpinning NATO-Ukraine relations. The NATO-Ukraine Commission (NUC) plays key role in the bilateral dialogue, directs cooperative activities and provides a forum for consultation between the Allies and Ukraine on security issues of common concern.

Joint working groups have been set up under the auspices of the NUC, to take work forward in specific areas. Of particular importance are the Political and Partnerships Committee in NUC format, which takes the leading role in developing of annual national programmes and preparing high-level meetings of the NUC; and the Joint Wor-

king Group on Defense Reform, which facilitates consultation and practical cooperation in the priority area of defence and security sector reform.

Two NATO offices in Kyiv support cooperation on the ground in key areas. The NATO Information and Documentation Centre, established in 1997, support efforts to inform the public about NATO's activities and the benefits of NATO-Ukraine cooperation. The NATO Liaison Office, established in 1999, facilitates Ukraine's participation in NATO's Partnership for Peace program and supports its reform efforts, by liaising with the Ministry of Defense and other Ukrainian agencies.

Domestic dimension implies the following elements:

1. According to the Law of Ukraine "On the Foundations of Domestic and Foreign Policy" the non-bloc status means "non-participation by Ukraine in military and political alliances, the priority given to participation in developing the European collective security system, the continuation of a constructive partnership with NATO and other military-political blocs on all issues of mutual interest.

Ukraine has always been a special partner for NATO. The Alliance respects the sovereign choice of Ukraine on its non-bloc status and seeks to "continue and develop the partnership with Ukraine [...] within the NATO-Ukraine Commission, based on the NATO decision at the Bucharest summit 2008" (NATO Strategic Concept 2010).

2. Annual National Programme (ANP) The new ANP, established in 2009, has replaced the previous Annual Target Plans, which

implemented the long-term objectives set out in the the 2002 NATO-Ukraine Action Plan. It is composed of five chapters focusing on: political and economic issues; defense and military issues; resources; security issues; and legal issues. The NUC assesses progress under the ANP annually.

The responsibility for implementation falls primarily on Ukraine, which is being urged to take the reform process forward vigorously in order to strengthen democracy, the rule of law, human rights and the market economy.

In 2010 the Commission for Ukraine's partnership with the North Atlantic Treaty Organization was established as a high-level national body that would act as a coordination mechanism for cooperation with NATO. This Commission includes National Coordinators for each of the five areas covered in the ANP.

The Present Key Lines and Areas of NATO-Ukraine Interaction

Consultations and cooperation between NATO and Ukraine cover a wide range of areas identified in the 1997 Charter and the 2002 Action Plan. These include peace-support operations, defense and security sector reform, military-to-military cooperation, armaments, civil emergency planning, science and environment, and public information.

Peace-support operations

Ukraine has a proven track record of actively contributing to Euro-Atlantic security by deploying troops to work together with peacekeepers from NATO and Partner countries. Currently it is the only Partner co-

untry contributing actively to the four main ongoing NATO-led operations and missions.

Ukraine contributed an infantry battalion, a mechanized infantry battalion and a helicopter squadron to the NATO-led peacekeeping force in Bosnia and Herzegovina. Deployments to the NATO-led operation in Kosovo have included a helicopter squadron, infantry companies, headquarters personnel and support staff. Currently, Ukraine contributes 130 personnel to the KFOR mission as part of the joint Polish-Ukrainian battalion, in the Multinational Task Force "East."

The country is further contributing to international stability and the fight against terrorism by providing over-flight clearance for forces deployed in Afghanistan as part of the NATO-led International Security Assistance Force, or as part of the coalition forces under the US-led Operation Enduring Freedom. A transit agreement for the supply of ISAF was signed by Ukraine in April 2009. Ukrainian medical personnel have supported the Lithuanian-led Provincial Reconstruction Team (PRT) in Afghanistan since 2007, and the Polish PRT since 2010. Currently, Ukraine provides a total of 22 military personnel to ISAF. Recently, Ukraine has also pledged to contribute instructors to the NATO Training Mission in Afghanistan (NTM-A) to facilitate the transition process there.

From March 2005, Ukraine also contributed officers to the NATO Training Mission in Iraq, which terminated in December 2011.

Moreover, Ukraine supports Operation Active En-

deavour, NATO's maritime operation in the Mediterranean aimed at helping deter, disrupt and protect against terrorism. Ukraine has contributed naval assets to the operation six times since 2007, most recently in November 2010.

Ukraine is also the first partner country to contribute to the NATO Response Force (NRF). In 2010, Ukraine contributed a platoon specialized in nuclear, biological and chemical threats to the NRF. In 2011, Ukraine is providing strategic airlift capabilities with their Antonov aircraft.

Defense and security sector reform

Ukraine's cooperation with NATO in the area of defence and security sector reform is crucial to the ongoing transformation of Ukraine's security posture and remains an essential part of its democratic transition.

Ukraine has sought NATO's support in efforts to transform its Cold War legacy of massive conscript forces into smaller, professional and more mobile armed forces, able to meet the country's security needs and to contribute actively to stability and

security in the Euro-Atlantic area and beyond. Another overarching objective of NATO-Ukraine cooperation in this area is to strengthen democratic and civilian control of Ukraine's armed forces and security institutions.

A Joint Working Group on Defense Reform (JWGDR), established in 1998, directs cooperation in the area of defense and security sector reform. (See also related web page on the JWGDR)

Ukraine's drive to reform its defense and security sector also benefits from participation in the Partnership for Peace (PfP). In particular, the PfP Planning and Review Process enables joint goals to be developed for shaping force structures and capabilities to help develop Ukraine's forces to be better able to work with NATO forces.

Military-to-military cooperation

Helping Ukraine implement its defense reform objectives is also a key focus of military-to-military cooperation, complementing the work carried out under the JWGDR with military expertise.

Another important objec-

tive is to develop interoperability through a wide range of PfP activities and military exercises, sometimes hosted by Ukraine, which allow military personnel to train for peace-support operations and gain hands-on experience of working with forces from NATO countries and other partners.

Senior Ukrainian officers also regularly participate in courses at the NATO Defense College in Rome, Italy, and the NATO School at Oberammergau, Germany. Contacts with these establishments have been instrumental in setting up a new multinational faculty at the Ukrainian National Defense University.

The military side has also taken the lead in developing a legal framework to enable NATO and Ukraine to further develop operational cooperation:

- a PfP Status of Forces Agreement facilitates participation in PfP military exercises by exempting participants from passport and visa regulations and immigration inspection on entering or leaving the territory of the country hosting the event (entered into force in May 2000);

- a Host Nation Support agreement addresses issues related to the provision of civil and military assistance to Allied forces located on, or in transit through, Ukrainian territory in peacetime, crisis or war (ratified in March 2004);

- a Strategic Airlift agreement enables Ukraine to make a substantial contribution to NATO's capability to move outsized cargo by leasing Antonov aircraft to Allied armed forces – an arrangement which also brings economic benefits to Ukraine (ratified in October 2006).

Armaments

Technical cooperation between Ukraine and NATO in the field of armaments focuses on enhancing interoperability between defence systems to facilitate Ukrainian contributions to joint peace support operations.

Cooperation in this area started when Ukraine joined the PfP program and began participating in an increasing number of the armaments groups which meet under the auspices of the Conference of National Armaments Directors (CNAD)

– a NATO senior body which identifies opportunities for cooperation between nations in defense equipment procurement processes, focusing in particular on technical standards.

A Joint Working Group on Armaments, which met for the first time in March 2004, is supporting the further development of cooperation in this area.

Civil Emergency Planning

NATO and Ukraine have developed practical cooperation on civil emergency planning and disaster-preparedness, since the signing of a memorandum of understanding in 1997.

Ukraine's western regions are prone to heavy flooding and NATO countries and other partners have provided assistance after severe floods in 1995, 1998 and 2001. A key focus of cooperation has therefore been to help Ukraine to prepare better for such emergencies and to manage their consequences more effectively.

PfP exercises also help develop plans and effective disaster-response capabilities to deal with other natural emergencies such as avalan-

ches and earthquakes, or man-made accidents or terrorist attacks involving toxic spills or chemical, biological, radiological or nuclear agents – Ukraine hosted one such exercise in 2005. In 2010, Ukraine also sent a mobile rescue centre to Poland as part of an aid effort following flooding in the country.

Science and Environment

Ukraine's participation in NATO science programs began in 1991 and intensified following an exchange of letters on cooperation in the area of science and the environment in 1999. Over the years, Ukraine has been second only to Russia in terms of NATO grants for scientific collaboration.

In addition to applying science to defense against terrorism and new threats, Ukraine's priority areas for cooperation include information technologies, cell biology and biotechnology, new materials, the rational use of natural resources and cooperation focused on defence-related environmental problems.

NATO has also sponsored several projects to provide basic infrastructure for com-

puter networking among Ukrainian research communities and to facilitate their access to the internet. Although the focus of past collaboration has been in the area of physical sciences, project proposals are now also being considered which deal with security issues from a social science perspective. For example, a new Trust Fund is being considered that will help remove and decontaminate military sites with stored radioactive waste.

A Joint Working Group on Scientific and Environmental Cooperation is supporting the further development of cooperation in this area.

Public Information

It is important for the Ukrainian administration to inform the Ukrainian people about NATO-Ukraine relations and the benefits of cooperation in terms of Ukraine's own reform programme. Many people in Ukraine still lack information regarding the role, activities and goals of the Alliance, and outdated Cold War stereotypes remain strong in the minds of some.

The Allies have offered to cooperate with the Ukrainian authorities in raising awareness about what NATO is today, and in better explaining the NATO-Ukraine relationship.

The NATO Information and Documentation Centre, based in Kyiv, is NATO's principal public information facility, offering seminars and talks, as well as coordinating visits by NATO officials to Ukraine and representatives of Ukrainian civil society to NATO Headquarters in order to better illustrate the mechanisms behind the partnership.

Європа. Безпека. Україна. Дипломатія

УДК 321:94

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
завідувач кафедри зовнішньої
політики і дипломатії
Дипломатичної академії
України при МЗС, професор

Безпекова система міжнародних відносин, система протистоянь і взаємовпливів була сформована країнами-переможцями за результатами Другої світової війни. Така система впроваджувала біполярне існування і, на думку її створювачів, здавалася чіткою і логічною. Сьогодні ми бачимо конкретні прояви нового переформатування політичних сил: схема однополярності поступово змінюється поліполярністю. Однак, говорити про остаточно сформований кінцевий продукт поліполярної схеми взаємовідносин ще зарано. На чолі безпекової схеми світу й нині перебувають світові потуги, що є постійними членами Ради Безпеки ООН; є ядерними державами, які визначають подальший розвиток світу через механізм як своєї участі в цій універсальній організації, використовуючи право вето, так і своїм безпосереднім

втручанням у світові процеси, міждержавні відносини та у внутрішні справи самих суверенних держав.

Як і раніше, Організація Об'єднаних Націй – універсальна безпекова організація, – повинна забезпечувати мирне існування всьому людству, про що записано в її Статуті. ООН є відповідальною за стабільність, повинна розв'язувати конфлікти та сприяти міжнародному співробітництву. Провідний орган Організації Об'єднаних Націй – Рада Безпеки, до якої і зараз входять п'ять постійних провідних ядерних держав, що вирішують долю людства. Врешті, вдалося розширити склад Ради Безпеки, однак кількісне збільшення цієї установи країнами без права вето рішення не принесло бажаного результату. Тобто, збільшення кількості не покращило її якість.

Наступну позицію у світовій безпековій схемі посідають регіональні структури, розташовані в різних частинах світу та відповідальні за збереження миру і недопущення збройних конфліктів у своїх регіонах. До цієї групи організацій включаємо ОБСЄ (європейський простір); Організацію американських держав – ОАД (американський континент); Асоціацію країн Південно-Східної Азії – АСЕАН (азіатський регіон); Лігу арабських держав – ЛАД; Організацію ісламська конференція – ОІК;

Summary

In the article the author analyzes the current state of security in international relations, part of which is the European security system as a regional. The emphasis is on the need for reformatting and strengthening. According to the author, the current configuration changes to the geopolitical matrix allowed the Russian Federation to enter into an open window of opportunity, in particular, concerning Ukraine. It is in this critical situation defines the role of Ukraine as a Central element in the formation of the safe space of Europe. Indicate a change of formula protection of security interests, among the external priorities of the state, the author brings to the fore the energy component; draws attention to the relevance of the trend of combining political diplomacy with diplomacy, security and economy; highlights the primary task of diplomacy as advanced tools to promote and implement their own ideas into practice. The article says that the new stage of world development diplomacy should facilitate the return to civilization the foundations of humanity.

Keywords: security, geopolitical matrix, Ukraine, Russia, Europe, diplomacy

Раду співробітництва арабських держав (Перської) Затоки (організації арабських країн); Організацію африканської єдності – ОАЄ, що перетворилася на Африканський союз (африканський ареал); а також Співдружність Незалежних Держав – СНД (об'єднує не всі країни пострадянського простору). Існують також профільні безпекові об'єднання, такі як трансрегіональна безпекова і військова організація Північноатлантичний альянс (НАТО) і регіональна європейська, що делегувала свої функції Євросоюзу; Західноєвропейський союз (ЗЄС) тощо. Нижню позицію обіймають субрегіональні міжнародні організації (Рада держав Балтійського моря, Північна Рада міністрів, Арктична Рада, Вишеградська група, Центральноєвропейська ініціатива, Організація Чорноморського економічного співробітництва, ГУАМ тощо), які в цій ієрархії підпорядкованості повинні узгоджувати свої дії як із регіональними організаціями безпеки, так і світовою структурою,

тобто ООН.

Правила взаємодії світової міжнародної організації ООН із регіональними структурами безпеки були закріплені у Статуті ООН (розділ VIII, статті 51-54). Так, відповідно до ст. 51, реалізуючи право на самооборону, члени регіональних організацій можуть застосовувати силу, хоча при цьому зобов'язані поінформувати Організацію Об'єднаних Націй. Згадані статті містять низку інших правових положень, однак потребують узгодження з вимогами, правами й обов'язками, що містяться в Статуті ООН. Така схема світової безпеки на перших етапах розвитку ялтинсько-потсдамського устрою міжнародних відносин з 1945 р. влаштовувала на той час усіх: за її існування було дещо скорочено зброю масового знищення, прийнято низку документів із захисту миру не тільки на планеті Земля, а й на інших планетах (космічні конвенції), не допущено третьої світової війни, підтримано своєрідний баланс сил, надано допомогу відсталішим країнам, розв'язано

низку криз. І будемо відверті, ця система була більш-менш ефективною в умовах ХХ століття.

Чи вичерпала себе існуюча система безпеки у ХХІ ст., складовою якої є європейська схема захисту? Так, можна погодитися з тим, що ця система повинна бути переформатована, зміцнена, можливо, за рахунок розширення Ради Безпеки ООН, якщо до РБ буде включено ще Німеччину, ЄС, Японію, Бразилію, Індію, ПАР тощо.

Європейська система безпеки як регіональна є складовою світової системи, оскільки одне та інше є єдиним інструментом, єдиним цілим, що тісно взаємопов'язані та витікають одне з іншого. Критерії світової системи є критеріями європейської, складові європейської безпеки є супутніми світовим критеріям тощо. Схематично світова система безпеки складається з ООН+НАТО+регіональні та субрегіональні безпекові утворення. Європейська система безпеки, відповід-

но, з НАТО+регіональна ОБСЄ та субрегіональна В-4.

Можна констатувати, що сьогодні саме регіоналізм вийшов на порядок денний міжнародного буття. Саме регіоналізм диктує глобалізові правила гри. Зміна світових координат, формування нової геополітичної та гео економічної системи заявили про себе не тільки колапсом усталеного порядку, а й зумовили появу нових загроз соціального, політичного, економічного, інформаційного та воєнного характеру. «Холодне протистояння» було замінено хиткою рівновагою постбіполярного світу з якісно новими викликами, загрозами й конфліктогенним середовищем.

Нівелювання попередньої системи безпеки призвело до некерованого хаосу, руйнації людських життів, економічного потенціалу, катастрофи цивілізацій. І що найнебезпечніше, запровадило реалізацію небезпеки в наше

повсякденне життя, реалізацію війни в стінах нашого Українського дому. На порядок денний вийшов російський фактор впливу, який розпочав новий виток переподілу світу. Зазначимо, що Росія вчасно скористалася ситуацією, що склалася: послаблення європейського чинника безпеки, глибока залежність європейської інтеграції від сировинних російських ресурсів, – з одного боку. З іншого – поступове відсторонення американського чинника від європейських процесів, закріпленого в державній стратегії США на найближчу перспективу, американський вузол нереалізованих геостратегічних інтересів на Близькому Сході та в Африці, у якому США, м'яко кажучи, застрягли.

Така конфігурація зміни геополітичної матриці дала можливість Російській Федерації використати шанс, увійти у відкрите вікно можливостей, що вона й зробила відносно України. При цьому вико-

ристати технології ведення асиметричної війни, випробувати оновлену військову техніку, запровадити нову тактику військового протистояння. Зазначимо також, що на наших очах реалізована саме асиметрична війна, війна один на один неврайонованих за потужністю сил України – Росії, війна «стратегічного партнера» Росії проти свого союзника України. Таку війну складно характеризувати як гібридну, яка передбачає і містить розгортання партизанської війни, а також цивільної або громадянської війни, що ми не бачимо в українському варіанті подій на Донбасі та в Криму.

Цей набутий гіркий досвід руйнації українського суверенітету свідчить про глибоку помилку, якщо не назвати це відвертою зрадою українських інтересів як тодішнього українського керівництва, так і аналітичного бомонду, які, керуючись попередніми президентськими настановами, дійсність підмінювали бажаним. Називали і доводили співпрацю Росії з Україною стратегічною, відповідальною одне за одного, дружньою та братерською. Для Росії союз з Україною, яким би його не називали, був тимчасовим, тактичним для досягнення конкретної мети – втягування України в російську орбіту впливу, залежності, геостратегії. Росії потрібна Україна не рівноправна держава, а васал, щось подібне до білоруського сценарію і сценарію союзної держави Росії – Білорусі. Тимчасові союзи, чи тимчасова схема інтеграції не підкріплена глибокими природними важелями єдиного етнічного похо-

дження, не зцементована єдиними людськими цінностями та спільними проблемами. Природні союзи передбачають історичні спільні витоки та взаємозалежність, відповідальність одне за одного, як відносини матері з дитям. Яскравий приклад такого природного союзу нам дають відносини США та Великої Британії. Ці дві держави є об'єктивними стратегічними партнерами, адже мають спільні витоки та спільне коріння.

Відсутністю спільних витоків і, підкреслимо, спільного коріння, можна пояснити ставлення Російської Федерації до України. Фактично, чужинець намагається посилитися за рахунок приєднання інших територій. Якщо звернутися до історії, то побачимо, що російська імперія завжди виживала шляхом загарбання нових земель, нещадно експлуатуючи як їхні сировинні багатства, так і людський потенціал. Отже, виникає закономірне запитання: а чи були Україна і Росія спільно породжені історією? Чи мають єдині корені? Якби це відповідало дійсності, сьогодні ми не постали б перед загрозою нищення українського суверенітету, не постали перед війною Росії проти України. Що ж є Росія, її етнос? Чи є російський народ із своїми можновладцями слов'янським? Чи є носієм гуманних цінностей, які сповідує Біблія?

Україна була потрібна Росії як трамплін до досягнення геостратегічних цілей – посилитися і розширитися, водночас і зміцніти, поглинувши територіальні, сировинні, людські багатства. Історія

вчить: органічні (читай – природні) союзи є надійними і довготривалими. Тактичні і тимчасові союзники часто стають явними ворогами, оскільки тимчасовість виконала покладене на неї завдання – завдяки їй досягнуто стратегічної мети.

Складність нашої ситуації полягає в тому, що українське суспільство, маючи глибокі переплетені корені з росіянами як через насильницько сформований за століття панування царської державності менталітет, а також сімдесятирічний спільний політичний, економічний, ідеологічний комплекс Радянського Союзу, через міграційні процеси і відкриті кордони, а також через українських автохтонів, що одвічно проживали на загарбаних царською і радянською імперіями землях, і до сьогодні повністю не усвідомлює всю катастрофу спрацювання ідеологічної вибухівки, закладеної міні сліпої віри в порядність

«старшого брата». Так званого «брата», який, не досягнувши бажаного результату, не гребуючи нічим, застосовуючи антигуманні засоби, знищує матеріально, морально, культурно свого давнього партнера, друга і сусіда, зробивши з нього ворога, намагаючись поставити його на коліна.

Мабуть, не одне покоління українців має перетравити наше сьогодення і зрозуміти, хто є хто і що відбулося, повернутися до власних витоків, докладно перелопатити документи, більшість із яких, на жаль, знищено ще з петровських і екатерининських часів, написати об'єктивну історію та політику нашого народу і нашої держави.

Постає логічне запитання: куди ж приведе людську модель існування і все живе на планеті Земля цей некерований процес? До вищого рівня взаємодії чи до краху всієї системи? Хочеться висловити глибоке переконання, що попри небезпеку, зовнішньополітична реалізація

Держави Україна здійсниться, спираючись на триєдність інтересів людини, суспільства і держави. Без могутності держави є неможливим захист суверенітету, захист прав громадянина і захист суспільства. Для цього потрібно і багато, і мало: сучасні збройні сили, сильна армія, українська ідеологія, українська достойна економіка, українська школа патріотів.

Зважаючи на ставлення до українських подій і політики Росії світової спільноти й, зокрема, європейського суспільства, нову концепцію європейської безпеки необхідно вибудовувати, починаючи з України. Саме Україна є центром світової стабілізації. І від неї відповідними напрямками – векторами стабільності – безпека повинна розповсюджуватися на Європейський континент. Оскільки саме від України залежить майбутнє Європи і континенту в цілому.

Як вибудувати оновлену модель безпеки, де центро-

вою складовою, центром стабілізації є Україна? Тобто схема безпеки ХХІ ст. починається не згори, а здолу – від активних учасників стабілізаційного процесу – починається саме з України. У зв'язку із зазначеним, виникає можливість вироблення особливого статусу для нашої держави як стабілізаційного фактора в безпекових міжнародних структурах. Наприклад, Україна – фактор центральної стабілізації або статус Партнера стратегічної відповідальності (англ.: Strategic Responsibility Partner). Саме наша держава є тим центральним елементом, що формує безпековий простір Європи, від якого залежить майбутнє і Європи, і Світу, вплив якого розповсюджується на Схід до Тихого океану і на Захід – до Адріатики.

Процес формування нової системи міжнародних відносин поза іншим змінює складові цієї системи і саму формулу механізму їх взаємодії. Цей механізм включає і дипломатію, що покликана реалізовувати зовнішньополітичні завдання.

Що спостерігаємо сьогодні в геостратегічному і політичному вимірах?

Змінилася сама формула захисту безпекових інтересів за вектором: ЛЮДИНА – СУСПІЛЬСТВО – ДЕРЖАВА. Що стало основним, а що другорядним? На перший план вийшов захист інтересів держави, розбудови державного механізму, утвердження державного суверенітету, тобто фактичного існування суб'єкта міжнародного права – України. Людина відійшла на другий план. Майдан повернув увагу держави до Людини.

Світ крокує до формули обмеженого кола полюсів сили, оскільки процеси поглинання є непереборними. Якою буде нова конфігурація системи міждержавних відносин: чи вилетіть в єдину мегадержаву з кількома союзами чи одним союзом держав?

Економічна – читай енергетична – безпека посіла першу позицію серед зовнішніх пріоритетів держави, випередивши тероризм, торгівлю зброєю, боротьбу зі злочинністю, наркоторгівлею, торгівлею людьми тощо. Економічна складова сировинними державами використовується як зброя проти інших, що виправдовується захистом державних інтересів. Енергетична складова стала засобом шантажу для реалізації інтересів привілейованих верств населення.

На зміну попереднім «старим» засобам дипломатії йдуть нові, а саме, спостерігається поєднання політичної дипломатії з безпековою та економічною дипломатією, яка включає подолання викликів і загроз широкого спектра дії. Оскільки закінчення холодної війни розморозило втримання потенційних факторів нового протистояння – націоналізму та цивілізаційно-релігійного протистояння, то й змінилися завдання та характер діяльності самої дипломатії.

Дипломатія повинна бути випереджальним засобом для просування та реалізації ідеї в практичну площину. Спостерігається формування владної вертикалі. Посилюється право одноосібного прийняття рішень, що в подальшому може виключити диплома-

тію з дієвих чинників і механізмів прийняття рішень.

Дипломатія повинна бути впливовим засобом. На різних рівнях приймається багато доленосних рішень, підписуються важливі документи, однак мало бажаючих опікуватися механізмом реалізації цих рішень і документів. Необхідно ініціювати запровадження механізмів реалізації рішень у практику.

Дипломатія повинна бути поінформованою. Відсутність інформації робить дипломатію непередбачальною, неактивною та невідповідною, як наслідок, неініціативною, яка віддає свої важелі на відкуп іншим складовим влади.

Дипломатія повинна стати затребуваною.

Дипломатія стає чітким орієнтиром щодо затребуваності чи незатребуваності дій різних гілок влади, а отже, і дій вищих владних ешелонів. Саме від дипломатії залежить можливість створити умови вилучення війни як засобу розв'язання проблем із практики міжнародного спілкування.

Дипломатія повинна відтворити своє покликання: на новому витку розвитку світу повернутися до цивілізаційних засад людства. Сприяти знаходженню точок дотику між цивілізаціями, тобто в міжцивілізаційному вимірі.

Дипломатія України, на наше переконання, виконала покладені на неї завдання на сьогодні. Попереду – складне завтра.

АНОТАЦІЯ

У статті автор аналізує сучасний стан безпекової системи міжнародних відносин, складовою частиною якої є європейська система безпеки як регіональна. Увага акцентується на необхідності її переформатування та зміцнення. На думку автора, нинішня конфігурація зміни геополітичної матриці дозволила Російській Федерації увійти у відкрите вікно можливостей, зокрема, відносно України. Саме у цій критичній ситуації визначається роль України як центрального елемента формування безпекового простору Європи. Вказуючи на зміну формули захисту безпекових інтересів, серед зовнішніх пріоритетів держави автор виводить на передній план енергетичну складову; звертає увагу на актуальність тенденції поєднання політичної дипломатії з безпековою та економічною; виокремлює першочергове завдання дипломатії як випереджального засобу для просування та реалізації власних ідей у практичну площину. У статті йдеться про те, що на новому витку світового розвитку дипломатія має сприяти поверненню до цивілізаційних засад людства.

Ключові слова: безпекова система, геополітична матриця, Україна, Росія, Європа, дипломатія.

АННОТАЦИЯ

В статье автор анализирует современное состояние системы безопасности международных отношений, составной частью которой является европейская система безопасности как региональная. Внимание акцентируется на необходимости ее переформатирования и укрепления. По мнению автора, нынешняя конфигурация изменения геополитической матрицы позволила Российской Федерации войти в открытое окно возможностей, в частности, относительно Украины. Именно в этой критической ситуации определяется роль Украины как центрального элемента формирования безопасного пространства Европы. Указывая на изменение формулы защиты интересов безопасности, среди внешних приоритетов государства автор выводит на передний план энергетическую составляющую; обращает внимание на актуальность тенденции совмещения политической дипломатии с дипломатией безопасности и экономики; выделяет первоочередную задачу дипломатии как опережающего средства для продвижения и реализации собственных идей в практическое русло. В статье говорится о том, что на новом витке мирового развития дипломатия должна способствовать возвращению к цивилизационным основам человечества.

Ключевые слова: система безопасности, геополитическая матрица, Украина, Россия, Европа, дипломатия.

Україна як фактор трансформації міжнародного порядку

УДК 327.001.73(100)

Микола ФЕСЕНКО,
кандидат політичних наук,
старший науковий
співробітник ДУ «Інститут
всесвітньої історії НАН
України»

Наприкінці лютого 2014 р. в результаті Революції гідності Верховна Рада України відсторонила В. Януковича від влади, наслідком чого стали масові протестні рухи в південно-східній частині України. З метою стабілізації ситуації в регіоні влада з середини квітня по жовтень 2014 р. провела масштабну військову спецоперацію. У той час, коли В. Янукович у лютому 2014 р. покинув Україну, здавалося, що Захід і прозахідні сили перемагають і що можливе реальне створення держави, інтегрованої в європейські економічні та західні військово-політичні структури. Однак, коли Крим оголосив про свій суверенітет, а потім проголосив незалежність, після чого об'єднався з Росією без застосування сили, риторика помітно змінилася. Аналітики почали стверджувати, що перевага схи-

ляється в бік Росії, що українська проблема створює загрозу самому існуванню Росії, а тому Москва буде битися за Україну до переможного кінця.

Збройний конфлікт, який із квітня по листопад 2014-го тривав на Донбасі, Українською державою було визначено як антитерористична операція. Це визначення, попри деякі дискусії, в цілому відповідало змістові подій. З точки зору міжнародного права, збройні конфлікти поділяють на міждержавні й ті, що відбуваються всередині держави. Окремі внутрішні конфлікти можуть мати міжнародний характер. Так, якщо події відбуваються на території лише однієї держави, але при цьому інша, не беручи прямої участі в них, постачає зброю та обладнання, фінансує, вербує та спрямовує найманців, бере участь у плануванні та координації військових операцій, то реально маємо – міжнародний воєнний конфлікт [1].

Необхідно відзначити, що після березня 2014 р. Захід почав будувати прогнози щодо наступних кроків В. Путіна – наскільки далеко він зайде зі своїми амбіціями та чи відбудеться вторгнення в східні та південні області України, де більшість становить російське та російськомовне населення. Особливо активно ці прогнози залунали після антикиївських демонстрацій на південному сході країни в контексті можливих пре-

Summary

It is proved that Ukraine influences on the transformation of contemporary international order. It is noted the deployment of a new stage of the struggle for resources, which is the beginning of the next battle between the two superpowers - the US and China. In this context, we believe that if the US strategy aimed at limiting the sovereignty of Russia, its subordination to the dictates of the United States, for the use of Russian resources in future confrontations with China and to prevent closer cooperation between Russia and China, then the strategy will be implemented regardless of what compromises Moscow is ready to make as far as Ukrainian crisis is concerned.

Keywords: Ukraine, USA, Russia, EU, China, Global Order, conflict transformation.

тензій РФ на всю українську територію. Чимало західних аналітиків почали навіть заявляти, що В. Путін на цьому не зупиниться, що він окупує прибалтійські країни, а НАТО не ризикне виступити проти нього.

Однак, стратегічна лінія Росії, яку МЗС РФ сформулювало до об'єднання з Кримом, являла собою формулу, яку підтримувало багато політологів і стратегів у США і в цілому на Заході: Росія виступає за територіальну цілісність України, за федералізацію країни, за її позаблоковий статус, за утвердження російської як другої державної мови. У такому контексті Україна повинна була стати буферною зоною між Росією та Заходом. Але для РФ україно важливо у військово-політичному та етнокультурному плані мати в цьому регіоні дружню країну. Припускають, що якби Вашингтон і Київ погодилися з таким порядком речей, Крим залишився б у складі України, і широкомасштабної громадянської війни вдалося б уникнути. Але ані Вашингтон, ані Київ не були готові йти на компроміси. Замість цього вони вступили в антагоністичну гру

з Росією [2].

Більшість західних політиків і аналітиків були готові заплотити очі на об'єднання Росії з Кримом, якщо не визнавати його, і обмежитися чисто символічними санкціями, якщо РФ зупиниться і не здійснюватиме вторгнення на схід і південь України. Росія чекала, що її американські партнери переконають своїх українських протезе погодитися на такі умови, чого не відбулося. Вашингтон почав слідувати іншій стратегічній установці: наполягати на концентрації влади в Києві, щоб послабити російський вплив на Україну і взяти над Росією гору. У результаті в Україні вибухнула громадянська війна. Проросійським силам не вдалося взяти гору в Одесі та Харкові, але в Луганську і Донецьку вони домоглися бажаного, проголосивши незалежні республіки після проведення референдумів у цих нових утвореннях. Проросійські сили вважають себе основою майбутньої Новоросії, прагнучи до об'єднання своїх республік з іншими регіонами «історичної Новоросії» [2].

Новий прозахідний уряд України абсолютно не від-

повідас стратегічній меті РФ. Путін побачив у цьому становищі виклик міжнародним амбіціям Росії та її внутрішньому порядку. Але відповідь на цей виклик означає цілком реальний і тривалий конфлікт із США.

У зв'язку з цим, констатуємо, що нинішня боротьба між Сполученими Штатами та Росією є боротьбою за новий світовий порядок. І в осяжному майбутньому Україна залишатиметься головним полем битви в цій боротьбі. Тактика Москви може варіюватися, але її корінні інтереси змінити не підлягають. Головна мета – не дозволити Україні вступити до лав НАТО, а американським військовим – в Україну. Серед інших цілей – збереження російської культурної ідентичності на південному сході України, а також утримання Криму в складі РФ. У дуже віддаленій перспективі статус Криму може стати символом результату цього суперництва.

Однак, у більш широкому сенсі це суперництво не стільки за Україну, скільки за Європу і за напрямки її просування. На відміну від років холодної війни, коли існував страх перед комунізмом, нинішня ситуація в Україні та конфлікт США з Росією можуть викликати суперечності. Західні європейці в цілому не бачать загроз з боку РФ. Крім того, вони залежать від поставок російських енергоресурсів і широко використовують ринок Росії для своєї експортної продукції. Тому РФ у подальшому прагнути до порятунку економічних відносин із країнами

ЄС, намагаючись зберегти доступ до європейських технологій та інвестицій. Вона також буде з усіх сил захищати ринок для поставок власних енергоресурсів до Європи. У своїх зусиллях у цьому напрямі Москва приділятиме основну увагу Німеччині, Італії, Франції, Іспанії. Саме з цими країнами у неї існують великі торговельні зв'язки [3].

В ідеалі РФ хотілося б, щоб Європа повернула собі деяку частку стратегічної незалежності від США. Москва сподівається, що вплив на неї, здійснюваний Сполученими Штатами головним чином на протипагу торговельних зв'язкам ЄС із Росією, призведе до трансатлантичного розколу і розбіжностей усередині Євросоюзу. Тим не менш, у РФ уже відчули, що в осяжному майбутньому Європа прямуватиме за Вашингтоном, нехай і на деякому віддаленні. Таким чином, як мінімум, найближчим часом Росії доведеться рахуватися з більш ворожою Європою [3].

Ураховуючи принциповий характер конфлікту із США, РФ прагне зміцнювати свої відносини з незахідними країнами. Група БРІКС, яка об'єднує у своєму складі Бразилію, Росію, Індію, Китай та Південну Африку, є для цього природним майданчиком. Саміт БРІКС, що відбувся у Бразилії у вересні 2014 р., став першим кроком до створення в її середовищі колективних фінансових інститутів. Росія отримує певну моральну підтримку від своїх партнерів і прагне до поліпшення відносин з іншими країнами Латинської Америки, Азії,

Ближнього Сходу і Африки. Але щоб по-справжньому зміцнити зв'язки з незахідними країнами, Москві знадобиться істотно розширити економічні відносини з ними. А це – не просте завдання. У цьому контексті ключовим пріоритетом є Індія, за якою йдуть країни АСЕАН [3].

Щодо бразильського саміту, то в ході його роботи було прийнято рішення про заснування спільного фонду, який виконуватиме функції незалежного банку розвитку і каси екстреної допомоги. Банк повинен відіграти роль у зміцненні впливу країн БРІКС у міжнародному співтоваристві, об'єднавши сили цих країн, що розвиваються.

Країни БРІКС проводять подібні саміти на регулярній основі, але поступово в політичному середовищі з'явилися думки щодо небезпечності цієї структури. Зокрема, вона привернула увагу своїми конкретними спільними кроками. Банк розвитку БРІКС отримав початковий капітал у розмірі 50 млрд. дол., він допомагатиме розвитку інфраструктури в країнах Азії та Африки.

Ще більше побоювань міжнародних спостерігачів вселяє політичний виклик, кинутий таким чином Бреттон-Вудській системі, яка стала основою світового фінансового порядку після Другої світової війни. Ядро цієї системи – Міжнародний банк реконструкції та розвитку та Міжнародний валютний фонд – відіграли величезну роль у формуванні та збереженні фінансового порядку, включаючи допомогу державам, що

розвиваються. При тому, вирішальний голос залишався в основному за Європою та США. Країни БРІКС, що згуртувалися економічно, мають вагомий підстави для невдоволення системою, очолюваною розвиненими державами. Сьогодні вага країн БРІКС у світовій економіці сягає 20%. Природно, до цих світових гравців варто прислухатися, щоб фінансовий порядок залишався стабільним. Тож, необхідно, щоб Європа і США йшли в ногу з часом і перебували міжнародні фінансові інститути, піднімаючи відсоток інвестицій у країни, що розвиваються, підтримуючи їхнє право голосу [4].

У контексті протипагу впливу на світовий порядок, що формується, та протидії США іншим впливовим учасникам світового процесу, наприклад, країнам БРІКС, американський історик В. Блум у вересні 2014 р. опублікував свою 130-у антиімперську доповідь. У ній автор зазначає, що багато хто вважає США «найбільшою загрозою миру у усьому світі». Такої точки зору дотримуються 24% населення планети.

Однак попри таку суспільну думку про Сполучені Штати, американські керівники, схоже, не звертають на це уваги або просто не помічають. У цьому контексті викликають зацікавленість цитати деяких упливових американців. Так, держсекретар Джон Керрі сказав: «Під час своїх закордонних поїздок я, як ніколи раніше, відзначаю спрагу американського лідерства у світі». Необхідно відзначити, що кандидати в майбутні лідери демонстру-

ють свою підтримку військовій інтервенції. Кандидат у віце-президенти від республіканців у кампанії 2012 р. Пол Райан заявив: «Нам необхідно нагадати про те, що світ потребує американського лідерства». А головний претендент при висуванні кандидатів у президенти від Демократичної партії Х. Клінтон наголосила: «США можуть, повинні і будуть лідирувати в цьому новому столітті».

Повертаючись до ситуації в Україні, можна констатувати, що Київ перетворився на ключового гравця на міжнародній арені, оскільки події, що відбуваються в країні, впливають на трансформацію міжнародного порядку, що створюється. Перш за все українська криза розмиває основоположні принципи статуту ООН. Вона ж пов'язана зі звинуваченням Росії в порушенні Будапештського меморандуму 1994 року. Варто вкотре нагадати, що згідно з цим договором, Росія, США і Велика Британія зобов'язалися в обмін на відмову України від прав на ядерну зброю дотримуватися її територіальної цілісності.

Російсько-українське протистояння відчутно підриває взаємодовіру між Заходом і РФ. У цілому американсько-російські відносини скотилися до рівня часів холодної війни. НАТО та РФ відмовилися від звичного співробітництва. Збиток настільки серйозний, що складається враження про неможливість вийти на домовленості, які змогли б не допустити подальшої ескалації кризи. Нинішня ситуація на сході України безпосередньо впливає на

процес роззброєння і нерозповсюдження зброї масового ураження. Після закінчення холодної війни США і Росія, що мали на озброєнні понад 65 тис. ядерних боеголовок, істотно скоротили свої арсенали. Погіршення відносин між Заходом і РФ може зрештою призвести до провалу міжнародної політики в питаннях нерозповсюдження ядерної, хімічної та біологічної зброї.

Залишається також констатувати, що РБ ООН не здатна вплинути на негативний хід розвитку подій. Це може призвести до розпаду коаліції країн (Німеччини, Китаю, США, Великої Британії, Росії), які ведуть переговори з Тегераном щодо іранської ядерної програми, а також негативно позначитися на ефективності роботи Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ). Українська криза, швидше за все, вплине й на сесійну роботу Генеральної Асамблеї ООН, а також неформальні домовленості в галузі нерозповсюдження зброї масового ураження. Криза в Україні може

негативно позначитися й на підготовці та проведенні міжнародної конференції зі створення на Близькому Сході зони, вільної від зброї масового ураження, а також конференції з роззброєння.

Таким чином, можна зробити висновок: криза в Україні негативно позначається не лише на регіональній безпеці, а й напяму впливає на питання роззброєння та нерозповсюдження зброї масового ураження, що викликає додаткову тривогу в міжнародному співтоваристві [5].

Україна, попри тяжке становище держави, яка балансує на межі дефолту, і, незалежно від власної периферійної ролі у світових економічних процесах, являє собою важливий функціональний елемент у динамічному механізмі глобалізації. Найважливішим питанням у ескалації українського конфлікту є зміна зон економічного впливу. Світова система є на історичному піку територіального поширення ринкової економіки, однак моделі її

розвитку стають усе більш полярними, а тому побудова нового світового порядку та нової системи міжнародних відносин, в очікуванні яких політики і вчені перебувають із моменту закінчення «холодної війни», усе більшою мірою залежить від ринкових факторів і транснаціональної конкуренції. Україна опинилася в епіцентрі геоекономічного протистояння двох торгових зон, що насувалися одна на одну з різних боків. І хоча Митний союз – нове та інституційно слабе утворення, очевидно, що навіть така спроба переформатування економічного простору може викликати серйозну стурбованість низки європейських та американських ідеологів розширення ринку із Заходу на Схід. Не варто забувати, що наріжним каменем української кризи є не територіальна диференціація країни, не закон про російську мову, не корупція адміністрації В. Януковича і навіть не економічна стагнація, а Угода про асоціацію з ЄС, яка послужила

каталізатором перевороту в Києві. Саме геоекономічні процеси в Євразії сьогодні багато в чому народжують полярні дискусії про реконфігурацію політичного простору, вектори модернізації, з новою силою пробуджуючи в політичному дискурсі поняття «цивілізація» і «варварство», «моделі розвитку» і «особливий шлях». Україна стала новим випробувальним полігоном для проекту ліберальної європеїзації та полем, на якому вкотре зіткнулися категоріальні межі політичних та економічних цінностей, ідентичностей і культури [6].

Той факт, що Україна впливає на формування нового міжнародного порядку, а дії Росії в нашій країні ставлять під загрозу весь повоєнний світовий порядок — заявляють практично всі політичні лідери. Так, виступаючи на Генеральній Асамблеї ООН, що відкрилася 24 вересня 2014 р. в Нью-Йорку, американський лідер засудив російську агресію на території Європи, зазначивши, однак, що

Вашингтон скасує санкції проти Москви, якщо вона піде шляхом мирного врегулювання кризи в Україні. Обама також напрямую висловився про глибокий розрив між Заходом і Росією, яка загрожує паралізувати роботу Ради безпеки ООН. Він виклав подробиці про дії Москви в Криму та на Східній Україні, назвав ці кроки загрозою міжнародному порядку, створеному після Другої світової війни і реалізованому в ООН. «Ця картина світу передбачає: хто сильний, той і правий. У такому світі одна країна може перекроювати кордони іншої, а цивілізовані люди не можуть отримати останки своїх загиблих близьких, щоб не відкрилася правда, — зазначає Обама. — Америка виступає за зовсім інший світ. Ми віримо, що, хто правий, той і сильний, — що великі країни не повинні пригнічувати маленькі і що люди мають право обирати власне майбутнє» [7].

Екс-Генеральний Секретар НАТО А. Расмуссен назвав агресивну поведінку Росії по відношенню до

України найбільшим викликом безпеці Європи за останні десять років. Його наступник на цьому посту Йенс Столтенберг у свою чергу закликав Росію посприяти мирному вирішенню українського конфлікту та припиненню вогню, що є необхідною умовою політичного вирішення важкої ситуації в Україні.

Закінчення в наступному номері

Список використаних джерел:

1. Сірій М. Агресія Росії проти України і покарання (юридичний аналіз) / М. Сірій [Електронний ресурс] / UAINFO. — 29.08.2014. — Режим доступу: <http://uainfo.org/blognews/383625-agresyia-rosyi-proti-ukrayini-pokarannya-yuridichniy-analiz.html>
2. Migranyan A. What Is at Stake in Ukraine. / Andranik Migranyan [Електронний ресурс] // The National Interest. - July 30, 2014. — Режим доступу: <http://nationalinterest.org/feature/what-stake-ukraine-10979>
3. Trenin D. Europe's Nightmare Coming True: America vs. Russia...Again / D. Trenin

[Електронний ресурс] // The National Interest. - July 29, 2014. — Режим доступу: <http://nationalinterest.org/feature/europes-nightmare-coming-true-america-vs-russiaagain-10971>

4. Может ли банк развития БРИКС внести свой вклад в мировой порядок? [Електронний ресурс] / Иносми.ру. — 21.07.2014. — Режим доступу: <http://inosmi.ru/world/20140723/221845808.html>

5. Pfitter R. Daño colateral de la crisis en Ucrania / Rogelio Pfitter [Електронний ресурс] / Lanacion. Com. — 15.09.2014. — Режим доступу: <http://www.lanacion.com.ar/1727266-dano-colateral-de-la-crisis-en-ucrania>

6. Каневский П. Глобальные причины крымского кризиса / Павел Каневский [Електронний ресурс] / Podrobno.net. — 15.09.2014. — Режим доступу: <http://podrobno.net/news/>

7. Borger J. Obama sends Russia a cold war blast and seeks distance from 'war on terror' / Julian Borger [Електронний ресурс] // The Guardian. — 24.09.2014. — Режим доступу: <http://www.theguardian.com/world/2014/sep/24/barack-obama-un-speech-warn-russia-fight-isis-analysis>

АННОТАЦІЯ

Доведено, що події в Україні впливають на трансформацію сучасного міжнародного порядку. Констатується розгортання нового етапу боротьби за ресурси, який є початком майбутньої битви двох наддержав — США і Китаю. У цьому контексті вважаємо, що якщо американська стратегія спрямована на обмеження суверенітету Росії, на її підпорядкування диктату США, на використання російських ресурсів у майбутньому зіткненні з Китаєм і на недопущення більш тісної співпраці між Росією та Китаєм, значить ця стратегія реалізовуватиметься незалежно від того, на які компроміси готова піти Москва на сьогоднішньому етапі української кризи.

Ключові слова: Україна, США, Росія, ЄС, Китай, світовий порядок, конфлікт, трансформація.

АННОТАЦИЯ

Доказано, что события в Украине влияют на трансформацию современного международного порядка. Констатируется развёртывания нового этапа борьбы за ресурсы, который является началом будущей битвы двух сверхдержав — США и Китая. В этом контексте считаем, что если американская стратегия направлена на ограничение суверенитета России, на ее подчинение диктату США, на использование российских ресурсов в будущем столкновении с Китаем и на недопущение более тесного сотрудничества между Россией и Китаем, значит, эта стратегия будет реализовываться независимо от того, на какие компромиссы готова пойти Москва на сегодняшнем этапе украинского кризиса.

Ключевые слова: Украина, США, Россия, ЕС, Китай, мировой порядок, конфликт, трансформация.

Україна, США і ЄС: криза дипломатії доби глобалізації

УДК 327(477+73+061.1ЄС)

Сергій ШЕРГІН,
доктор політичних наук,
професор, завідувач кафедри
регіональних систем та
європейської інтеграції
Дипломатичної академії
України при МЗС

Глобальна нестабільність, яка стала політичною реальністю після закінчення «холодної війни», продовжує дестабілізувати сучасну систему міжнародних відносин. Типовими наслідками цього є міжнародні конфлікти низької та високої інтенсивності, а також збройні конфлікти нового типу – «гібридні війни», що потребують спеціальних методів аналізу та засобів урегулювання. Захоплення Росією окремих територій України за допомогою новітніх методів і засобів ведення такої війни зумовило необхідність використання міжнародною спільнотою як апробованих, так і нетрадиційних методів впливу.

Спроби припинити «гібридну» війну на сході України, у якій Росія виступає активним учасником бойових дій, шляхом застосування дипло-

матичних та інших засобів «м'якої сили» не дали очікуваних результатів. Прийняття ГА ООН Резолюції «Територіальна цілісність України» (27 березня 2014 р.), чотиристороння зустріч міністрів закордонних справ України, Росії, США, ОБСЄ (17 квітня 2014 р.) у Женеві, Мінські домовленості, саміт «Групи 20» (15-16 листопада 2014 р.) в австралійському Брісбені – ці та інші політичні заходи міжнародної спільноти не змогли припинити збройний конфлікт на сході України та радикально вплинути на позицію РФ.

У зв'язку з цим постає питання про ефективність класичної дипломатії, а також деяких глобальних структур у процесах урегулювання складних конфліктів постбіполярного періоду. Тим більше, що внутрішні та міжнародні конфлікти в колишній Югославії, Іраку, Лівії та, частково, Сирії вирішувалися шляхом активного застосування «жорсткої сили» з боку США та їхніх союзників у рамках НАТО. Прийняття сенатом і палатою представників Конгресу США в грудні 2014 р. «Акта підтримання свободи в Україні» дає формальну можливість Америці скористатися американською військовою допомогою для зміцнення своєї обороноздатності з метою припинення ескаляції конфлікту на своїх східних кордонах. Вказаний законопроект дає можливість президенту Б. Обамі

Summary

The article is devoted to the issues of transformation in the field of foreign policy and diplomacy under the impact of globalization. The reducing of diplomatic measures to resolve military and warlike conflicts demands reforming the system of ensuring international security in the context of the new challenges and threats to the European and global stability.

Keywords: global transformations, regionalization, international security, world order, military conflict, crisis diplomacy.

надати Україні військову допомогу. Відповідно до цього законопроекту Вашингтон у період 2015-2017 рр. може надати Україні військову допомогу на загальну суму 350 млн. доларів. Крім того, цей законопроект містить пункт про надання Україні статусу «основного союзника» США поза членства в НАТО, а також передбачає постачання деяких видів озброєнь оборонного характеру. Він також вимагає від Президента США запровадження нових санкцій стосовно енергетичного та оборонного секторів Росії. Утім, згідно з остаточною редакцією спільного законопроекту Сполучені Штати не зобов'язані забезпечувати захист України, так само як і Грузії та Молдові в якості своїх союзників. Характерно, що в коментарях Держдепартаменту США з приводу прийнятого конгресом законопроекту зазначалося, що в центрі уваги адміністрації США залишається підтримка та сприяння дипломатичному вирішенню кризи з повагою до суверенітету та територіальної цілісності України.

Ураховуючи прагнення Вашингтона узгодити свої дії щодо РФ із союзниками та партнерами в Європі, можна припустити, що

США намагатимуться мінімізувати ефект заподіяння збитків як для європейських, та і американських компаній унаслідок застосування нових санкцій проти Росії. Очевидно, що ідея збереження коаліційної єдності в рамках євроатлантичної стратегії Сполучених Штатів переважає можливі результати політики стримування Росії від подальшої агресії проти України. Проте, цей документ не накладає на Президента США жорстких зобов'язань і залишає йому багато маневреного простору для прийняття рішення про надання Україні статусу основного «союзника поза членства в НАТО», оскільки це пов'язано з процедурами, які вимагають змін у чинному законодавстві США, зокрема в «Акті про зарубіжну допомогу» та «Акті про експортний контроль озброєнь».

Надання такого статусу може бути формалізованим у вигляді прямого письмового повідомлення конгресу про те, що партію озброєнь для України дозволено згідно з 22-м кодексом США «Зовнішні зв'язки та спілкування», а також із зазначеним вище «Актом про експортний контроль озброєнь». У розширеному варіанті,

постачання оборонних видів озброєнь Україні є цілком можливим навіть без визнання союзницьких зобов'язань з боку Сполучених Штатів.

Наразі питання про надання Україні статусу союзника США залишається відкритим і багато в чому залежить, по-перше, від складних відносин між американським президентом і конгресом; по-друге, від реакції провідних європейських країн; по-третє, від подальших дій і рішень Москви не тільки стосовно України, а й у контексті перспектив розвитку американсько-російських відносин.

Діапазон можливостей міжнародної дипломатії стримувати експансіоністську політику режиму Путіна щодо України, а також попереджувати нові загрози системі європейської безпеки суто дипломатичними засобами дедалі більш звужується. Відтак є підстави стверджувати про кризу, що її переживає традиційна дипломатія, яка в умовах геополітичного суперництва доби глобалізації почала стикатися з новими викликами та загрозами світовому порядку.

У цьому зв'язку уявляється важливим дослідити результати загального та

специфічного впливу глобалізації на сферу зовнішньої політики й дипломатії, у тому числі України. Характерно, що це питання вже кілька десятиріч активно обговорюється в політичних і наукових колах багатьох країн світу. Серед інших найбільш радикальною є думка про те, що класична дипломатія в умовах посилення транснаціональних відносин опинилася в кризовому стані. Наприклад, для відомих прихильників критичного підходу до ролі дипломатії в сучасному світі Г. Кіссінджера і Зб. Бжезінського така специфічна криза пов'язана зі зміною традиційної ролі держави в міжнародних відносинах під впливом глобалізації.

Ерозія Вестфальської системи міжнародних відносин, яка після розпаду біполярного світу набула характеру ланцюгової реакції, значно послабила позиції державного суверенітету, який упродовж історичного періоду вважався необхідним елементом внутрішньої та зовнішньої могутності. Формування багатополюсного світу з усіма його перевагами та недоліками суттєво змінило соціальні та геополітичні умови функціонування дипломатії. Отож,

можна погодитися з думкою професора Т. Зонової, що «... в цих умовах дипломатичні служби не могли не вступити повсюдно в смугу болючої кризи, оскільки вони вперше зіткнулися з необхідністю розв'язувати проблеми, які ніколи раніше не поставали перед класичною дипломатією»[1].

Варто зазначити, що українська дипломатія також не уникла впливу притаманних періодові глобальних трансформацій болючих змін і труднощів. Вхідження України в сучасну міжнародну систему відповідно до курсу на інтеграцію в євроатлантичні структури вимагало перегляду комплексу звичних уявлень про роль і місце нашої держави в міжнародному співтоваристві, а також відповідних інституціональних і функціональних змін у системі зовнішньополітичної діяльності та дипломатичної служби.

По-перше, стала очевидною необхідність розроблення комплексу нових зовнішньополітичних завдань і визначення пріоритетів як у контексті державної стратегії євроінтеграції, так і в більш широкому геополітичному вимірі.

По-друге, реалії сучасного світу вимагають корегування концепції, стратегії та напрямів зовнішньої політики з метою оптимальної адаптації держави та суспільства до наслідків глобалізації, яка інтенсифікує геополітичне суперництво.

По-третє, нове міжнародне середовище та відмінні від попередніх умови національного розвитку поставили перед Україною завдання підготовки

дипломатичних кадрів, які в інтелектуальному, соціокультурному та професійному відношенні відповідали б вимогам забезпечення сталого розвитку в епоху тотальної боротьби за природні ресурси та жорсткої конкуренції соціально-політичних ідентичностей.

Серед основних факторів глобалізації, які мають неоднозначний, але суттєвий вплив на функціонування сучасної системи міжнародних відносин, слід відзначити такі:

- сполучення внутрішніх і зовнішніх політичних, економічних і культурних чинників та інтересів у єдиний мультиполярний інтеракційний простір;
- глобалізація міжнародної економіки веде до загальної економізації зовнішньополітичної діяльності;
- інформаційно-комунікаційна революція і як результат – безпрецедентне зростання світових мереж взаємозалежності;
- збільшення числа нових, зокрема, недержавних учасників міжнародних відносин при зміні функцій універсальних і спеціалізованих міжнародних організацій (ООН, НАТО, ОБСЄ, БРІКС тощо);
- регіоналізація світового економічного простору з виокремленням трьох економічних масивів у межах відповідних інтеграційних структур: Європа, Північна Америка і Східна Азія;
- посилення тенденцій асиметрії у відносинах між країнами глобального центру та світової периферії;
- активізація викликів і

зростання напруженості в галузі міжнародної безпеки, імміграції, демографії та екології;

- інтернаціоналізація тероризму та виникнення так званих асиметричних загроз на глобальному та регіональному рівнях.

Сукупна дія цих факторів викликає захисну реакцію з боку країн світової периферії у вигляді самоізоляції, автаркії та протекціонізму. У свою чергу, це дає підставу країнам-глобалізаторам звинувачувати країни світової периферії в «ресурсному націоналізмі» та небажання брати участь у розбудові транснаціональної економіки. Проте мегапростір транснаціональної економіки, що створюється завдяки діям «авангарду глобалізації», характеризується, за визначенням російського політолога О.С. Панаріна, «міжнародно-фінансовим хижацтвом» і «глобальною диктатурою носіїв однополярності»[2].

Серед чинників глобалізації, що справляють загальний вплив на міжнародну систему, доцільно окремо визначити особливості їхнього впливу на сферу зовнішньої політики та дипломатії:

- зовнішня політика держави реагує на глобалізацію як на виклик, що виходить із середовища взаємодії провідних держав світу (major powers), а також недержавних акторів ієрархізованої міжнародної системи – транснаціональних корпорацій (ТНК) і міжнародних неурядових організацій (МНО);
- розмивання грані між функціональними особливостями зовнішньої та внутрішньої політики;

- постійна ерозія заснованої на принципах державного суверенітету Вестфальської системи міжнародних відносин і зростання ролі транснаціональних акторів;
- введення в зовнішньополітичну практику нових механізмів забезпечення стабільності, таких як превентивна дипломатія, миротворчі операції та міжнародні санкції;
- перетворення дипломатичних місій на «сервісні підприємства», що покликані виконувати обслуговуючі функції та вирішувати комплекс питань не тільки зовнішньої, а й внутрішньої політики;
- зростання ролі багатосторонньої дипломатії при одночасній «перекваліфікації» двосторонньої дипломатії для виконання нетрадиційних функцій;
- розширення параметрів і функцій економічної, енергетичної, гуманітарної та кризової дипломатії в контексті тенденції «генералізації» дипломатичної діяльності, яка поширюється на систему підготовки працівників дипломатичної служби;
- посилення ролі конкуренції між кар'єрними дипломатами та представниками бізнесових і політичних структур щодо заміщення вакантних посад у МЗС;
- зростання ролі психологічних факторів за умов підвищення професійного ризику, з яким традиційно пов'язана дипломатична діяльність.

У цьому контексті варто згадати про важливість регіональних аспектів діяльності дипломатичних служб країн світу, позаяк вони постійно стикаються

з проблемами, спричиненими процесами регіоналізації. Ідеться передусім про підвищення ролі регіонів у світовій політиці взагалі та розвитку економічної інтеграції та міжнародного співробітництва зокрема.

Регіоналізація за своїми геополітичними наслідками для міжнародної спільноти є не менш важливим процесом, ніж глобалізація. Обидва процеси, як основні тенденції світового розвитку, хоча й взаємообумовлені та взаємозалежні, однак мають власну природу й певний ступінь автономності. Одна тенденція – глобалізація веде до універсалізації та гомогенізації світу (інтеграції), інша до відокремлення (фрагментації) різних регіонів планети. З огляду на це, американський політолог Дж. Розенау запропонував термін – «фрагментативність», який відбиває й поєднує дію двох процесів – фрагментації та інтеграції[3].

Регіоналізація міжнародних відносин є відносно новим явищем, і пов'язана вона зі зростаючою відкритістю національних економік та інтенсифікацією міжнародної економічної взаємодії, тобто з прискоренням гло-

балізаційних процесів. Однак саме поняття «регіоналізм» виникло в результаті тривалої кризи інституту національної держави в умовах інтернаціоналізації світового господарства та зростання ролі економічних регіонів. Таким чином, регіоналізацію слід розглядати і як складову глобалізації, і водночас як її альтернативу.

Протиставлення глобалізації та регіоналізації світового простору створює ілюзію їх ототожнення відповідно до процесів упорядкування та хаотизації. Однак у аналітиків є підстави стверджувати, що глобалізація не обов'язково приведе до впорядкування міжнародної системи, а регіоналізація до настання загальнопланетарної анархії. На думку українського вченого М. Шепелева, уже сьогодні відбувається протилежне, а саме: регіоналізація, чи фрагментація «стає способом захисту від неупорядкованих впливів на локальні соціальні структури з боку глобального середовища»[4].

Регіоналізація має властивість гіперболізованої мультиплікації провідних тенденцій і процесів, які діють на глобальному рівні. Тобто, регіоналізація сприяє інтенсифікації між-

народних взаємодій у межах конкретного територіального простору. Виступаючи у такій суперечливій і складній формі, регіоналізація має свою специфіку та результати впливу на міжнародну систему, а також її суб'єкти, до яких треба віднести:

- створення трьох полюсів економічного розвитку з відповідними інституціональними структурами: європейського – ЄС, північноамериканського – НАФТА, азійсько-тихоокеанського – АТЕС;
- диверсифікацію зовнішньополітичної стратегії держави з орієнтацією на регіональні «центри сили»;
- пріоритетність регіональної стратегії та політики у розвитку національних держав;
- зростання ролі рубіжних країн та регіонів у багатомірному комунікаційному просторі;
- перенесення ваги з геополітичного чинника на гео економічний у системі стратегічних пріоритетів держави.

Варто зазначити, що процес регіоналізації супроводжується зростанням ролі рубіжних країн, розташованих на межі геополітичних і гео економічних просторів. Цей момент

є дуже важливим для нашої держави, оскільки транскордонне положення України змушує її використовувати рубіжні функції для збалансування своїх відносин із пострадянськими країнами, а також Західною Європою та країнами європейської периферії.

Вплив регіональних чинників на зовнішню політику України простежується також у її діяльності в регіональних і субрегіональних об'єднаннях, серед яких треба відзначити передусім ГУАМ і ОЧЕС. Намагання Москви залучити Україну до щойно створеного Євразійського економічного союзу (ЄЕС) зустріли рішучий спротив, оскільки не безпідставно розглядалися Києвом як спроби поновити СРСР за умов посилення конфронтації з євроатлантичною спільнотою. Урешті-решт, відмова України від пропозицій Росії вступити до ЄЕС і активізація новим українським урядом стратегії євроінтеграції спричинили різке погіршення двосторонніх відносин, а згодом і збройний конфлікт.

Розташування на межі двох величезних геополітичних масивів – євроатлантичного та євразійсько-

го – надає Україні можливість відігравати роль країни-балансир, що в умовах міжцивілізаційних суперечностей є надзвичайно важливим з огляду на небезпеку їх розгортання до глобального рівня. Перебування біля потенційно нестабільної Євразії, яку Зб. Бжезінський називає «новими світовими Балканами», спонукає Україну прискорювати реалізацію євроінтеграційної стратегії, що є цілком обґрунтованим і раціональним кроком.

У контексті сформульованої теми відзначимо вплив процесів регіоналізації на сферу дипломатії, яка згідно з традиційною інтерпретацією повинна забезпечувати виконання зовнішньополітичних цілей і завдань на державному рівні. До найбільш характерних наслідків такого впливу можна віднести:

- право європейських регіонів (згідно з Маастрихтською угодою) представляти державні інтереси в Раді міністрів та відкривати свої представництва в інших країнах Європи;
- створення оптимальних умов для здійснення «дипломатії регіонів» у контексті тенденції децентралізації дипломатичної діяльності, що потребує додаткової спеціалізації в системі підготовки дипломатів;
- активізація дипломатичної діяльності в країнах, що виступають як регіональні «центри сили»;
- концентрація зусиль зовнішньополітичних відомств деяких країн ЄС на позаєвропейському напрямі дипломатичної діяльності;
- розширення повнова-

жень регіональної влади для здійснення економічної та енергетичної дипломатії;

- вихід регіонів на транснаціональний рівень і формування «паралельної» дипломатії.

Транснаціональна регіоналізація, наслідки якої більш помітні в Європі, суттєво послаблює монополію центральної влади на розвиток міжнародного співробітництва. Водночас вона провокує націоналістичні та сепаратистські тенденції, про що також свідчить досвід країн Європейського Союзу. Так, проголошуючи гасла на кшталт «Європи народів», сепаратисти Бельгії, Іспанії, Франції та Італії посилюють тенденції до етнонаціональної відокремленості. Очевидно, що такою ж неоднозначною та суперечливою може бути й політика Євросоюзу в рамках Маастрихтської угоди, коли йдеться про історично спірні території.

Для України налагодження комунікаційного прикордонного співробітництва з країнами Євросоюзу в контексті підписаної в 1994 р. Угоди про партнерство та співробітництво (УПС) та Плану дій Україна – ЄС і, що головне, підписання у 2014 р. політичної та економічної частин Угоди про асоціацію з Євросоюзом набуває вирішального значення. А поки ще політична кон'юнктура в ЄС свідчить про те, що в за умов посилення експансіоністської політики РФ у Брюсселі в принципі готові до підписання Угоди про асоціацію з Україною у значно ширшому форматі. Звичайно, це вимагатиме від Києва здійснення більш ефективної дипломатії як щодо

продовження курсу на євроінтеграцію, так і розвитку багатостороннього співробітництва з країнами-членами ЄС в умовах збройного конфлікту на Сході.

У цих умовах Україна намагається розширити співробітництво з тими регіональними об'єднаннями та центрами сили, з якими є реальні можливості досягти рівня взаємовигідної економічної інтеграції. Реагуючи на виклики часу, Україна прагне розвивати взаємовигідне співробітництво не тільки з Європейським Союзом, а й із Китаєм, Індією, країнами Близького Сходу, Південно-Східної Азії та Латинської Америки, які все глибше втягуються в процеси глобалізації. На сьогодні є всі підстави вважати, що зростання ваги Бразилії, Росії, Індії, Китаю та Південно-Африканської Республіки (група БРІКС) у глобальних трансформаціях стануть визначальними для світового інтеграційного розвитку. При цьому спостерігається тенденція прискореного розвитку інтеграційних процесів у межах європейського та східноазійського геополітичного простору. Рушійними силами цих процесів виступають економічний двигун Європи – Німеччина, а також Китай як локомотив формування «Великої Східної Азії».

Першочергова ставка на соціально-економічну модернізацію з акцентуванням на науку, освіту й інноваційний розвиток – таке завдання може бути вирішено за умов загальної мобілізації політичного істеблішменту та українського суспільства. Уявляється, що не менш важ-

ливим моментом є належна увага академічної та університетської науки до системного вивчення соціально-економічних трансформацій і геополітичних циклів Євразії, що відбулись і продовжують відбуватися на початку XXI століття.

У вирішенні цього комплексу складних завдань велика роль належить зовнішній політиці України відповідно до обраного курсу на євроінтеграцію та входження до євроатлантичних структур, зокрема НАТО. Більш активне використання потенціалу прагматичної зовнішньої політики та ефективної дипломатії повинно зміцнити позиції нашої держави на основних напрямках її міжнародної діяльності, зокрема, на європейському просторі міжнародної співпраці.

Вирішення цих масштабних завдань буде залежати від здатності уряду України, що представляє різні фінансово-промислові групи, політичні сили та громадські об'єднання, обстоювати національні інтереси в умовах, коли вони самі піддаються різновекторному впливові регіональних і глобальних структур. Як зазначає з цього приводу український дослідник О. Ірхін, «при сучасній економічній і політичній моделі розвитку пострадянського простору перед українською елітою, за винятком вузької перспективи спільних рішень, стоїть дилема вибору»[5].

Моделі інтеграційного розвитку, що їх пропонує Європейський Союз, не мають абсолютних переваг, тим більш – гарантій щодо їх успішного застосування в українському соці-

ально-політичному та економічному середовищі. Організаційні та функціональні розбіжності між двома моделями інтеграції – європейської та євразійської досить суттєві, тому стратегія національного розвитку України повинна передбачати використання засобів мінімізації системних ризиків, які виникають при входженні суверенної держави в інтеграційні структури інших за своїми політичними та соціокультурними стандартами країн.

Варто зазначити, що в політичних колах США та ЄС при обговоренні питання про продовження санкцій проти Росії навесні 2015 р. зберігаються серйозні розбіжності, тому дискусії з цього приводу тривають. Разом з тим, окремі політичні лідери не заперечують можливості посилення економічних санкцій. Так, канцлер Німеччини А. Меркель на з'їзді партії ХДС у грудні 2014 р. виступила саме з такою заявою. За її словами, подальші санкції не є самоціллю, проте в разі необхідності вони можуть бути введені в повному обсязі.

Таким чином, основною метою тиску на Росію є непорушність територіальних кордонів і суверенітету України з метою забезпечення її права на самостійне визначення свого політичного майбутнього. Тобто, якщо російське керівництво не припинить цілеспрямованого руйнування України, політика санкцій буде продовжуватися та розширятися. У своїх численних інтерв'ю для ЗМІ пані Меркель розповідала про санкції проти РФ як «необхідні та неминучі», обіцяючи поно-

вити їх до повного врегулювання конфлікту на сході України. Цілком імовірно, що деякі країни ЄС можуть накласти вето на нові санкції проти Росії або заблокувати їх продовження. Останнім часом такі наміри висловлювалися в урядових колах Італії, Кіпру, Чехії, Греції та Угорщини. Отже, Італія, Кіпр і Угорщина за певних обставин готові заблокувати рішення стосовно продовження індивідуальних санкцій та обмежень щодо низки російських компаній у 2015 році.[6]

Приблизно така ж ситуація в політичному середовищі США, де демократи та республіканці сперечаються між собою з питань доцільності та раціональності економічних санкцій проти російських компаній, що мають торговельно-економічні зв'язки з американськими партнерами. Прийняття американським конгресом відповідного законопроєкту – це лише попереджувальний сигнал Москві, наслідки якого важко передбачити, оскільки очевидно, що американська політична та бізнесова еліта не має наміру вступати в конфронтацію з Росією на системній і довготерміновій основі. Загрози Україні та Європі не сприймаються за океаном як абсолютно незворотні та драматичні, принаймні як такі, що виходять за межі контролюваних НАТО процесів регіональної безпеки.

Взагалі застосування міжнародних санкцій як інструменту зовнішньої політики та превентивної дипломатії в умовах транснаціональних відносин і глобалізованого світу має невисокий рівень ефективності. Примусові методи

ведення політики мають суттєві обмеження, зокрема щодо розвинених країн, економічні та політичні параметри яких дають їм змогу уникати чи мінімізувати ефективність будь-яких санкцій. У науковій літературі, присвяченій класифікації міжнародних санкцій з позицій політологічного аналізу, питання санкційної політики в контексті забезпечення національних інтересів, підтримки миру та безпеки знайшли належне відображення[7].

У цьому плані вирішення проблеми зовнішньополітичного вибору та забезпечення України від загрози з боку Росії пов'язане з тим, що центром політичної легітимності української пострадянської еліти є Захід з його опрацьованими впродовж історичного часу критеріями демократії та правовими формами суспільного життя. Тому необхідно, щоб цей важливий у цивілізаційному аспекті для України вибір відповідав цільовим положенням стратегії

національного розвитку та безпеки. Відхилення від обраної стратегії національного розвитку на користь глобальних і регіональних структур та пов'язаних із ними політичних і економічних еліт може спричинити ланцюгову реакцію десуверенізації та руйнування комунікаційного середовища країни. Утім, посилення загроз безпеці України може активізувати цей процес, що призведе до підвищення рівня національної та міжнародної нестабільності в цілому.

У цих складних умовах нового геополітичного протистояння між Росією та Заходом, що спричинив рецидив «холодної війни», зростання кризової дипломатії та глобального менеджменту стає стратегічним імперативом для нашої держави. Україні, яка стала на шляху спроб РФ загальмувати процес демократизації міжнародних відносин і розвиток європейської інтеграції, у складних політичних і економічних умовах дово-

диться відігравати роль авангарду геополітичної конфронтації на теренах Європи. Тому підтримка зусиль України з боку світової спільноти стримати «пертурбатора світового простору» – путінську Росію стає важливою передумовою реалізації цього стратегічного завдання. Можливі ризики цієї стратегії та кризової дипломатії є цілком виправданими, позаяк зумовлені спільним прагненням демократичних урядів не допустити сповзання світу в безодню стратегічної нестабільнос-

ті, а також забезпечити необхідні умови для сталого економічного розвитку та ефективної міжнародної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Зонova Т.В. Современная модель дипломатии: Истоки становления и перспективы развития / Т.В. Зонova. – М.: РОССПЭН, 2003. – С. 5.
2. Панарин А.С. Стратегическая нестабильность в XXI веке / А.С. Панарин. – М.: Алгоритм, 2004. – С. 248-249.
3. Rosenau J. Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity / J. Rosenau. – Princeton, NJ.: Princeton University Press, 1990. – P. 41.
4. Шенєлев М.А. Глобалізація управління як мегатенденція сучасного світового розвитку / М.А. Шенєлев. – К.: Генеза, 2004. – С. 8.
5. Ирхин А.А. Геополитические циклы Евразии и национальные интересы Украины / А.А. Ирхин. – Севастополь: Рибэст, 2011. – С. 251.
6. Rettman A. Russia targets Cyprus, Hungary, and Italy for sanctions veto / Euobserver.com. 11.12.2014. – <http://euobserver.com/foreign/126879>
7. Седляр Ю.О. Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика: монографія / Ю.О. Седляр. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – 412 с.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена питанням трансформації в галузі зовнішньої політики та дипломатії в умовах глобалізації. Розглядається скорочення дипломатичних заходів з урегулювання військових конфліктів, необхідність реформування системи забезпечення міжнародної безпеки в контексті нових викликів і загроз європейській та глобальній стабілізації.

Ключові слова: глобальні трансформації, регіоналізація, міжнародна безпека, світовий порядок, військовий конфлікт, криза дипломатії.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена вопросам трансформации в области внешней политики и дипломатии в условиях глобализации. Рассматривается сокращение дипломатических мер по урегулированию военных конфликтов, необходимость реформирования системы обеспечения международной безопасности в контексте новых вызовов и угроз европейской и глобальной стабильности.

Ключевые слова: глобальные трансформации, регионализации, международной безопасности, мировой порядок, военный конфликт, кризис дипломатии.

Криза сучасної системи міжнародної безпеки: причини та наслідки (за матеріалами наукової конференції)

Російська агресія проти України засвідчила крах сучасних систем міжнародних відносин і міжнародної безпеки. Анексія Криму, війна на сході України, тисячі біженців поставили перед світовою спільнотою та її лідерами непросте запитання: як бути далі? Адже йдеться про загрози, з якими стикається не тільки Україна, а й увесь цивілізований світ.

Про кризу сучасної системи міжнародної безпеки, її причини та наслідки говорили експерти вітчизняних і зарубіжних аналітичних установ, науковці та публіцисти, політики й дипломати під час міжнародної конференції, яку організували Центр дослідження Росії та Центр інформації та документації НАТО в Україні на початку липня в Дипломатичній академії України. Учасники заходу аналізували основні складові кризи сучасної системи міжнародної безпеки, можливості запобігти чи зупинити розгортання в Європі нового конфлікту, визначали різнопланові за своєю природою чинники, що зумовили такий розвиток подій, оцінювали роль ООН та ОБСЄ в урегулюванні міжнародних конфліктів, зокрема у війні на сході України, а також говорили про можливі сценарії вирішення російсько-українського конфлікту та нової системи міжнародних відносин.

Заступник Міністра закордонних справ України Сергій Кислиця сказав,

що агресія з боку постійного члена Ради безпеки ООН проти нашої країни, на думку багатьох, поставила під сумнів здатність Ради безпеки та організації в цілому досягти цілей, закріплених у Статуті ООН. Але якщо критикувати ООН і Раду безпеки зокрема, то тим самим ставиться під сумнів її легітимність. Заступник міністра погоджується з тим, що Рада безпеки і ООН заслуговують на критику, але він проти того, щоб ця критика сприяла діям Росії, яка намагається всіма засобами усунути міжнародні організації від урегулювання кризи (як її, на жаль, продовжують називати в міжнародних організаціях) на сході України. Так, за його словами, саме РФ робить усе можливе для того, щоб завадити реалізації звернення керівництва України стосовно введення миротворчих сил ООН на Донбас; блокує ініціативу Генерального секретаря ООН про створення спеціального офісу Організації в Україні, який допомагав би СММ ОБСЄ у виконанні мандата ОБСЄ і реалізації Мінських домовленостей.

Доповідач також частково погоджується з критикою про бездіяльність ОБСЄ. Так, організація не впоралася з тим, щоб запобігти придністровській кризі, війні в Грузії 2008 р., агресії на Донбасі 2014 року. Однак треба пам'ятати, що ОБСЄ і СММ – це цивільна місія. В історії першої ніколи не

було військових місій. Тому, на думку дипломата, ОБСЄ повинна існувати й надалі як сильна незалежна інституція, реформувати інструментарій, який накопичився за останні 25 років і який довів свою ефективність. Сергій Кислиця також наголосив, що попри критику на адресу Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні, на сьогодні це єдина міжнародна організація, присутня в зоні АТО.

Професор Григорій Перепелиця заявив, що політика Росії – це крах повоєнного безпекового устрою, зазначивши, що це вираз внутрішніх процесів, які відбуваються в Росії та російському суспільстві. Фактично російська політика є намаганням зберегти та закріпити пострадянську авторитарну модель розвитку, що базується на авторитаризмі, персоніфікації влади та патерналізмі суспільства. У зовнішньополітичному вимірі Росія намагається досягти статусу великої держави – повернути собі статус-кво. І сьогодні настав такий момент. Перш за все цьому сприяла динамічна зміна

системи міжнародних відносин у бік багатопolarityності. Наслідком такої зміни стало послаблення ролі США, зумовлене глобальною фінансовою кризою 2008 року. Це спровокувало боротьбу за сфери впливу, у тому числі в Європі. Цьому також сприяли цивілізаційні зміни, характерні для ХХІ ст., коли почали об'єднуватися великі конгломерати народів і держав на базі спільних культурних чинників. Росія не мала достатньої критичної геополітичної маси, щоб репрезентувати себе як державу-цивілізацію. Вона створила доктрину «Русского мира» і тепер силоміць повертає його. В інший спосіб, крім війни, вона не може цього досягти, адже економічно Росія не спроможна вести глобальну конкуренцію, політико-дипломатичним шляхом також не змогла досягти успіху. Тому РФ обрала шлях руйнації світового порядку. Це проявилось в дискредитації практично всіх інститутів міжнародної безпеки, руйнації угод, на яких базувався постбіполярний світ: відмова від принципів

Хельсінського заключного акта; перегляд кордонів у Європі; відмова від Біловезької угоди, що фактично є відмовою від визнання державних суверенітетів пострадянських країн; перегляд правомірності об'єднання Німеччини; дискредитація і заперечення розширення НАТО та ЄС на Схід; інспірація радикальних проросійських партій у Центральній і Західній Європі; нейтралізація Вишеградської четвірки шляхом утворення в цьому об'єднанні групи проросійських країн; руйнація міжнародного права. Росія грубо порушила понад 300 міжнародних договорів і конвенцій, Статут ООН і Будапештський меморандум. На думку експерта, РФ хоче створити ситуацію світового хаосу і в цьому хаосі встановити новий порядок на своїх правах та умовах.

Григорій Перепелиця також наголосив, що сценарії встановлення нової системи міжнародних відносин і світового порядку залежать від результатів російсько-української війни. На його думку, сьогодні ситуація розгортається між сценарієм «сепаратного миру» і сценарієм «замороження конфлікту». Однак на сепаратний мир Україна не погодить-

ся, хоча до цього її підштовхує Захід і ЄС. Найбільш реальним є сценарій «замороження конфлікту». Але проблема в тому, що його неможливо заморозити, бо це не відповідає ні інтересам Росії, ні національним інтересам України. З іншого боку, цей конфлікт неможливо заморозити, оскільки він має форму гібридної війни без початку і кінця. Такі конфлікти не можна врегулювати. І це величезна проблема для України та світу. Науковець наголосив, що мир встановлюється тільки в одному разі — після рішучої поразки агресора. Він згадав тридцятирічну війну, яка закінчилася Вестфальським миром, наполеонівські війни, що закінчилися Віденським конгресом, Першу світову війну, яка закінчилася Вестфальським мирним договором, і Другу світову війну, яка закінчилася Ялтинсько-Потсдамською конференцією. Професор упевнений, що нова система міжнародної безпеки встановиться тільки після поразки Росії.

Український політик, академік Володимир Горбулін у своєму виступі зазначив, що модель багатополарності системи міжнародних відносин з'явилася ще у форматі двоуполарного світу, коли

Євген Примаков, будучи Міністром закордонних справ Росії, уперше запропонував трикутник Москва — Делі — Пекін як протилежність Північно-атлантичному союзу в усіх питаннях загальної політики, безпеки, економіки. І коли до влади прийшов Путін, ці ідеї почали втілюватися російським керівництвом з особливою настирливістю. Ідеться про створення БРІКС як системи, що охоплює держави, які могли б створити серйозну конкуренцію США як однополюсному лідеру. Доповідач також згадав свою зустріч із відомим соціологом і політологом Самуелем Хантінгтоном у жовтні 1990 р., під час якої американець сказав, що найбільшою загрозою для світу може стати цивілізаційна багатополарність, коли полюсами силової конгломерації можуть стати окремі спільноти цивілізації, засновані на різних ціннісно-релігійних системах. Він також дуже чітко висловив своє бачення нашої країни — найбільш гостра ситуація може виникнути в Україні тоді, коли вона намагатиметься серйозно наблизитися до західних європейських цінностей і вступу до ЄС чи НАТО.

На жаль, прогноз справдився. І зараз на порядку денному питання — як припинити російсько-український конфлікт із найменшими втратами для нашої країни? Політик виділяє п'ять базових сценаріїв, три з них радикальні, два — проміжні компромісні.

Перший — сценарій «тотальної війни». Він можливий, якщо російське керівництво вирішить розпочати відкриту збройну

агресії з метою отримання сухопутного коридору в Крим або безперешкодного доступу до свого військового контингенту в Придністров'ї. Такий розвиток подій означатиме для України повну мілітаризацію суспільства; економічну, політичну, культурно-ідеологічну й пропагандистську мобілізацію; запровадження воєнного стану; повне підпорядкування дипломатії збройним силам і військовій пропаганді. Україна має шанси на перемогу в тотальній війні, оскільки протистоятиме їй держава з обмеженими технологічними і фінансовими ресурсами, низьким «запасом міцності» політичної системи, населенням, якому властива негативна демографічна динаміка і нездатність протистояти агресивним національним меншинам, «недомодернізованою» армією. У разі поразки Росії в такій війні буде остаточно вирішено питання приналежності Донбасу і Криму. Згідно з таким сценарієм неминучим є втручання в конфлікт Заходу в тій чи іншій формі, запровадження нових, жорстких санкцій проти РФ, повна політична ізоляція російського керівництва, можливо, виключення Росії з Ради Безпеки ООН та інших міжнародних організацій.

Другий — сценарій «відтинання», або «стіни» — передбачає остаточну відмову України від окупованих територій і повний розрив із ними. Подальша історична доля цих територій цікавитиме Україну тільки з погляду забезпечення її власної безпеки, а саме — потужності оборонних споруд і достатнього рівня ізоляції цих земель.

Однак цей сценарій, на думку доповідача, ударить по престижу України на міжнародній арені. Крім того, він сприятиме транскордонній злочинності та корупції. З іншого боку, домогтися дотримання повної ізоляції окупованих територій буде складно. Адже в таких умовах терористи почуватимуться вільними від зобов'язань за Мінськими угодами і продовжуватимуть обстріли української території.

Третій — сценарій «сателітності» — передбачає пошук способів сепаратного миру з Росією на вигідних для неї умовах, нехтування інтересами західних партнерів, визнання автономії Донбасу та відмову від повернення Криму. Таке примирення позбавить зовнішню політику України незалежності, прив'яже її історичну долю до історичної долі РФ. Зрозуміло, що це не відповідає ні національним інтересам України, ні прагненням Українського народу, який чітко заявив про свій європейський вибір ще наприкінці 2013-го, заплативши за це високу ціну — людські життя. Спроба вирішити конфлікт за таким сценарієм може спровокувати новий Майдан з вимогою відставки українського керівництва, наслідком чого стане повна внутрішня дестабілізація в державі.

Четвертий — сценарій «заморожування» — полягає в «заморожуванні» конфлікту на кшталт Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії. У такому рішенні зацікавлені Росія, а також частина країн Євросоюзу. Суть його полягає в тому, що райони, котрі постраждали внаслідок конфлікту найбільше,

так звані ДНР і ЛНР, залишаються у складі України, можливо, на умовах надання їм особливих владних повноважень. Економічні зв'язки між цими територіями та рештою України повинні бути відновлені, а отже, наша країна муситиме взяти на себе економічний тягар відновлення зруйнованих районів Донбасу. Тим часом де-факто на Донбасі діятиме маріонетковий режим, контрольований із РФ. І хоча такий сценарій передбачає досить швидко припинення активних бойових дій на Донбасі, у перспективі Україна залишиться малопривабливою державою перманентної кризи зі значною кількістю представників різних міжнародних організацій, торгівлею гуманітарною допомогою, колосальним обігом контрабанди, нелегальної зброї та наркотиків і тисячами «блакитних касок» на лінії розмежування. Період існування конфлікту в «замороженій» формі невідомий, як і його результати.

П'ятий — сценарій «ні війни ні миру», або «обмеженої війни і перманентних переговорів» — передбачає обмежену і стримуючу війну проти Росії та колабораціоністів на Сході з метою завдати їм якомога більше демотивуючих втрат; постійний переговорний процес у вигляді різних домовленостей і форматів; нарощування військового потенціалу України і поступовий перехід від пасивної оборони до активної; зростання інтенсивності міжнародних санкцій і дипломатичної ізоляції Росії; послідовне й кардинальне реформування українського суспільства; зближення

з НАТО і Євросоюзом, а також формування низки оборонних союзів із частиною пострадянських і центральноєвропейських держав. Втілення цього сценарію потребуватиме політичних умінь і моральної витримки, збройних сил швидкого реагування та спеціального призначення, гнучкої й креативної дипломатії, витонченої пропаганди.

Як зазначив доповідач, жодного з наведених сценаріїв не можна виключати. Однак важливо знайти оптимальний баланс інтересів усіх сторін і учасників конфлікту. Хоча сценарій «заморожування» конфлікту небажаний та історично безперспективний для України, проте цілком можливо, що під впливом внутрішніх і зовнішніх обставин саме на цей сценарій нашої країні доведеться погодитися. У такому разі, на думку Володимира Горбуліна, баланс інтересів повинен полягати в тому, що Україна погодиться піти на певні ризики для себе тільки за умови врахування низки її вимог як компенсаторів ризиків.

Колишній Прем'єр-міністр України Євген Марчук зазначив, що російська агресія та дії В. Путіна поклали край ілюзорному світові, у

якому жила Україна 25 років своєї незалежності. Ейфорія незалежності, початок демократичних процесів у суспільстві і політикумі заважали усвідомити небезпеку, яка була поруч. А сигналів про неї з боку найбільшого сусіда, на думку політика, було чимало. Перш за все, необхідно було усвідомити, що в Росії у 2000 р. президентом став не просто Володимир Путін, а до влади прийшов політичний довгоживучий клан, сформований цілеспрямовано як клан агресивної політики експансії. У 2000-х роках Україна розпочала активну співпрацю з НАТО, що не могло не дратувати російське керівництво. Так, у 2001 р. Указом Президента України Л. Кучми було затверджено Державну програму співробітництва України з НАТО на 2001-2004 роки, у 2002 р. Рада національної безпеки і оборони України ухвалила Стратегію України щодо НАТО, яка визначила кінцевою метою євроінтеграційної політики нашої країни вступ до цієї організації як основи загальноєвропейської системи безпеки. Президент України взяв участь у Празькому саміті Ради євроатлантичного партнерства. Того ж дня під час засідання Комі-

сії Україна — НАТО було схвалено План дій Україна — НАТО та річний Цільовий план на 2003 рік. У 2003 р. було прийнято закон «Про основи національної безпеки України», у якому вперше законодавчо було закріплено, що наша країна в інтересах забезпечення національної безпеки може в майбутньому приєднуватися до систем колективної безпеки, зокрема Північноатлантичного альянсу. І саме у 2003 р. російсько-українські відносини загострив «Тузлівський конфлікт». За словами Євгена Марчука, який тоді був Міністром оборони України, військові були наготові з обох сторін. Тоді військового протистояння вдалося уникнути.

Серйозним сигналом агресивної політики очільника Кремля, на думку політика, стала промова В. Путіна у 2007 р. на Мюнхенській конференції з питань політики безпеки. Саме тоді у своєму виступі Президент РФ різко розкритикував зовнішню політику США та «однополярний світ», а також «маріонеткову» політику європейських країн. Цей виступ багато політологів ще тоді назвали початком нового витка «холодної війни». Але, на жаль, такі

дії Кремля не були сприйняті як серйозний сигнал для перегляду системи європейської безпеки. На думку політика, сьогодні європейська безпекова спільнота повинна усвідомити всю небезпеку ситуації, яка вимагає рішучих, швидких та адекватних дій і рішень, а, отже, вимагає від світового співтовариства вироблення нових нестандартних підходів і практичних інструментів.

Євген Бершеда, Надзвичайний і Повноважний Посол, у продовження дискусії наголосив, що причина кризи сучасної системи міжнародних відносин і безпеки полягає в тому, що Захід і Європа неправильно оцінили, а точніше недооцінили синдром реваншизму в Російській державі. А також недооцінили роль України в політиці російської експансії. Історичний досвід свідчить, що природа Російської держави та її експансії не змінюються. Змінюється тільки ресурс для цієї експансії: внутрішній і зовнішній. Україна протягом століть була фактично внутрішнім ресурсом для російської експансії. А після 1991 р. формально стала зовнішнім ресурсом, але який змінився, еволюціонував. І 2013 р. виявився критичним. Якою може бути

модель «пацифікації» Росії? На думку дипломата, відповідь полягає в тому, щоб остаточно позбавити РФ спокуси Україною, незалежною демократичною державою. Для того, щоб Росія стала іншою, Україна повинна стати для першої недосяжною, як Польща і країни Балтії. Український ресурс для російської експансії повинен перетворитися на ресурс для Євросоюзу як нового перспективного світового лідера. Посол вважає, що Україні є що додати в геополітичних та інших аспектах до Євросоюзу. Нова Росія — це не просто Росія, яка втратила Україну, а та, яка збагнула, що втратила її назавжди. Він також додав, що РФ не піде з Криму, і не піде з Донбасу, допоки Україна не стане членом НАТО. І зараз, на думку Посла, є хороший шанс для цього. Тим більше, що підтримка вступу нашої країни до НАТО в суспільстві зростає.

Олександр Купчишин, Надзвичайний і Повноважний Посол, один з ініціаторів створення «Української асоціації зовнішньої політики», сказав, що повоєнна система міжнародної безпеки зруйнована і її вже не можна відновити. Адже вся система повоєнної безпеки ґрунтувалася на превентивній дипломатії. Ворог і агресор був знищений. І не було країни, яка здатна порушити цей світовий порядок. Зараз така країна є, а отже, треба змінювати систему безпеки і прописувати, як країнам поводитися з агресором, якими повинні бути санкційні заходи тощо. На думку Посла, путінська Росія не може бути учасницею цієї нової системи

міжнародної безпеки, оскільки протиставляє себе цій системі.

Наступна теза виступу дипломата стосувалася дій української влади. Так, Посол зазначив, що не зовсім впевнений у тому, що на гібридну війну, яку веде проти нас Росія, треба відповідати гібридною політикою, яку проводить українська влада. За його словами, сьогодні суспільство є дезорієнтованим, адже живе у двох паралельних реальностях, які не перетинаються. З одного боку, Україна офіційно визнала Росію країною-агресором. З іншого — українська влада продовжує співпрацю на державному рівні, відбуваються проплати боргів Росії, продовжують існувати дипломатичні відносини на рівні посольств, не скасований безвізовий режим з країною-агресором тощо.

Продовжуючи тему Україна — НАТО, Посол зазначив, що відмова від позаблокового статусу України — це величезне досягнення. Однак говорити про те, що зараз наша країна може стати членом Альянсу, не можна. Коли держави вступали в НАТО, вони себе позиціонували як контрибутори європейської і трансатлантичної безпеки. Україна зараз є реципієнтом. Тому, на думку доповідача, сьогодні треба форсовано нарощувати весь механізм наших Збройних сил, наблизити їх до стандартів Альянсу і посилювати співробітництво з ним. Адже НАТО зараз є більш акцентований партнер України, ніж ЄС.

Інф. «З.С.»

Фото надані Центром дослідження Росії

Червень, 2015 рік

Друга «холодна війна»: попередні підсумки

УДК 327:94

Вираз «холодна війна» в політичному лексиконі з'явився з подачі американського підприємця та політика Б. Баруха в 1947 р. і незабаром став популярним завдяки статтям американського публіциста У. Ліппмана.

Термін вживається у двох значеннях. У широкому – як синонім слова «конфронтація» і застосовується для характеристики всього періоду міжнародних відносин від закінчення Другої світової війни до розпаду СРСР. У вузькому розумінні під поняттям «холодна війна» маємо на увазі гостру фазу конфронтації, тобто протистояння на межі війни. Сенса «холодної війни» полягає в тому, що держави, які протистоять одна одній, вдаються до демонстративних ворожих кроків і погрожують застосуванням сили, але водночас стежать за тим, щоб ескалація не призвела до стану «гарячої» війни. Така конфронтація була в цілому характерна для міжнародних відносин у період від блокади Західного Берліна 1948-1949 рр. до Карибської кризи 1962 р., конфронтація меншої інтенсивності мала місце і в наступні часи. Вважається некоректним вживати термін «холодна війна» щодо періоду розрядки середини – другої половини 70-х рр. XX століття.

Еволюція міжнародних відносин після 1945 р. відбувалася, за А. Богатуровим, у рамках двох порядків – спочатку ялтинсько-потсдамського біполярного

(1945–1991 рр.), потім плюралістично-однополярного, який сформувався після розпаду СРСР [1, с. 18, 20-23]. Другий порядок змінювався, на нашу думку, у рамках чотирьох етапів і вже пройшов три з них: 1992-2001, 2002-2008 та 2009-2013. На першому та другому етапах справи до конфронтації між РФ та США не доходили, на третьому адміністрація Б. Обама зробила заздалегідь приречену спробу «перезавантаження». Четвертий етап розпочався з уторгненням РФ в Україну 20 лютого 2014 року. Є підстави вважати його змістом спробу Кремля реінкарнувати «холодну війну». Очікувати його закінчення до зміни правлячої кліки в Росії підстав немає. З іншого боку, будь-яка наступна адміністрація США може змінити у 2017 р. свій підхід до американсько-російських відносин у бік ужорсточення, аж до визнання того, що вже відбулося друге видання «холодної війни» – з ініціативи Москви та всупереч бажанню Вашингтона.

Ялтинсько-потсдамський порядок прийнято вважати біполярним. Хоча це надзвичайне спрощення, надвисока абстракція, оскільки, наприклад, велика група держав – більше 70-ти – відносили себе до «руху неприєднання». Тобто, офіційно відхрещувалися від статусу чийогось союзника, тим більше сателіта, включно з такими гігантами, як Китай, Індія та ін. Біполярний порядок дійсно відображав той еле-

Summary

The content, genesis, main stages of the Cold War as confrontation, zero sum game and balancing on the eve the war are examined in the article. V. Putin's attempt to reincarnate Cold War as a mean to press West for Yalta-2, i.e. to recognize exclusive sphere of Russia's influence on post-Soviet space and her 'right' to change borders against her international obligations. This policy is against Russia's national interest and doomed to quick defeat.

Keywords: Cold War, confrontation, Yalta-Potsdam order, geopolitics, political realism the USA, the USSR, Russia, West.

ментарний факт, що після Другої світової війни виник відрив США і СРСР від інших держав за сукупністю військово-силового, політичного, економічного та ідеологічного потенціалів. Хоча досить поширеним серед радянських і вітчизняних дослідників донедавна був міф про близькість двох наддержав за сукупним потенціалом, що надавало їм буцімто можливість для змагань на рівних. Насправді Сполучені Штати завжди вели перед на дистанції, а СРСР намагався «наздогнати та перегнати», що спричинило його виснаження й розпад через вичерпання життєвих сил. До створення міфу про дві наддержави на початку 60-х рр. XX ст. доклали зусиль майбутні класики американської політології З. Бжезінський і С. Хантінгтон у спільній книзі, що пропонувала шляхи конвергенції двох світових лідерів і цілком серйозно доводила окремі відносні переваги радянської моделі над американською. З невідомих причин зараз якось не модно навіть згадувати про її існування. Для нашої теми найцікавішим є те, що за назви «Політична влада (сила) США/СРСР» у цій написаній за часів Карибської кризи спільній порівняльній праці взагалі не

вживається словосполучення «холодна війна» [2]. Тобто створюється враження, що або дві країни взагалі не взаємодіяли одна з одною на світовій арені, що важко уявити хоча б через ту саму Карибську кризу 1962 р., або що, вдало вийшовши з небезпечного загострення, держави повернулися одна до одної обличчями, передбачивши розрядку, що неодмінно мала прийти на зміну конфронтації.

Однак цього треба було чекати ще довгих дванадцять років. У цілому ялтинсько-потсдамський порядок був переважно конфронтаційним – за виключенням короткої розрядки – від Заключного акта Народи в Гельсінкі (1975 р.) до радянського вторгнення задля виконання «інтернаціонального обов'язку» перед своїми маріонетками в Афганістані (грудень 1979 р.). Цікаво, що у своєму прагненні довести спадкоємність кращих традицій радянського експансіонізму часів «холодної війни» В. Путін не погребував на початку 2015 р. заявити, що «були й реальні загрози, які в той час радянське керівництво намагалось закрити введенням військ до Афганістану» [3].

В умовах конфронтації міжнародні відносини

набували часом гостро конфліктного характеру через постійну підготовку до відбиття гіпотетичного нападу супротивника та мало-вірогідної спроби вижити в полум'ї ядерної війни. Це стимулювало у другій половині ХХ ст. гонку озброєнь небачених до цього масштабів. Конфронтація під час «холодної війни» – це відносини між країнами, за яких дії однієї сторони систематично протиставляються діям іншої, тобто так звана гра з нульовою сумою. Це не виключає періодичного співробітництва між ворогуючими суб'єктами за окремими напрямками відносин. Наприклад, Захід продав труби великого діаметру, необхідні для побудови Радянським Союзом до Європи нафто- та газогонів, а в результаті європейські країни-члени НАТО опинилися на радянській, а згодом російській енергетичній голці. Майже водночас із будівництвом нафтопроводу «Дружба» відбулося розміщення близько тисячі ядерних зарядів у Західній Європі для стримування радянської загрози. Отже, подекуди економічному співробітництву не ставало на заваді політико-ідеологічне протистояння між «вільним світом» на чолі з США та «соціалістичним табором», комендантом якого призначив себе Радянський Союз. Як зазначає А. Богатуров, хоча в основі «холодної війни» був страх перед першим ударом супротивника та недовіра до його «справжніх» намірів, зовні суперництво сторін виглядало, насамперед, як протистояння ідеалів і моральних

цінностей [1, с. 23]. Ідеалів рівності та соціальної справедливості – у «світі соціалізму» і свободи, конкуренції та демократії – у «вільному світі». Радянська пропаганда приписувала Сполученим Штатам потяг до світового панування, на шляху до нього їм треба було знищити СРСР, а американська переконувала громадянськість у намірах Москви поширити комунізм на весь світ. Найбільш сильно ідеологізація позначилася в міжнародних відносинах у 1940-1950-х роках. Пізніше ідеологія та політична практика наддержав почали розходитися таким чином, що на рівні офіційних установок глобальні цілі суперників продовжували інтерпретуватися як непримиренні загарбницькі, а на рівні дипломатичного діалогу сторони навчилися вести переговори, керуючись не ідеологічними поняттями, а аргументами про досягнення ситуації взаємної безпеки в ядерну епоху.

СРСР та США були безумовними наддержавами за критерієм здатності знищити життя на Землі. У 1945-1949 рр. Сполучені

Штати монополювали ядерною зброєю, однак утримувалися від шантажу щодо загрози її застосування, зокрема коли СРСР встановлював свій «новий порядок» у Східній Європі [4]. Показово, що вже після Фултонської промови В.Черчілля 5 березня 1946 р., яка вважається офіційним оголошенням «холодної війни» Заходом, більшість американців висловлювалися за передачу ядерної зброї під міжнародний контроль [5]. Коли під час війни в Кореї генерал Д. Макартур публічно закликав застосувати атомну бомбу, щоб зупинити «китайських добровольців», президент Г. Трумен негайно відкликав його з усіх керівних посад, що поклало край його військовій кар'єрі, а з політичною у нього не склалося. Взагалі американська стратегія ядерна перевага проіснувала близько 10-ти років після Хіросіми.

Ядерна зброя з початку 50-х рр. додавала конфліктності у світові процеси в умовах «холодної війни». Зокрема, коли Радянський Союз тимчасово набув

лідерство в ракетах-носіях ядерної зброї («ефект супутника» 1957 р.) і випробував термоядерну бомбу. Тільки у другій половині 1960-х рр. поступово створюються механізми попередження світової ядерної війни – модель «конфронтаційної стабільності». Її негласні правила, що склалися між 1962 і 1985 рр., справляли стримуючий вплив на міжнародну конфліктність глобального рівня. СРСР і США

стали уникати ситуацій, здатних спровокувати ядерний збройний конфлікт між ними. У ці роки склалися концепція взаємного ядерного силового стримування і заснована на ній доктрина стратегічної стабільності на базі «рівноваги жаху». Ядерна війна стала розглядатися лише як крайній, малореальний засіб вирішення міжсистемних суперечок [1, с. 20-23]. Вдаючись до ядерного шантажу сьогодні, РФ намагається повернути світ у часи класичної «холодної війни» 50-х – початку 60-х рр. ХХ ст., але навряд чи це є реалістичним завданням.

У ХХІ ст. вперше конфронтаційні мотиви були недвозначно артикульовані В. Путіним у його мюнхенській промові в лютому 2007 р. [6]. Його вимога до Заходу вдатися до Ялти-2, тобто в сучасній ситуації визнати право РФ на «виключну сферу впливу на пострадянському просторі» (зараз уже з країнами Балтії, незважаючи на їхнє членство в НАТО та ЄС), від початку страждає відсутністю реалізму в баченні того, як улаштува-

ний і працює сучасний світ. Парадоксальним чином на Заході саме прихильники теорії «політичного реалізму» в міжнародних відносинах і близької до неї геополітики висловлюють «розуміння законних безпекових інтересів Росії в життєво важливих для неї регіонах, згідно з визначеними Москвою національними інтересами». Ані агресія Росії проти Грузії у 2008 р., ані анексія Криму та розв'язування війни на сході України не мали наслідками політичні перемоги Москви. Навіть якщо деякі русофіли з Інституту Кеннана у Вашингтоні вже у вересні 2014 р. поспішили оголосити про перемогу В. Путіна у війні проти України [7]. Для Ялти-2 у путінської Росії не вистачає союзників по уявних перемогах, хоча «мюнхенський синдром 1938 р.» спостерігається в політичному керівництві західних держав – колишніх союзників Москви по антигітлерівській коаліції. Лідери держав-членів сучасної антипутінської коаліції по обидва береги Атлантики за усього бажання були не в змозі не відреагувати на російську агресію, як це їм вдалося після вторгнення РФ до Грузії 2008 року. Однак насамперед вони прагнуть уникнути будь-яким чином перемоги у другій «холодній війні», що її РФ прагне нав'язати, починаючи зі знов-таки мюнхенської промови російського мінідиктатора 2007 року. Україна повністю відчуває на собі наслідки такої «дивної війни» Заходу проти російської навали, яка має, на жаль, історичні аналоги в 1939-1940 роках. Умланд цілком

доречно вважає, що Захід міг миттєво зупинити російську агресію, якби не мляво уводив у дію надто обережні санкції, щоб, не дай Боже, не роздратувати маніяка у Кремлі, який вдається до ядерного шантажу. Для цього треба було б просто відмовитися від закупівель російських нафти й газу вже у березні 2014 р. [8]. Замінити їх є чим на світових ринках. Звісно, постраждала б економіка Західної Європи, але в першу чергу – інтереси нафтогазових трейдерів. Дозволити собі це політичні лідери Заходу не в змозі, оскільки економіка визначає політику, а не навпаки. Ось такий простий секрет Мюнхена-2.

Споріднені між собою хибні теорії геополітики та «політичного реалізму», із так званими балансом сил і національними інтересами містичного походження, завдали невиправних втрат подоланню нагальних проблем міжнародної безпеки. Саме вони завдали своєчасному пошукові адекватних відповідей на виклики екзистенційного характеру та масштабу, які несе російська загроза, й винні у відсутності у світових лідерів конкретних оцінок глобальних процесів та у зволіканнях із пошуком адекватної інституційної відповіді на них [9]. Саме геополітики-реалісти стояли біля колиски мертвонародженої Кремлем другої «холодної війни», незалежно від кількості повторюваних мантр про «неприпустимість» її реінкарнації та заклики піти на будь-які поступки її матінці – путінській Росії, тільки б оця потвора з дешевого гінйолу не зіп'ялася на власні ноги.

«Російське керівництво бреше, — констатує А. Умланд, — коли заявляє, що Захід йому не потрібний, що санкції серйозно не вплинули на Росію, що у Кремля є запасні варіанти, що Росія достатньо сильна, щоб вижити без співробітництва з Заходом та таке інше. З погіршенням ситуації для країн-експортерів енергоносіїв та фундаментальними змінами у ставленні Заходу до Росії російська економіка втрачає ґрунт під ногами [...] Російське суспільство опинилося у стані перманентної кризи, що триватиме» [8].

Спробуємо стисло сформулювати причини, з яких путінській Росії не знадобиться 50 років як Радянському Союзу, щоб програти другу «холодну війну», у якій РФ, на погляд її населення, відтягнулася на всю свою силу і міць, — від Криму аж до Арктики. А Захід усе роздивляється, а чи варто взагалі воювати, чи посилювати санкції, чи загроза їх подальшого посилення вагомий аргумент, ніж вони самі. Тобто, доктрина «визволення поневолених Росією територій Грузії, України та Молдови» (на кшталт класичної доктрини Д. Ейзенхауера часів першої «холодної війни») поки що не сформувалася – надто Захід піклується про благоденствие московської клептократії – щоб не довелося втручатися. Але якщо В. Путін та його команда докладуть достатньо зусиль, то можлива поява й такої доктрини. При оцінці шансів Москви на поразку утримаємося від апеляцій до міжнародного права, статуту ООН, міжнародних договорів РФ, які досі є чинними,

суду в Гаазі, трибуналу ООН або його замітника тощо, а тим більш таких завжди сумнівних для диктаторів категорій, як світова громадська думка, репутація, міжнародні рейтинги, перспективи для розвитку та інші забавки лібералів. Будемо твердими реалістами, які поважають і підтримують національні інтереси Росії, як їх розуміють деякі угруповання, що мають доступ до марень кремлівського геополітичного мрійника. Отже:

- замість того, щоб відбудовувати «руській мір» на теренах близького та далекого зарубіжжя, Російська Федерація зав'язла в Україні та надто глибоко притягнула Україну до себе додому – ані довести війну до перемоги (бо вона не може бути іншою, ніж піррова), ані відмовитися від української авантюри (бо на неї зроблена ставка в боротьбі за продовження перебування путінського клану при владі) Москва вже не в змозі. Тобто, ситуація цугцвангу, коли кожен наступний крок тільки погіршує позицію Кремля;

- позиція Москви з інтервенції до українського Донбасу є надзвичайно суперечливою, що не може в кінцевому рахунку не руйнувати свідомість росіян: з одного боку – військ РФ на сході України немає, Росія не є стороною у конфлікті, тобто не бере участь у т.зв. громадянській війні в Україні. З іншого – глобальне протистояння з США та поневоленою Вашингтоном Європою відбувається саме зараз на Донбасі, де розгортається тотальна вирішальна екзистенційна битва православного духовного добра з вселенським жидо-

масонським злом. Виникає закономірне запитання: якщо друге істинне, то чому боголюбиве кремлівське воїнство залишається осторонь? І далі: чи не на часі вдарити по злу всією непереможною модернізованою військовою машиною добра? Чому керівництво РФ не хоче, щоб за кримською моделлю «земля російська приросла донбаськими степами»? Де геополітика визволення російськомовних братів з укрського рабства? Для русофільської частини населення Донбасу, як і для великоруських шовіністів-імперців, спроба Кремля заштовхати самопроголошені «республіки» назад в Україну – це повна зрада їхніх прагнень, руйнування мрій і сподівань;

- Росія прагне розв'язати другу «холодну війну», не маючи інших союзників, крім традиційних – армія та флот. Спроби Москви зобразити Ташкентський пакт як щось подібне контрбалансу НАТО – сміхотворні. «Дружній нейтралітет» до російського агресора, що його дотримуються країни, які вирішили підзаробити у стилі «бізнес як зазвичай» – Китай, Індія, Бразилія та ін., аж ніяк не здатен перетворитися на глобальний антиамериканський альянс. Безпідставно у якості платформи для нього розглядати аморфні ШОС або БРІКС – навряд чи їхні лідери, окрім самогубців із РФ, зацікавлені в підтримці системи глобальних світогосподарських відносин, яким загрожує друга «холодна війна»;

- своєю агресією Росія надала нового життєдайного поштовху євроатлантичній солідарності, НАТО врешті отримала те,

чого їй не вистачало чверть століття – ворога, а ВПК Заходу – стимули для прискореного розвитку. Країни Балтії та Східної Центральної Європи – члени Альянсу отримали гарантії безпеки, підкріплені розміщенням нових збройних контингентів на кордонах із РФ. Путін своєю «гібридною війною» з усіх сил заштовхує «братську» Україну до НАТО, ніколи досі більшість українців не прагнула такою високою мірою опинитися під безпековою парасолькою Альянсу. Нам не потрібні поради на кшталт тих, що їх надає З. Бжезінський, – обміняти мир на Донбасі на власні гарантії не вступати до НАТО. Надто дорого обійшлися Україні «запевнення» Будапештської декларації про «повагу до її територіальної цілісності, суверенітету, відмову від застосування сили чи загрози її застосування» з боку Москви. Водночас РФ продемонструвала нездатність вести конвенційну сучасну війну з серйозним противником, а на її ядерний шантаж ганебно піддаються тільки ті, хто розраховує отримати в такий спосіб політичні або інші дивіденди. Врешті-решт, незважаючи на зволікання Заходу з наданням Україні оборонної зброї, Російська Федерація отримає сусіда з сучасними досвідченими збройними силами, високо мотивованими на помсту московським «братом» за пролиту загарбниками кров українців, зруйнований Донбас, понівечені долі кілька мільйонів людей – Європа не знала злочинів загарбників проти людяності таких масштабів на нашій землі з часів гітлерівської окупа-

ції та сталінських репресій. І це повинні побачити та належним чином поцінувати у Брюсселі.

Наостанок запитання: які національні інтереси Росії було реалізовано завдяки крокам Москви, спрямованим на розв'язування другої «холодної війни»? Відповідь однозначна: жодних. Ставка Кремля на «гру з нульовою сумою», якою власне є «холодна війна», здатна лише обнулити політичні рахунки російських можновладців.

Список використаних джерел:

1. *Системная история международных отношений в двух томах, под редакцией А.Д. Богатурова. Том второй. События 1945-2003 годов. М.: Культурная революция, 2007. – 720 с.*
2. *Brezinski Zb. Political Power: USA/USSR by Zbigniew Brzezinski and Samuel P. Huntington. - New York: the Viking Press, 1963 (11th printing Feb 1974). – 461 p.*
3. *Путин оправдывает ввод советских войск в Афганистан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: inosmi.ru/russia/20150218/226330939.htm*
4. *Потехин Александр Дипломатия США в Восточной Европе / Александр*

Потехин. – К. : Наукова думка, 1992. – 128 с.

5. *Потехин Александр Общественное мнение США и создание ООН / Александр Потехин, Иван Беттяр. – К.: Наукова думка, 1993. – 136 с.*

6. *Выступление президента В. Путина на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности 10 февраля 2007 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://izvestia.ru/news/321595>*

7. *Kofman Michael Ukraine's Battle for the East is Over. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/ukraine%E2%80%99s-battle-the-east-over-11227>*

8. *Umland Andreas The Global Impact of the "Ukrainian Crisis": Russia's Decline and Euro-Asiatic Security in the Early 21st Century. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krytyka.com/en/print/global-impact-ukraine-crisis-russia...>*

9. *Мотиль Олександр Сюрреалізм реалізму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/31528>*

Олександр ПОТЕХІН,
доктор історичних наук,
головний науковий співробітник відділу теорії та методології всесвітньої історії ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»

АНОТАЦІЯ

У статті йдеться про зміст, генезу та основні етапи «холодної війни» як конфронтацію, гру з нульовим результатом, балансування на межі. Спроба В. Путіна загрозувати другою «холодною війною» має за мету примусити Захід до Ялти-2, тобто визнати виключну сферу впливу РФ на пострадянському просторі та право Москви змінювати кордони всупереч власним міжнародним зобов'язанням. Ця політика суперечить національним інтересам Росії та приречена на швидку поразку.

Ключові слова: «холодна війна», конфронтація, ялтинсько-потсдамська система, геополітика, політичний реалізм, США, СРСР, Росія, Захід.

АННОТАЦІЯ

В статті говориться о содержании, генезисе и основных этапах «холодной войны» как конфронтации, игры с нулевым результатом, балансирования на грани войны. Попытка В. Путина угрожать второй «холодной войной» имеет целью склонить Запад к Ялте-2, то есть признать исключительную сферу влияния РФ на постсоветском пространстве и право Москвы изменять границы в противовес собственным международным обязательствам. Эта политика противоречит национальным интересам России и обречена на быстрое поражение.

Ключевые слова: «холодная война», конфронтация, ялтинско-потсдамская система, геополитика, политический реализм, США, СССР, Россия, Запад.

Національна та міжнародна безпека:

сутність, типологія, пріоритети

УДК 327:321

На початку ХХІ ст. деякі країни опинились на межі виживання саме через турбулентний розвиток постбіполярної міжнародної системи. Відповідно збільшилось число країн, стан економіки і соціальної системи яких характеризується вкрай негативними показниками, що дало підставу називати їх «невдалими країнами» (failed countries). Зростання внутрішніх і зовнішніх загроз стабільності національного розвитку стало реальністю для багатьох країн світу. Для України, суверенітет, територіальна цілісність і незалежність якої піддаються руйнівному впливу з боку колишнього стратегічного партнера – Росії, важливість захисту національних інтересів у формі безпеки набуло екзистенціального рівня.

Поняття «національна безпека» є надзвичайно вживаним, а його зміст тлумачиться залежно від пізнавальних традицій кожної окремої держави. Проте роль та організаційні форми національної безпеки детермінуються історичними й соціально-політичними умовами держави, в яких вона народжується, розвивається та функціонує. Важливим для з'ясування сутності національної безпеки є її зовнішній вимір, тобто стан і умови розвитку держави та суспільства в міжнародному середовищі. У контексті світової історії походження терміну «без-

пека» не має чіткої хронології. Так, за часів античності поняття «безпеки», що його вживав Платон, тлумачилось як відсутність небезпеки чи зла для людини. Філософ і письменник Цицерон, який був прихильником республіканського ладу стародавнього Риму, головну функцію безпеки розглядав крізь призму прагнення людини «захищати власне життя, ...уникати всього шкідливого та добувати собі все необхідне для життя» [1, с. 138]. У період середньовіччя під безпекою розуміли спокійний стан духу людини, який давав можливість відчувати себе захищеним від будь-якої небезпеки. При цьому в такому значенні цей термін у лексиці народів Європи до початку Нової історії використовувався вкрай рідко.

Лише в XVII–XVIII ст. завдяки філософським концепціям Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо і Б. Спінози вживання поняття і терміну «безпеки» значно поширилось. В узагальненому значенні зміст цього поняття отожднювався зі станом спокою, що виникає в результаті відсутності реальної небезпеки як фізичної, так і моральної. Саме в цей період були зроблені перші спроби теоретичного опрацювання даного поняття. Найцікавішу версію було запропоновано австрійським юристом і суспільним діячем Й. Зоннен-

Summary

The article is devoted to the consideration of political aspects of national security in the context of contemporary Ukrainian studies. The special attention is given to the structural and functional characteristics and elements of the national security as a factor of state and social development. The issue of international dimension of national security is also considered. Key words: security, national security, international security, national interest, international system, foreign policy.

фельсом (1732–1817), який вважав, що стан безпеки є необхідною умовою для вільного існування приватної особи та розвитку суспільства. Причому зростання народонаселення він розглядав як один з головних факторів забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави. Отже, з XIX ст. в європейських країнах стан безпеки почав розглядатися як наукова категорія в контексті безпеки індивідуума, суспільства та держави. Характерно, що в Російській імперії це поняття стало вживатися тільки наприкінці XIX ст. у досить специфічному сенсі – як охорона суспільної безпеки та діяльність, що спрямована на боротьбу з державними злочинами [2, с. 17].

Поняття «міжнародна безпека» є дещо складнішим у гносеологічному вимірі, а його генезу зумовлено бурхливим і суперечливим розвитком міждержавних політичних і економічних відносин у ХХ ст. У своїй історичній еволюції поняття «міжнародна безпека» (international security) тісно пов'язано з терміном «національна безпека» (national security), який увійшов до політич-

ної лексики в 1904 р. завдяки американському президенту-республіканцю Т. Рузвельту (1901–1909). Після закінчення Другої світової війни з прийняттям у США Закону про національну безпеку (1947) термін «національна безпека» почав трактуватися як здатність держави зберегти суверенітет і територіальну цілісність, підтримувати політичні та економічні відносини з іншими країнами, на різних рівнях захищати від зовнішнього впливу свої інститути та систему управління, а також контролювати свої кордони. Відтак національна безпека, трансформувшись у державну стратегію та відповідний напрям зовнішньої політики біполярної доби, набула статусу міжнародної безпеки.

Майже до кінця 90-х рр. ХХ ст. стан безпеки у світі визначався формулою «міжнародна безпека доби закінчення холодної війни». Така гносеологічна «звуженість» щодо її формулювання відображає специфіку постбіполярного періоду, в якому процеси безпеки мають інші, тобто відмінні від попереднього, геополітичні масштаби та функціональні

параметри розвитку. У цей період під впливом військово-політичних, економічних, соціокультурних, екологічних та інших чинників і відповідних проблем простір безпеки змінює свій формат з національного та міжнародного на глобальний.

За своїм змістом і структурою безпека є багатограним і складним соціальним явищем. У системі «природа – людина – суспільство» головним фактором, що забезпечує її стабільність, є безпека. Доведено, що всі без винятку елементи ієрархізованого світового соціуму – індивіди, групи, класи, нації-держави та їх різноманітні об'єднання – знаходяться під постійним впливом чинників внутрішнього та зовнішнього порядку. У соціентальній площині імператив безпеки розповсюджується на весь об'єктний ряд – від малих спільнот до глобальних систем або глобального соціуму.

Як предмет соціально-політичного аналізу

поняття «безпека» часто густо трактується як антитеза небезпеки, конкретним виявом якої стає концепт загрози. Найпоширеніший такий спосіб тлумачення цього терміну в українській та російській науковій літературі. Так, у колективній праці українських науковців «Глобалізація і безпека розвитку» безпека визначається як основа державності: «Безпека держави – це здатність до протидії реалізації загроз її існуванню і цінностям громадянського суспільства. Це ступінь захищеності інтересів і прав громадянина, народу, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз» [3, с. 89]. Наприклад, у Законі України «Про основи національної безпеки України» від 2003 р. головні об'єкти захисту (об'єкти національної безпеки) визначено як тріаду, що складається з наступних компонентів: людина-суспільство-держава [4, с. 50].

Зміст національної безпеки подається через безпеку її складових. Проте

такий спрощений, «інструментально-операційний» підхід щодо визначення змісту безпеки заважає його серйозному методологічному аналізу в контексті політологічних теорій і політичної практики. По-перше, визначення безпеки через безпеку її складових побудовано за тавтологічним принципом і не дає відповіді на питання про її гносеологічний і соціальний зміст. По-друге, зведення безпеки до стану захищеності суспільства та його структурних елементів має суб'єктивно-психологічний характер і позбавляє можливості з'ясувати її трансцендентну сутність. Крім того, потребує визначення цивілізаційний (соціокультурний) вимір та конкретно-суб'єктний характер безпекової діяльності (суб'єкти безпеки/небезпеки). Тому є всі підстави вважати, що концепт безпеки, як похідний від категорії «небезпеки/загрози», є хибним, а прихована взаємозалежність цих понять «призводить до фактичної беззмістовності визначень, здійснених за зазначеним принципом» [5, с. 13].

Без з'ясування гносеологічної й епістемологічної природи національної безпеки та чіткої ідентифікації її філософських, соціологічних і політологічних сутностей дефініція «безпеки» є суб'єктивним описом таких її антиподів, як загроза, небезпека, ризики тощо. Підміна об'єктивного суб'єктивним, а також відсутність емпірично верифікованої бази концепту безпеки позначилось, у першу чергу, на методології та категоріальному апараті безпекознавства як однієї з галузей суспільних

наук і навчальної дисципліни.

У вітчизняній навчальній та академічній літературі категорія національної безпеки розглядається у концептуально-ідеологізованому абстрактному форматі та відображає домінуючий вплив західної політичної риторики і західної ліберально-демократичної традиції. Зокрема такий підхід, що розглядає народ як носія суверенітету, ототожнюється з американським політичним баченням національної безпеки, яке полягає у забезпеченні безпеки, процвітання та свободи американського народу. Варто зазначити, що вплив американських і російських концепцій безпеки позначився і на культурі політичного мислення в Україні, де народ теж фігурує як основний суб'єкт безпекової політики держави та носій ідеї суверенітету.

Трансформаційні процеси в світі та Україні поставили перед дослідниками завдання не тільки визначити доктринальні основи національної безпеки, але й пріоритетні напрями безпекової політики, які б відповідали новим міжнародно-політичним реаліям. На основі загальної теорії безпеки та ієрархічної взаємозалежності нормативно-правових актів у галузі національної безпеки було сформульовано тріаду принципів: концепція – доктрина – стратегія. Саме елементи цієї ієрархії є структурно-функціональними чинниками, що були покладені в основу логічно побудованої конструкції: «концепція національної безпеки – доктрина національної безпеки – стратегія національної безпеки» [6, 7].

Аналізуючи законодавчі акти України та різні адміністративно-політичні документи, в яких містяться формулювання національної безпеки, дослідники звернули увагу на їх неузгодженість як між собою, так і з системою чинних нормативно-правових актів у сфері управління національною безпекою. Така розбіжність у формулюваннях змісту безпеки та неадекватне відображення її у відповідних документах ускладнює реалізацію Концепції національної безпеки у конкретно визначені терміни. З огляду на це, деякі науковці запропонували власну методологію формалізації ідеологічних, концептуальних і доктринальних підходів щодо визначення змісту національної безпеки. Сутність її полягає у поєднанні трьох складових безпеки: «національні цінності-національні інтереси-національні цілі» в єдину функціональну систему.

Ключовим поняттям у цій тріаді є «національний інтерес», визначення якого в контексті національної і

міжнародної безпеки набуває особливого значення. Крім спільного ґносеологічного статусу, концепти «національної безпеки» і «національного інтересу» поєднані функціонально, позаяк набувають чинності шляхом політичної легітимізації в структурах державної влади. Отримавши легітимний статус у вигляді офіційної доктрини, вони стають придатним для практичної реалізації у політичній сфері. Оскільки ці концепти є дуже близькими в ґносеологічному сенсі, їх можна розглядати як синоніми. Крім спільного ґносеологічного статусу цих двох концептів їх споріднює спільна функціональна ознака, що містить певний ідеологічний компонент, тобто легітимізацію політичних, економічних і соціокультурних інтересів правлячої еліти, яка подається як феномен державної волі чи державної ідеології. Владні інтереси еліти поширюються як на сферу внутрішньої, так і на сферу міжнародної політики. При цьому остання відіграє домінуючу роль у діяль-

ності правлячих кіл, які формують зміст національних інтересів будь-якої держави. Присутність ідеологічного компоненту потрібна для формування ідеологізованих уявлень про роль держави в сфері міжнародних відносин. Визначаючи функціональний зміст цих концептів, український вчений-політолог О. Андреева підкреслює: «Національний інтерес» полягає в підтриманні рівня уявлень про «національну безпеку» в міжнародній сфері, контролі над ситуацією в цій сфері» [5, с. 39].

Зауважимо, що розуміння смислового концепту національного інтересу зумовлено пізнавальною традицією та політичною культурою, притаманними науковим спільнотам у межах національних держав. Зміст інтересу має дуалістичну природу: об'єктивну – у вигляді потреби та суб'єктивну – у вигляді усвідомлення цієї потреби. Формалізація концепту інтересу визначає його категорію (дійсні, усвідомлені, уявні) та ранг (життєво важливі, основні, другорядні тощо). Суб'єкти (носії) інтересу виступають у персоніфікованій формі: індивід, держава, суспільство. Об'єктами інтересів є різні сфери соціального буття: внутрішня і зовнішня політика, економіка, соціокультурна галузь тощо [8, с. 34-35].

У політологічному дискурсі, пов'язаному з міжнародними відносинами та зовнішньою політикою, категорія інтересу трактується з позицій методологічного плюралізму. Наприклад, в західній політичній науці існують три основні версії цієї

категорії: 1) елітаристська; 2) реалістична; 3) ціннісна. Перша ґрунтується на припущенні, що визначення національного інтересу покладається на тих урядовців вищого рівня (еліта), які офіційно відповідають за прийняття рішень у сфері зовнішньої політики. Друга побудована на припущенні щодо анархічної природи міжнародних відносин, яка змушує державу постійно дбати про безпеку шляхом раціонального використання сили. Третя виходить з припущення, що лише політичний процес, оснований на принципах демократичної процедури та відповідних нормативних цінностях, визначає зміст національного інтересу. Причому третій підхід є контрверсійним стосовно двох попередніх, оскільки наділяє державу ексклюзивним правом визначати зміст інтересу відповідно до ціннісних стандартів нації [9, с. 203-205].

У вітчизняній науці кваліфікація національного інтересу здійснюється за різними ознаками. Як правило, дослідники визначають їх за характером (національні, коаліційні); ступенем взаємності (однобічні, багатобічні); ступенем черговості (першочергові, другорядні); масштабом (локальні, регіональні, глобальні); ступенем важливості (важливі, істотні, життєво важливі); ступенем терміновості (поточні, постійні, середньострокові, довгострокові) [10, 7].

Українські дослідники звертають увагу на домінуючу роль міжнародних відносин серед інших сфер соціально-політичного буття у формуванні національного інтересу. Відзначається також ідео-

логічний компонент національного інтересу та його роль у забезпеченні функціонування владних і суспільних потреб. На думку О. Андреевої, у загальній архітектоніці безпекознавчої парадигми «національний інтерес – полягає у підтриманні рівня уявлень про національну безпеку в міжнародній сфері, контролі над ситуацією в цій сфері» [5, с. 39].

Наукові дискусії з питань національних інтересів між представниками політичного реалізму та ідеалізму в контексті основних постулатів теорії міжнародних відносин почалися в США в 50-ті рр. минулого століття. Якщо «ідеалісти» стверджували, що у визначенні національних інтересів головна роль належить морально-етичним факторам, то «реалісти» вважали абсолютно неприпустимим будувати зовнішню політику на так званих «універсальних нормах моралі». Свою позицію щодо національного інтересу як наріжного каменю зовніш-

ньої політики будь-якої держави «реалісти» сформулювали в категоріях влади та сили. Вони вважали, що саме поняття «національний інтерес» має сенс тільки в контексті міждержавних відносин, а його реальне існування є продуктом взаємодій між діючими суб'єктами міжнародної політики. У ході дискусій робилися спроби поєднати обидва концепти в єдину парадигму національних інтересів, але результати їх виявилися неконструктивними. Результатом численних міжпарадигмальних досліджень в рамках як міжнародних організацій, так і дослідницьких центрів (ООН, НАТО, ОБСЄ, СІПРІ, Корпорація РЕНД) стало розроблення концептів «колективної», «загальної» та «всеохоплюючої» безпеки. Теоретичною базою цих типів безпеки стали концепції «балансу сил» та «балансу загроз», що посідали домінуюче місце в біполярний період. Поняття «баланс інтересів» з'явилося пізні-

ше, завдяки завершенню міжсистемної конфронтації і формуванню в 90-і рр. XX ст. постбіполярної системи міжнародних відносин.

Констатуючи об'єктивність і постійність ключового поняття «інтерес», не можна не відзначити певну мінливість форм і, зокрема, засобів реалізації національних інтересів, що зумовлено їх залежністю від внутрішньополітичного та зовнішньополітичного контексту. Зміни, що постійно відбуваються в системі державної влади та міжнародному середовищі, справляють комплексний вплив на соціально-політичні та ментальні аспекти національного інтересу. Очевидно, що формування концептуальних засад національного інтересу є складним і тривалим процесом, на який впливають геополітичні, економічні, соціокультурні та психологічні фактори, що коригується системою суспільних цінностей і який відображається в наукових поглядах та проявах масо-

вої свідомості.

На цьому тлі більш-менш узгодженим у межах суспільних наук є усвідомлення про структуру національної безпеки в її гносеологічному сенсі. Серед змістових компонентів національної безпеки відзначаються такі: 1) політична безпека; 2) державна безпека; 3) військова безпека; 4) економічна безпека; 5) соціальна безпека; 6) гуманітарна безпека; 7) науково-технологічна безпека; 8) екологічна безпека; 9) інформаційна безпека.

Зміст цих складників національної безпеки має наступні характеристики:

Політична безпека

характеризується здатністю та можливістю нації і створюваних нею інститутів самостійно з'ясовувати та вирішувати питання державного устрою, незалежно здійснювати внутрішню і зовнішню політику в інтересах особи й суспільства.

Державна безпека

характеризується можливістю держави забезпечувати національну безпеку засобами збройного насильства.

Військова безпека

характеризується можливістю забезпечення інтересів національної безпеки військовими засобами, що передбачає наявність сучасних збройних сил, формування системи колективної або загальної безпеки, входження до складу тих чи інших військово-політичних союзів.

Економічна безпека

характеризується загальним станом економіки, рівнем розвитку продуктивних сил і міжнародних економічних відносин (ступенем інтеграції), наявністю розвиненої інф-

раструктури, при яких забезпечується реалізація та гарантований захист національних економічних інтересів, прогресивний соціально-економічний розвиток держави та достатній оборонний потенціал.

Соціальна безпека характеризується станом захищеності людини та суспільства, що базується на психологічному стані населення держави, який залежить насамперед від економічних, політичних та інформаційних складників безпеки, а також рівня соціальної стабільності, що істотно змінюється під час внутрішніх конфліктів і зовнішніх загроз.

Науково-технологічна безпека характеризується станом фундаментальних і прикладних наукових досліджень, які здатні забезпечувати стабільний розвиток науково-технічного, інноваційно-технологічного та соціально-економічного потенціалу держави відповідно до світового рівня.

Екологічна безпека характеризується станом системи «природа–техніка–людина», який уможливує забезпечення збалансованої взаємодії природних, технічних і соціальних систем, формування природно-культурного середовища, що відповідає санітарно-гігієнічним, естетичним і матеріальним потребам мешканців Землі при збереженні природно-ресурсного й екологічного потенціалу природних систем і здатності біосфери загалом до відтворення та саморегулювання.

Інформаційна безпека характеризується станом захищеності суспільства та в його межах психіки й сві-

домості людини від небезпечних інформаційних впливів: маніпулювання свідомістю, дезінформування, спонукання до дій, скерованих на повалення державного ладу, самогубство, образи тощо [2, с. 20-23].

Типологію і функціональну сферу безпеки можна доповнювати й іншими характеристиками, зміст яких формується під впливом трансформації внутрішнього та зовнішнього середовища, в якому перебувають і з яким взаємодіють національні держави в процесі забезпечення своїх життєво важливих інтересів. Зміни системного та несистемного походження в сучасних міжнародних відносинах і світополітичних процесах суттєво впливають на концепт і структуру «безпекознавчої парадигми», змушуючи політиків і науковців шукати відповіді на одвічні питання про мир і війну, світовий еквілібріум і світовий порядок за умов нетрадиційних загроз і викликів окремим державам і міжнародній спільноті в цілому.

Чільне місце в структурі національної безпеки посідає міжнародно-політичний компонент. Як було зазначено вище, соцієнтальну за своєю природою безпеку прийнято розглядати через стан безпеки системи «людина–суспільство–держава» не тільки від внутрішніх, але й зовнішніх загроз. Зовнішня складова національної безпеки пов'язана з геополітичними факторами (географічне розташування, розмір території, наявність природних ресурсів, транзитні можливості, чисельність і якість населення), а також зі стратегічними цілями, що їх планує досягнути держава у міжнародному середовищі.

Сучасна наукова інтерпретація національної безпеки передбачає розгляд її сутності у взаємозв'язку зі станом міжнародної безпеки, яка є системою міжнародних відносин, заснованих на дотриманні всіма її суб'єктами норм міжнародного права, що виключає вирішення спірних питань і суперечок між ними за допомогою сили чи загроз її використання.

Відтак зрозуміло, що в західній науковій літературі не втратили своїх позицій ідеалістичні постулати І. Канта, згідно з якими «не існує міжнародного права, що виправдовує війну», що «вічний мир, який буде закріплений мирними договорами... є не порожня ідея, а завдання, яке поступово буде реалізоване» [12, с. 302-303, 309].

Наразі за умов нестаціонарної системи міжнародних відносин, забезпечення безпеки в глобальному масштабі є одним із найважливіших завдань для світової спільноти. У сучасній інтерпретації міжнародна безпека – це стан міжнародних взаємовідносин, при якому гарантується зовнішня складова національної безпеки кожної країни і одночасно виключається загроза війн і військових конфліктів у процесі розв'язання гострих міжнародних протиріч на двосторонньому, багатосторонньому та регіональному рівнях. Зовнішня складова національної безпеки пов'язана з геополітичними факторами (географіч-

не розташування, розмір території, наявність природних ресурсів, транзитні можливості, чисельність і якість населення), а також зі стратегічними цілями, що їх планує досягнути держава у міжнародному середовищі.

У широкому сенсі міжнародна безпека себе складається з комплексу політичних, економічних, екологічних, інформаційних, гуманітарних та інших аспектів безпеки. Міжнародна безпека у вузькому розумінні складається тільки з її воєнно-політичних аспектів. Залежно від масштабів виміру розрізняють національний, регіональний і глобальний рівні міжнародної безпеки. Така типологія пов'язана з найважливішими просторовими категоріями геополітичної теорії, до яких належать державна територія, геостратегічний регіон, геополітичний регіон і світовий геополітичний простір.

В умовах міжнародної безпеки кожна держава має кращі можливості для проведення політики, спрямованої на підвищення матеріального рівня життя людей та вільного розвитку особистості, забезпечення в повному обсязі прав і свобод людини й громадянина. Сучас-

на інтерпретація поняття «міжнародна безпека» ототожнюється з таким типом світового порядку, в якому створені зручні міжнародні умови для вільного розвитку держав та інших суб'єктів міжнародного права. Визначальним принципом міжнародної безпеки є принцип незастосування військової сили для врегулювання міждержавних конфліктів.

У цьому контексті зовсім не риторичним виглядає питання про те, чому в новій стратегії національної безпеки Російської Федерації Україна розглядається як «довготермінове джерело нестабільності в Європі безпосередньо біля кордонів Росії» і що є причиною збройного конфлікту на українсько-російському кордоні [13]. Відповідь очевидна – ставка керівництва Росії на силовий фактор є ідеологічною основою та рушійною силою її зовнішньої політики, яку вона спрямовує на реалізацію своїх геополітичних інтересів та на розв'язання складних проблем міжнародних відносин. Утім, використання принципів «політичного реалізму» та геополітики часів «холодної війни» цілком доводить, що цей історичний анахронізм

суперечить нормам міжнародного права та прагненню демократичних країн побудувати «вічний і постійний мир» на основі союзу миролюбних держав.

Список використаних джерел:

1. Цицерон М.Т. О государстве. О законах. О старости. О дружбе. Об обязанностях. Речи. Письма. / М.Т. Цицерон; предисл. Е.И. Темнова. – М.: Мысль, 1999. – 782 с.
2. Коломієць О.В. Концепт міжнародної безпеки в контексті глобалізації: монографія / О.В. Коломієць, – К.: Вид-во КиМУ, 2013. – 427 с.
3. Білорус О.Г. Глобальні трансформації і безпека розвитку політичних, економічних і соціальних систем // Глобалізація і безпека розвитку / Білорус О.Г. та інші. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
4. Нормативно-правова база у галузі безпеки і оборони України. Видання друге, доповнене. – Центр дослідження армії, конверсії та роззброєння, Київ, 2012. – 820 с.
5. Андреева О.М. Національна безпека України в контексті національної ідентичності і взаємовідносин з Росією / О.М. Андреева. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 360 с.
6. Семенченко А.І. Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України: монографія / А.І. Семенченко. – К.: Вид-во НАДУ, 2008. – 429 с.
7. Ситник Г.П. Національна

безпека України: теорія і практика: навч. посібник / Г.П. Ситник. – К.: Вид-во «Кондор», 2007. – 616 с.

8. Хрусталева М.А. Анализ международных ситуаций и политическая экспертиза: очерки теории и методологии / М.А. Хрусталева. – М.: НОФМО, 2008. – 232 с.

9. Griffiths M., O'Callaghan T. International Relations: The Key Concepts / M. Griffiths. – L. – N. Y: Routledge, 2003. – 399 p.

10. Бодрук О.С. Структура воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти: монографія / О.С. Бодрук. – К.: НІПМБ, 2001. – 300 с.

11. Костенко Г.Ф. Теоретичні аспекти стратегії національної безпеки: навчальний посібник / Г.Ф. Костенко. – К.: ДЕМІД, 2002. – 144 с.

12. Кант И. К вечному миру / Иммануил Кант. Сочинение: в 6-ти т. / под общ. ред. В.Ф. Асмуса и др. – М.: Мысль, 1966. – Т. 6. – 743 с.

13. Указ Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 года № 683 «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации». – Электронный ресурс. – [Режим доступа]: <http://www.rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html>

Сергій ШЕРГІН,

доктор політичних наук,
професор, завідувач кафедри
регіональних систем та
європейської інтеграції
Дипломатичної академії
України при МЗС,
заслужений працівник
освіти України

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розгляду політологічних аспектів національної безпеки в контексті сучасних українських досліджень. Особливу увагу приділено структурно-функціональним характеристикам і елементам національної безпеки як чинника державного та суспільного розвитку. Розглянуто також питання про міжнародний вимір національної безпеки.

Ключові слова: безпека, національна безпека, міжнародна безпека, національний інтерес, міжнародна система, зовнішня політика.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена рассмотрению политологических аспектов национальной безопасности в контексте современных украинских исследований. Особое внимание уделено структурно-функциональным характеристикам и элементам национальной безопасности как фактора государственного и общественного развития. Рассмотрен также вопрос о международном измерении национальной безопасности.

Ключевые слова: безопасность, национальная безопасность, международная безопасность, национальный интерес, международная система, внешняя политика.

Школа дипломатії США

УДК 94:327(321)

Глобальна стабільність і процвітаюча, розвинута економіка є життєво важливими для забезпечення безпеки та благополуччя всіх американців. Тому Сполучені Штати тісно співпрацюють з іншими урядами, міжнародними організаціями та місцевими інституціями з метою реалізації поставлених задач, – читаємо в документах Інституту закордонної служби (Foreign Service Institute) Державного департаменту США. Засадами американської дипломатії визначено: Мир, Процвітання, Демократію та Розвиток.

Дипломатія США працює над різноманітними глобальними проблемами, які щоденно постають перед країною та її громадянами. Діяльність дипломатичної служби охоплює ареал від договорів про права людини та торгівлю – до контролю над озброєннями та охорони навколишнього середовища. До того ж дипломати активно працюють зі своїми зарубіжними колегами для забезпечення свободи та можливостей власних громадян. Кожне зовнішньополітичне рішення американського президента та державного секретаря ухвалюється з урахуванням інтересів та захисту американського народу.

На Державний департамент США покладено реалізацію національних інтересів. Заради досягнення цієї мети департамент впроваджує підготовку дипломатів, розширює договірно-правову основу своєї діяльності, надає допомогу країнам, що роз-

виваються, тощо. Задачі департаменту викладені у щорічних фінансових звітах. У документі за 2016 рік йдеться про те, що покликання департаменту полягає у формуванні та підтримці мирного, процвітаючого, справедливого і демократичного світу та сприянні стабільності й прогресу на користь американського народу та людей у всьому світі. Цю місію департамент реалізує через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), яке інвестує кошти в спільну безпеку та розвиток, що, в кінцевому підсумку, сприятиме успішному розвитку людства [1].

Державний департамент США реалізує зовнішню політику президента та представляє інтереси Сполучених Штатів в інших країнах і міжнародних організаціях. Цілі департаменту можуть диференціюватися щодо різних держав і народів та з часом змінюватися. Водночас протягом років основними напрямками його роботи є кілька політичних завдань, що поділяються на п'ять категорій:

Захист Сполучених Штатів та американських громадян: від загроз тероризму, зброї масового знищення, інфекційних хвороб, торгівлі наркотиками, злочинності та деградації навколишнього середовища. Американські посольства та консульства за кордоном також забезпечують захист та допомогу американським громадянам за кордоном:

Просування демократії: підтримувати новостворе-

Summary

The article is devoted to US diplomacy. Readers will get acquainted with the bases of activity, functions, mechanisms and training schemes, as well as the main tasks of the United States diplomatic service.

Key words: United States diplomatic service, schools of diplomacy, training schemes.

ні демократії та засуджувати режими, що позбавляють своїх громадян права вибирати своїх лідерів на вільних, справедливих і прозорих виборах;

Захист прав людини: сприяти повазі до прав людини, сприяти верховенству права, відповідальності та боротьбі з безкарністю, сприяти зусиллям з реформування та зміцнення Комісії ООН з прав людини;

Заохочення економічного зростання та процвітання: підтримувати економічний розвиток через зростання інвестицій та експорту, демократизацію, а також зменшення рівня бідності та боротьби з хворобами завдяки програмам Агентства США з міжнародного розвитку;

Сприяння міжнародному розумінню американських цінностей та політики: залучати міжнародну аудиторію через офіційні заходи та публічні програми в посольствах, а також програми обмінів між людьми до широкого спектру різноманітних сфер, включаючи мистецтво, культуру, освіту, спорт і науку [2].

Американські дипломати реалізують інтереси США через співробітництво в галузі безпеки, торгівлі, налагодження економічної стабільності, належного управління та сталого розвитку. В дипломатичній діяльності згадуються як найуспішніші програ-

ми, так і провальні проекти американської дипломатії. Серед успішних:

«Мир в Естонії». Організація Північноатлантичного договору (НАТО) забезпечує цій країні безпечне і мирне існування.

«Процвітання в Руанді та Маврикії». Завдяки багатостороннім програмам, таким як «Power Africa» та «Закон про зростання та можливості в Африці» (AGOA), американська дипломатія сприяє підвищенню економічного зростання та торговельних можливостей згаданих держав, розбудові співробітництва між США та африканськими країнами Руандою і Маврикієм. Американські дипломати створюють політичні, економічні та фінансові засади для інвестування в економіку цих країн, розвиток торгівлі та підприємництва.

«Демократія в Перу». Американські дипломати працюють над впровадженням прозорості дій влади, що підтримує права людини та рівні можливості. У Перу американська дипломатія пропонує альтернативні варіанти для розвитку та підтримки верховенства права і зміцнення громадянського суспільства, також допомагаючи країні викоринити наркоторгівлю.

«Розвиток в Камбоджі». У цій країні американські дипломати співпрацюють із владою та суспільством,

щоби задовольнити потреби громадян у кращому доступі до охорони здоров'я, освіти та економічних можливостей. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) допомагає Камбоджі підвищити врожайність сільськогосподарства, а також сприяє здоровому харчуванню та збереженню навколишнього середовища тощо.

Водночас згадуються і неуспішні дії дипломатичної служби. У першу чергу називається провал дипломатії в Іраку та Афганістані. Екс-міністр оборони США Роберт Гейтс, виступаючи в Канзаському держуніверситеті (2007 р.), пояснював ситуацію, що склалася, зменшенням уваги до підготовки дипломатичних працівників і нестачею відповідного фінансування. За його словами, фінансування невійськових програм залишається непропорційно незначним порівняно з тим, що країна витрачає на військові потреби. Бюджет для міністерства оборони, не рахуючи операцій в Іраку та Афганістані, становив майже половину трильйона доларів. Загальна сума заявок на державний департамент у закордонних справах становила 36 мільярдів доларів... Існує потреба у різкому збільшенні витрат на цивільні інструменти національної безпеки: дипломатію, стратегічні комунікації, закордонну допомогу, громадянські дії, економічну реконструкцію та розвиток [3].

Отже, неуспішність дій дипломатії в Іраку та Афганістані Р. Гейтс пояснював тим, що дисбаланс між роллю дипломатії та оборони склався в резуль-

таті зменшення ролі дипломатії, що спричинено відсутністю широкого розуміння важливості дипломатії, а також відсутністю ресурсів на Державний департамент та інші відомства закордонних справ. До того ж негативну роль відігравала і неузгоджена політика та неузгоджена реакція цих структур на швидкі зміни міжнародних пріоритетів.

Відсутність ресурсів для дипломатії призвела до значного скорочення професійних кадрів, – підкреслюють і в Американській академії дипломатії. Справедливо зазначити, що протягом останніх років Державний департамент і USAID почали відновлюватися за рахунок збільшення кількості посад за ініціативою «Дипломатія 3.0» та «Ініціативи лідерства розвитку в USAID». Ці ініціативи були спрямовані на те, аби до 2014 року збільшити склад закордонної

служби на 25% та Агентство США з міжнародного розвитку – на 100% [4]. Тим самим передбачалося заповнити вакантні місця Держдепартаменту та USAID, зменшити залежність від підрядників та, врешті, відновити досвід дипломатичної команди.

Зрозуміло, що збільшення кількості працюючих в дипломатичній сфері не вирішить проблему. Найважливіше полягає в тому, щоби повернути дипломатичній службі відповідний професійний рівень із постійною освітою та підготовкою; службі, яка оперативіно і професійно реагує на швидкозмінне геостратегічне середовище. Необхідність у цьому все більше загострюється відповідно до змін динаміки міжнародних відносин, нових технологій та актуальністю лідерства в зовнішній політиці, що стає більш ускладненим ніж це було десять років тому. А для американських

дипломатів головна відповідальність полягає в тому, щоб керувати цими змінами.

Наступне, на чому наполягають аналітики, професійна освіта необхідна для підвищення загального рівня роботи американської служби закордонних справ. Для того, щоби вона могла мінімізувати нестабільність та конфлікти, а за наслідками конфлікту виконувати провідну роль у постконфліктній стабілізації. Сама сутність зовнішньої служби вимагає ранньої і постійної професійної освіти та підготовки тих, хто вже працює, і тих, хто є новопризначеним на дипломатичну службу. Повноцінне навчання стало необхідним завданням, оскільки традиційні засоби отримання знань, навичок та ноу-хау дипломатичної професії, особливо тренінги на місцях та практика старших дипломатів, втратили свою ефективність. Нестача кадрів за останні 20 років створила прогалини у кількості середніх посадовців, які повинні надавати практичні поради та практичні знання підростаючому поколінню нових дипломатів.

Отже, освіта та навчання дипломатичної служби ХХІ століття мають бути частиною узгодженої моделі професійного розвитку, щоб забезпечити працівникам чітке уявлення про своє покликання: захищати національні інтереси шляхом переговорів, коли це можливо, а у випадку постконфліктної стабілізації, коли це необхідно. Подібно до військових офіцерів та корпоративних лідерів **служба дипломатії вимагає далекоглядного мислення і**

стратегічних дій, планувати та виконувати складні операції, реалізовувати політичні ініціативи та ефективно ними керувати. Професійний розвиток, на думку американських фахівців, має містити, крім постійного практичного навчання, всебічну і чітко визначену навчальну програму з метою досягнення інтелектуальної та оперативної широти і вміння вирішувати нагальні проблеми дня, що впливають на національну безпеку США.

Витоки проблем. *«Дипломатія носить бойові черевики».* Цей вислів з'явився під час розгортання іракської кампанії. Державний департамент та закордонна служба не були підготовлені до викликів Іраку та мандату іракської операції НСПД-44. Службі бракувало ресурсів, особливо – досвідчених дипломатів. Нагадаємо, що Сполучені Штати скоротили витрати на дипломатію після закінчення холодної війни. У 1990-і роки кадровий склад закордонної служби скоротився, оскільки новачків не приймали на роботу. Агентство США з міжнародного розвитку також зазнало збитків від старіння персоналу та звільнень, а також зменшення фінансування. Водночас, за цей же період Сполучені Штати відкрили 23 нових посольства в державах, що виникли після розпаду Радянського Союзу та Югославії – без надання додаткових ресурсів. У результаті жорсткості у розподіленні фінансів спостерігалася у дипломатичних представництвах в усьому світі, а здатність Америки здійснювати дипломатичні

заходи і реалізовувати відповідні завдання погіршилася.

Початкові кроки з відновлення дипломатичної служби за ініціативою Департаменту дипломатичної діяльності спостерігаємо з 2001 р. За підтримки Конгресу у **2002 – 2004 рр. до дипслужби США прийнято понад тисячу волонтерів та спеціалістів і близько 200 державних службовців.** Крім того, Конгрес уповноважив наймати 608 спеціалістів із дипломатичної безпеки та 561 консульського службовця, які фінансуються відповідними консульськими зборами. Однак додатковий персонал, призначений для заповнення вакансій, був швидко поглинений непередбачуваними вимогами Іраку, Афганістану та Пакистану. Незважаючи на мандат NSPD-44, із 2005 до 2008 рр. фінансування держави не дозволяло наймати нових працівників, за винятком консульських посад. Як наслідок, дипломатичні структури в усьому світі були позбавлені фахового персоналу, необхідного для кадрової роботи на найвідповідальніших робочих місцях. До кінця 2008 р. 17% позицій дипломатичної служби на посадах високого рівня, за винятком Іраку, були вакантними, а 34% посад середньої ланки були заповнені посадовими особами, які мали ранги нижче займаних посад. Наприкінці 2008 фінансового року 16% всіх структур дипломатичної служби США були вакантними, включаючи 25% внутрішніх позицій [5].

Запроваджене широке волонтерство на диплома-

тичних посадах призвело до різкого падіння професіоналізму дипломатичної служби в цілому. Навчання не відповідало потребам, а отримані навички не відповідали стандартам. З 44% всіх зарубіжних посад, що відповідно до критеріїв відомства вимагають компетентностей зі знання країни перебування, 25% були вакантними та понад 25% було заповнено тими, хто не опанував необхідними компетентностями. В результаті працівники сучасної закордонної служби не мали достатніх знань, навичок, здібностей та перспектив, необхідних для підготовки кар'єрних дипломатів XXI століття.

Ця гостра нестача професіоналів значно посилювала проблему навантаження на діючих кадрових дипломатів. Реалізація нового плану наймання на роботу до дипслужби була розпочата Державним департаментом в період президентства Б. Обами. Для реалізації оприлюдненої дипломатичної тріади – **розумна сила дипломатії, розвиток та оборона** – пропонувалося збільшити персонал закордонної служби з кінця 2008 року на 2700 працівників, а в цілому їх кількість, як передбачалось, складатиме близько 14 600 осіб [5].

У дипломатичному середовищі США спостерігаються і деякі тривожні моменти: відірваність від громадян країн перебування, оскільки американські посольства перетворюються на недоступні фортеці. Доволі небезпечним для національних інтересів США є також поступове впровадження заходів, спрямованих на уніфікацію закордонних та внутрішніх державних служб.

Іншою проблемою бачиться зниження рівня вмотивованості кар'єрним зростанням, що опосередковано викликано кількісним збільшенням політичних призначень на дипломатичні посади. Зазначене знову ж таки знижує планку професійної якості дипломатії. Водночас американські спостерігачі стурбовані також і намаганнями Держдепартаменту відмінити закон про закордонну службу. На їхнє переконання, **є необхідним визнати дипломатію як професію та забезпечити підтримку потреб закордонної служби** [5].

Навчальний процес. У підготовці професійних кадрів дипломатичної сфери американська школа вирішує такі завдання, як підбір кадрового складу дипломатичної служби, формування відповідного змісту дипломатичної освіти, розробка і впровадження методології навчання. Як бачимо, дипломатична сфера визначається американськими аналітиками як різномірна і доволі складна діяльність, оскільки дипломатія виконує прогностно-аналітичну, інформаційно-аналітичну, адміністративно-управлінську та консульську функції. Водночас, на дипломатію покладено і практичні завдання: підготовка пропозицій і рекомендацій, впровадження в життя практичних кроків і відповідних програм.

До Держдепартаменту США на дипломатичну роботу приймаються переважно особи, котрі мають вищу освіту – серед них більшість політологів, магістрів міжнародних відносин, юристів, економістів та істориків. Такий під-

хід є виправданим, оскільки вивільняє Інститут закордонної служби від додаткового навантаження – навчання загальним дисциплінам. Підготовка американських дипломатів з перших днів орієнтована на конкретну практичну діяльність, тобто конкретну спеціалізацію.

Сутність підготовки полягає у передачі слухачам навичок і вмінь, необхідних у подальшій роботі. Особлива увага надається методам навчання, наближеним до практичної діяльності. Це професійні тренінги, рольові ігри, «мозкові атаки» тощо. Для тих, хто працюватиме безпосередньо з населенням зарубіжних країн, як правило, в консульській службі, впроваджується соціально-психологічний тренінг з метою максимального ознайомлення і наближення аудиторії до умов роботи та перебування у країнах з протилежними світоглядами і мотиваціями.

У дипломатичних колах США часто постає питання щодо змісту підготовки слухачів: вивчати все чи конкретику по кожній країні. В сучасній дипломатії зроблено певний нахил до вивчення національних культур країн перебування, традицій, мови, що на даному етапі загострення політичних, економічних і світоглядних катаклізмів є виправданим. Однак звуження світогляду працівників дипломатичного фронту до однієї країни може позбавити їх спроможності аналізу і прогностичного мислення щодо поточних і майбутніх міжнародних подій.

Підготовку американських дипломатів здійснює Інститут закордон-

ної служби – Foreign Service Institute (далі – FSI) – Державного департаменту (Вашингтон, США): заклад федерального уряду Сполучених Штатів. FSI забезпечує понад 800 навчальних курсів, у т.ч. майже 70 іноземних мов, навчаючи за рік понад 170 тисяч абітурієнтів для Державного департаменту та слухачів з понад 50 інших державних установ та відділень військової служби. Погодьтеся, це значні цифри навіть для такої країни як Сполучені Штати, оскільки поза офіційною школою дипломатії за цим напрямком активно працює значна кількість приватних вищих шкіл, коледжів, усіляких центрів, інших різноманітних структур. Однак основне завдання з підготовки дипломатів покладено на державну установу FSI.

Програми Інституту включають підготовку фахівців федеральних агентств закордонних справ Сполучених Штатів з питань зовнішньої служби та державної служби, а також тренінги для іноземних громадян, які працюють в дипломатичних установах США. Навчання на різноманітних курсах триває від кількох днів до двох років і покликане не тільки підготувати працівників для успішного виконання професійних завдань із метою посилення лідерських позицій США за кордоном, а також для адаптації закордонного персоналу до інших країн та культур. Навчання допомагає також членам сім'ї дипломата підготуватися до особливостей проживання за кордоном. Також надає працівникам та їхнім родичам важливу

інформацію про такі актуальні теми як готовність до небезпечних, кризових ситуацій, поведінка під час різноманітних катаклізмів, війни, а також обізнаність з інформацією про кібербезпеку.

Інститут закордонної служби називають «прем'єр-міністром зовнішньополітичного відомства» уряду США, що покликаний забезпечувати професійні можливості навчання, необхідні для успішного розв'язання завдань на міжнародній арені. FSI сприяє набуттю змістовного, регіонального та лінгвістичного досвіду, удосконаленню лідерства, особистій стійкості та новаторському вирішенню проблем. Отже, на FSI покладене стратегічне забезпечення дипломатичного досвіду Державного департаменту США та всіх урядових структур у сфері зовнішньої політики.

Інститут закордонної служби включає чотири інститути за наступними напрямками: лідерство і менеджмент, мовні курси, професійні і регіональні навчання, опанування інформаційними технологіями, що у своєму складі має транзитний центр і офіс адміністративних функцій. *Школа мовних студій (The School of Language Studies, SLS)* пропонує опанування 70 мовами та проводить тестування більш ніж 100 мовами. Заняття можуть складати від 8 до 44 тижнів, залежно від складності мови та цілей навчання. Школа мовних студій Інституту також підтримує мережу шкіл з вивчення мови в Тайбеї, Йокогамі, Сеулі та бере участь в інших регіональних програмах на Близькому Сході, в Пів-

нічній Африці та Азії, де пропонуються додаткові 44 тижні навчання за кордоном у разі опанування китайською, японською, корейською та арабською мовами. Програми та курси містять самостійне навчання, заняття молоді та курси дистанційного навчання. FSI є співрозробником шкали оцінки рівня володіння мовою, що використовується урядом США. Школа активно співпрацює з міжвідомчою спільнотою мовних тренерів і тестувальників уряду США та часто проводить тестування разом з іноземними агентствами з мовної підготовки.

Школа професійних та регіональних досліджень (The School of Professional and Area Studies, SPAS) пропонує навчання за спеціалізаціями – такими як консульська справа, управління торговельними зв'язками, політичні та економічні справи, публічна дипломатія, навчання та розвиток персоналу, управління офісом та програми орієнтації. Курси також включають теми з вивчення соціально-культурних моделей, політики, економіки і міжнародних відносин регіонів світу та окремих країн. SPAS забезпечує спеціальні програми в консульській, економічній та комерційній, управлінській, політичній і публічній дипломатії, а також програми, орієнтовані на підготовку нових кадрів для закордонної спеціфіки. У SPAS також розташований *Центр навчання дипломатії (CSCD)*, де слухачі опановують сучасним дипломатичним досвідом, залучаючи найкращих практиків та лекторів. CSCD проводить порівняльний аналіз,

що враховується в навчанні FSI та використовується для підготовки фахівців у міжнародних справах у всіх підрозділах дипломатичної служби.

Школа прикладних інформаційних технологій (The School of Applied Information Technology, SAIT) складається з чотирьох семінарських курсів: покращення опанування професійною програмою; підготовка технологій, що використовуються в Державному департаменті фахівцями з інформаційних технологій; курси IRM, що надають IT-менеджери з широкими навичками IT-менеджменту, та тренінги.

Школа лідерства та менеджменту (The Leadership and Management School, LMS) пропонує обов'язкове та вибіркове навчання керівників та менеджерів, які переходять на виконавчий рівень; круглі столи та семінари з політичних питань для вищих керівників; навчання в галузі управління кризовими ситуаціями за кордоном та в Національному навчальному центрі з міжнародних питань.

Перехідний центр (The Transition Center, TC) готує співробітників та членів їхніх сімей до ефективної діяльності в системі закордонних справ у всіх питаннях, а також і після завершення їхньої кар'єри. Перехідний центр надає загальну інформацію та інформацію щодо всіх вітчизняних та закордонних посад; проводить семінари та курси з вивчення життєвих навичок іноземних службовців та підготовки з питань безпеки; здійснює підготовку, консультування та надає іншу допомогу працівникам

Державного департаменту та інших установ, що залучають послуги уряду США.

Складова ТС – Центр підвищення кваліфікації у сфері міжнародних відносин (TC's Center of Excellence in Foreign Affairs Resilience CEFAR) надає консультації та тренінги, спрямовані на допомогу особам, членам родин та колективам, які працюють у середовищі з високим рівнем стресу та високим рівнем загроз.

Інститут закордонної служби покликаний не тільки оперативно реагувати на запити американської практичної дипломатії, відповідно корегуючи свої навчальні плани й програми, а й розробляти прогнозні сценарії на перспективу. Значна увага надається аналізу впливу внутрішньополітичних факторів на формування курсу країни, процесу прийняття політичних рішень, проблем управління у сфері зовнішньої політики. З цією метою організуються і систематично проводяться спеціальні курси: з системного аналізу у сфері міжнародних відносин; теорії міжнародних відносин; теорії і практики дипломатичних переговорів; політичного аналізу; застосування електронних технологій в практичній роботі дипломатичного відомства; психологічним складовим дипломатичної діяльності тощо.

Викладацький склад інституту забезпечують провідні вчені з відповідних напрямів університетських і науково-дослідних центрів США. Одним з популярних семінарів в зазначеній системі підготовки є спеціальний тре-

нінг-семінар (близько 30 осіб) для керівного складу інших зовнішньополітичних міністерств і відомств, що складається з кількох десятків спецкурсів з питань внутрішньої та зовнішньої політики США і військової безпеки. Доволі змістовною є американська система підвищення кваліфікації провідних фахівців, що реалізується шляхом зарахування дипломатичних працівників до штату вищих навчальних закладів: направлення дипломатичних співробітників до науково-дослідних інститутів і центрів, а також на навчання до провідних університетів США терміном на один рік. FSI має постійні творчі зв'язки з Гарвардським, Принстонським, Стенфордським та іншими провідними американськими університетами.

Дипломатичний персонал опановує такою тематикою як історія дипломатії (Diplomatic History), засади дипломатичної служби, функції дипломатичної служби (Discover Diplomacy); низкою навчальних програм і тренінгів Центру Фулбрайта (Fulbright Program) та Центру підготовки дипломатів (U.S. Diplomacy Center), а також може скористатися пропозиціями щодо підвищення кваліфікації або опанування початковими знаннями, що пропонуються для всіх бажаючих громадян США, за програмами: Global Youth Issues, Office of Overseas Schools, Youth Exchange Programs. (Привертає увагу поважне ставлення американців до історії дипломатії США. На офіційному сайті інституту розміщено понад 1700

інтерв'ю з провідними американськими дипломатами (середина XX – початок XXI ст.). Для полегшення опанування інформацією подається спеціально розроблений з цією метою Дипломатичний словник). Для всіх бажаючих стати держслужбовцями, зокрема і дипломатами, проводиться конкурсний відбір. Конкурсна експертиза, що відкрита для всіх заявників, може складатися з письмового тестування, оцінки рівня освіти та досвіду заявника та / або оцінки інших атрибутів, необхідних для успішної роботи на вивільненій посаді.

Американська школа дипломатії дотримується наступного правила: якщо закордонна служба повинна виконувати відповідну місію, встановлену законом, то вона також повинна вдосконалюватися.

Інститут закордонної служби на нинішньому етапі розробив нові програми для підвищення професійної освіти, але не має ресурсів для необхідного масштабу змін. Серед запропонованих схем – дистанційна освіта на вищому рівні, що розпочинається зі вступу на посаду і триває під час просування по службі до вищих посад. Наступний варіант – шестимісячний практичний курс після вступного курсу, що поєднує заняття протягом чотирьох днів на тиждень на кафедрі плюс один день в структурованій програмі в FSI. Водночас, для середньої ланки дипломатичних працівників до процесу навчання рекомендується залучати Бюро людських ресурсів для забезпечення збалансованості довгострокового розвитку кар'єри. Най-

складнішим завданням є підготовка вищого кадрового складу, оскільки це пов'язано з кар'єрним зростанням. Перевірку та контроль якості отриманих знань здійснює Експертиза закордонної служби, що є потрібним компонентом у реалізації завдань зовнішньої політики.

Як бачимо, дипломатична служба США стикається з подібними проблемами, що виникають перед дипломатичною службою нашої держави. Можливо, українській дипломатії стане в нагоді як позитивний, так і негативний досвід американської закордонної служби, що реалізується на засадах впровадження Миру, Прогресу, Демократії та Розвитку.

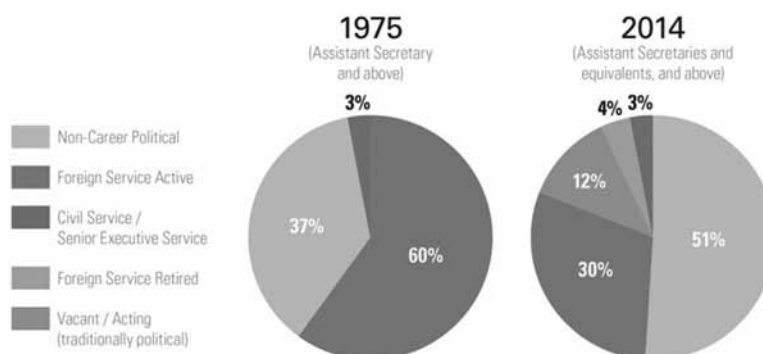
На завершення наведемо основні висновки і пропозиції провідних фахівців американської дипломатичної служби:

1. Нагальною необхідністю і найважливішою вимогою дипломатії США на сучасному етапі є забезпечення працівників дипломатичної служби якісною професійною підготовкою. Для цього пропонується:

- створити і реалізувати широку систему професійної дипломатичної освіти;
- розробити довгострокову програму академічної підготовки в галузі дипломатії (або в Інституті закордонної служби, або через угоду про співпрацю з провідними університетами США);

- ввести офіційне зобов'язання для кожного працівника зовнішньополітичного відомства пройти щорічний навчальний курс, пов'язаний з його

STATE DEPARTMENT SENIOR LEADERSHIP POSITIONS

Source: Data Drawn from the Department of State website: <http://www.state.gov>

кар'єрою до того, як він претендуватиме на вищу посаду;

- з метою опанування знаннями запровадити через веб-сайт спеціальний освітній ресурс, що містить такі кошики, як: сучасні дипломати і ветерани дипломатичної служби; функції дипломатичного корпусу; ознайомлення з географією розташування посольств і консульств; проблеми, що вирішують дипломати США; шляхи дипломатичного сприяння Сполученими Штатами розвитку безпечного, демократичного і процвітаючого світу.

2. Скорочення витрат на дипломатичну службу Державного департаменту є неприпустимим і є серйозним ризиком для американської безпеки. Необхідно ліквідувати фінансовий дисбаланс між оборонною складовою держави та її дипломатією.

3. Повернути дипломатичній службі впливовий статус, що складається з двох компонентів: 1) з метою розширення кар'єрної мобільності взяти під свій контроль позиції вищих державних службовців; 2) запровадити новий варіант

кар'єрного зростання для працівників державної служби – «Програму кар'єрної політики» для внутрішніх посад, що включатиме ранжування, мобільність та підвищення конкурентоспроможності.

4. Поради від бізнесових кіл: розробити і впровадити інтегровану щомісячну навчальну програму для представників комерційної дипломатії, а також програми обміну з зарубіжними колегами. Такий навчальний курс має охопити посадових осіб та представників місцевого персоналу від інших агентств, які займаються комерційною дипломатією [6].

Список використаних джерел: State.gov. DipNote: DipNote: The official blog of the Department of State - <https://diplomacy.state.gov/discoverdiplomacy101/issues/170606>.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дипломатії США. Читачі ознайомляться із засадами, функціями, механізмами і схемами навчання, а також з основними задачами дипломатичної служби Сполучених Штатів Америки.

Ключові слова: дипломатія США, дипломатичні школи, схеми навчання.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена дипломатии США. Читатели ознакомятся с основами, функциями, механизмами и схемами обучения, а также с основными задачами дипломатической службы Соединенных Штатов Америки.

Ключевые слова: дипломатия США, дипломатические школы, схемы обучения.

htm

2. <https://diplomacy.state.gov/discoverdiplomacy101/issues/170609.htm>

<https://diplomacy.state.gov/discoverdiplomacy101/issues/267356.htm>

3. Міністр оборони Роберт М. Гейтс, Канзаський державний університет, 26 листопада 2007 р. - <https://diplomacy.state.gov/discoverdiplomacy101/issues/170606.htm>.

4. Ronald E. Neumann, a retired Senior Foreign Service officer who served as ambassador to Algeria, Bahrain and Afghanistan, is president of the American Academy of Diplomacy. American Diplomacy at Risk». - <https://www.academyofdiplomacy.org/publication/american-diplomacy-at-risk/>

5. «Доповідь про стратегію кадрової політики на 2010 рік». - State.gov. DipNote: DipNote: The official blog of the Department of State - <https://diplomacy.state.gov/discoverdiplomacy101/issues/170606.htm>

6. Education & Exchanges. - <https://eca.state.gov/programs-initiatives/youth-programs>; "Support for American Jobs – Parts I & II". - <http://www.uscib.org/uscib-content/uploads/2017/07/Support-For-American-Jobs-II.pdf>.

Людмила ЧЕКАЛЕНКО,
доктор економічних наук,
професор

У Києві відкрили новий офіс представництва НАТО

Делегація Північноатлантичної ради у складі 29 послів країн-членів НАТО на чолі з генеральним секретарем Єнсом Столтенбергом взяла участь у засіданні комісії Україна-НАТО. У рамках зустрічі відбулося офіційне відкриття представництва НАТО в Україні.

Відповідно до статті 23 Угоди між Урядом України та Організацією Північно-Атлантичного договору про статус Представництва НАТО в Україні, українська сторона зобов'язалася забезпечити Офіс зв'язку НАТО в Україні та Центр інформації та документації НАТО в Україні офісними приміщеннями на постійній основі та без орендної плати.

Міністерством закордонних справ України, за погодженням з Державним управлінням справами, було запропоновано розмістити Офіс зв'язку НАТО в Україні та Центр інформації та документації НАТО в Україні в нежитлових приміщеннях 6-го і 7-го поверхів

адміністративного будинку державного підприємства "Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв" (ДП «ГДІП») на вулиці авіаконструктора Ігоря Сікорського, 4-Л.

Під час офіційного відкриття віце-прем'єр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Іванна Климпуш-Цинцадзе зазначила: «Це унікальне дипломатичне представництво в країні, яка є партнером. У жодній іншій країні такого повномасштабного представництва немає».

І. Климпуш-Цинцадзе наголосила, що в українському суспільстві нині є

консенсус щодо євроатлантичної інтеграції. «Вступ до Альянсу не вирішить усіх наших проблем у сфері безпеки, і на сьогодні про вступ не йдеться. Але якщо хтось може сприяти дотриманню суверенітету і територіальної цілісності України, то це члени НАТО. Процес вступу України до Альянсу є потужним стимулом для перетворень усередині України», – сказала віце-прем'єр.

У свою чергу генсек НАТО зазначив, що Альянс надає потужну підтримку офіційному Києву.

«Ми посилюватимемо і поглиблюватимемо нашу допомогу Україні в різ-

них сферах. Нова будівля та поліпшені умови роботи представництва НАТО дадуть змогу нам працювати ефективніше в питанні підтримки України на шляху реформ і в посиленні її обороноздатності. Ми стоїмо пліч-о-пліч з Україною у її боротьбі за суверенітет і територіальну цілісність. Ми будемо продовжувати і поглиблювати свою підтримку та допомогу Україні в багатьох галузях. Саме в цьому контексті Офіс зв'язку НАТО та Центр інформації і документації НАТО в цій будівлі будуть відігравати важливу роль», – наголосив Є. Столтенберг.

Жовтень, 2017 рік

